

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 5 / 2024

СӨЕМБІКӘ

ISSN 0869-1398

Мәхәббәт
КОРБАНЫ
яратумы, чирме?

ИСӘН КАЛДЫК
*Ленинград камалышы
һәм татарлар*

Италия
сые
НЬОККИ

Гөлчәчәк
САБИРЖАНОВА:

«Китап башка
дөньяларга тәрәз ача».

Меңнәр арасыннан икәү бер-берсен эзләп таба да, килчәккә карап, бер сукмактан атлап китә. Мәхәббәт, өмет, яратуны юлдаш итеп... Барасы юл озын, ә сынаулар адым саен. Әйе, гаиләне саклау – иң авыр хезмәтләрнең берсе. Ул уйларның, ниятләрнең, адымнар һәм гамәлләрнең чисталыгын, ихласлыгын таләп итә. Икеңнән дә зур тырышлык сорый.

2024 ел – Россиядә Гаилә елы дип игълан ителде.

Илнең бөтенлеге һәм ныклығы гаиләләргә дә бәйләнгән. Бигрәк тә – килчәккә! Шул уңайдан «Бергә – гомергә!» дигән проект башлыйбыз. Көмеш туйларын бәйрәм иткән һәм аннан да күбрәк еллар бергә яшәгән парларны барлыйбыз. Сездән туй көнегездә төшкән һәм хәзер балаларга, онькларга баеган зур гаиләгезнең фотосурәтен көтәбез.

■ Без Әлдермеш авылы клубында язылыштык. Хәтерлим әле: клубның идәннәрендә зур-зур ярыйлар иде – туфлиемнең үкчәсе кысылып калды. Шундый кызык булды... Ул чакта туйлар икешәр көн уза иде бит. Башта – бездә, аннары ирем авылында булды. Октябрь бәйрәмендә өйләнештек без. Инде кыш иде! Кар шундый күп яуды. Буран чыкты. Әлдермешнең Камил абый «Жигули»ендә (авылда бердәнбер жигул машина!) килеп алды ул мине. Машина авыл башында карга батты, аны казып чыгардылар. Тагын бер нәрсәне әйтмәгәнмен: без ирем белән 8 ел очрашып йөргәннән соң кавыштык. Казанда акушер булып эшләгән жирдән авылга кайттым. Төп йортка килеп булып төштем, ирем бишенче бала. Кайнамам бу вакыт авырып иде инде. Ике ел гына бергә яшәп калдык без. Илдарның абыйсы ялгыз иде әле, шул елны аны өйләндердек – алар башка чыкты. Ә без төп йорты гел төп йорт итеп яшәргә тырыштык. Туганнарны бергә жыеп, һәрберсенә булышып... Илдарның өч ир, бер кыз туганының балалары да бездә үсте.

Урын булды да, улым алты айлык чагында ук эшкә чыгарга туры килде. Менә 34 ел инде Әлдермеш авылында фельдшер булып эшлим – фельдшер-акушерлык пункттын җитәкләм. 2021 елда «Ел табибы – Ак чәчәкләр» республика бәйгесендә «Елның иң яхшы медицина хезмәткәре» номинациясендә номинант булдым. Бездә яңа ФАП төзелде. Болар да минем өчен бик мөһим. Ирем колхозда прораб булып эшләде. Хәзер үзенең эше бар.

Авылга кайтканымга бер көн дә үкенгәнем булмады. Башта Риязыбыз туды, биш елдан соң кызыбызны алып кайттык. Иремә гел: «Күр, без нинди бәхетле, улыбыз да бар, кызыбыз да!» – дия идем. Әмма бәхет гел түгәрәк булмый икән... Ирем белән бик күп хайван, кош-корт асрадык. Балалар да эшләп үсте. Иртән дәфтәрнең ике битенә эшләр язып чыгып китә идем аларга. Өбездән беркайчан кеше өзелмәде: туганнар, дуслар, күршеләр. Шуңадыр авыр вакытта безне берсе дә ташламады...

55 яшемдә кабат әни булу бәхетенә ирештем. Улымның мәңгелеккә киткәнә 7 ел тулгач... Нурислам үзе белән гаиләбезгә бик күп шатлык-куанычлар алып килде. Безне өр-яңадан яшәргә өйрәтте – тормышыбыз яңадан башланды дисәк тә була... Зур яңалыгыбыз бар – быел кызыбызны кияүгә бирдек. Рамазан аенда алар бездә булдылар: дүртәүләп ураза тоттык.

Никахыбызга 36 ел булды инде. Илдар белән утны да кичтек, суны да... Иң ышанычлы дуслым да ул минем, саклаучым, яклаучым, хуплаучым да.

Илсия УСМАНОВА.

Биектау районы, Әлдермеш авылы.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2024

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтен татар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
давамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакүләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчелек буенча
Федераль хезмәтендә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип теркәлгән.
Теркәү таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

Фото: Анна Арахамия

5'2024

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия Һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Гөлнур Хәсәншина 8 (843) 222-09-78
Алсу Шакирова

Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Сайт мөхәррире
Камилә Димәхмәтова
Дизайнер-верстальщик
Анна Арахамия
Корректор
Фирдәвес Исмагыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ильмира Сәләйманова

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтәннән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Тышлыкта:
Гөлчәк Сабирҗанова
Фото: Анна Арахамия

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның этәлгә (фото, текст)
аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.
www.suyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы: ПАП рәсми каталогы:
Татарстанда **П2204** (ярты еллык),
П8299 (беръеллык)
Татарстаннан
читтә: **П0279**

Нәшер итүче: «Татмедиа» АҖ
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Кагазь форматы 60x90¹/₈
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 2.05.2024 ел.
Чыгу көне: 13.05.2024 ел.
Заказ **A-0934**
Тираж **6471**

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакүләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбикэ»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

9 МАЙ – БӨЕК ЖИҢҮ КӨНӨ

Ветераннар

Гәрәй РӘХИМ

*Картаймагыз әле, ветераннар,
Ауропаны саклап калган ирләр.
Хәтерлиләр сезне данлы юллар,
Хәтерлиләр сезне азат илләр.
Илләр жырлый бәйрәм көннәрендә,
Сезнең яшьлек – жиңү көйләрендә.
Сез аларга ирек китердегез,
Шатлык китердегез өйләренә.
Картаймагыз әле, ветераннар,
Илгә дан китергән тынмас жаннар.
Сезгә тиеш әле бик күп наслар,
Сезгә тиеш әле бик күп язлар.*

«Безнең тыншылыкта»

Моңарчы китапханәченең эше бик күңелсез дип уйлый идем. Ничек ялгышканмын! Иңат өчен монда тулы ирек. Китапханәче ул сценарист та, режиссер да, артист та. Дин сабырлыкка өйрәтсә, китапханә – иңатка юл ача...

10

Мәгарә сакчысы
Лилия Гәрәева

6

Нарцисс
корбаны
Чулпан Галиәхмәтова

14

«Исән калдык!..»
Гөлнур Сафиуллина

28

Эштән
курыккан юк!
Лилия Гәрәева

Заман һәм без

Чибәр агент

Алсу Шакирова әзерләде

Сәнәгатътә –
хатын-кыз

Чулпан Галиәхмәтова

Мәктәпкә... барасы юк?

Эльмира Сиражи

Татар дөньясы

Гайбәт – иң зур гөнаһ

Әлфия Шаһиева

Мәдәни тормыш

Син барда –
бәхетем бер бөтен!

Фәнил Гыйләҗев

Прима

Йолдыз Миңнуллина

Яшәеш

Роза. Яз. Килдураз

Эльмира Закирова

Куртка тектем

Лилия Гәрәева

Хуҗабикә

Сорау–жавап

Беренче секундлар

Айсылу Гарипова

Вакыт
кирәк

Файдалы
«нутелла»
һәм «ладду»

38

Китек кыңгырау

Гүзәл Әдһәм

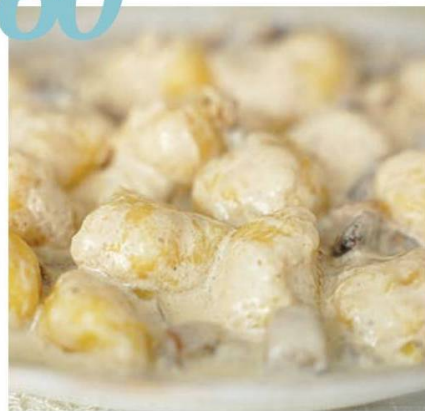
52

Күзгә күренмәс
канатлар

Гөлнур Сафиуллина

60

Ньокки. Гөмбәле соус
белән бәрәңге чумары

Алинә һәм Тимур Гомәровлар

НАРЦИСС КОРБАНЫ

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

«Ирдән уңарга язсын, хатын-кыз бәхете – ирдән». Кайсы гына ана буй житкереп килгән кызына карап шулай дип теләми икән. Жәннан ярылып чыккан балаңны кемнеңдер рәнжетеп яшәвен куркыныч төштә дә күрергә язмасын. Шуңа да, мөгаен, һәр ана булчак киявен энә күзеннән кичерәдер. (Дерес, тормыш күрмәгән, күзе мэхәббәт белән томаланган кыз әнисенең «тикшерүен» гаеп итәргә дә мөмкин әле.) Борчылырлык урын да бар: өй золымы хакында еш ишетелеп тора. Былтыр ноябрь аенда Казакъстанда хатынын ерткычларча үтергән иргә карата суд процессы бара. Бу вакыйга ил чигеннән чыгып, бөтен дөньяга таралды. Югыйсә өйләнгәнче кызны айга гына күтәреп менми ул. Баксаң, бу яратудан түгел икән... Үзен идеаль ир-ат итеп күрсәткән нарцисс-золымчыны ничек танырга? Аның белән мөнәсәбәтләргә нокта куяр өчен каян көч табарга? Әлегә сорауларга җавап эзлибез.

Сарык тиресе ябынган бүрө

Казакъстанның элеккеге милли икътисад министры 44 яшьлек Куандык Бишимбаев белән 31 яшьлек Салтанат Нукенова мәхәббәтә әкият-тәгечә башлана. Астрология белән шөгыйльләнгән чибәр Салтанатны ир социаль челтәрләрдә күреп ала. Аңа консультациягә язылырга тели, тик Салтанат хатын-кызларны ғына кабул иткәнлеге турында яза. Шулай да ирнен үжәтлегә аңа кызык тоела. (Кем яратмый инде игътибарны?!) Кызның телефон номерын табып, хисапсыз хәбәрләр жиберә ир. Очраша башлагач, кызны игътибары, кайгыртучанлыгы белән төреп ала. Кыйммәтле бүләкләр, чит илдә ял итүләр... 2022 елның жәендә танышлар, декабрьдә инде туй итәләр. Ул вакытта дус кызлары ғына түгел, Салтанат, мөгаен, үз-үзеннән көнләшкәндер. Ир түгел, хыял бит! «Иң алтын ир! «Әйе» дип әйткәнемә бер тапкыр да үкенмәдем. Иртәдән кичкә кадәр аның өчен камыр басарга әзер», дип яза ул социаль челтәрләрендә. Куандык Бишимбаев – Казакъстанда билгеле кеше. Профессор гаиләсендә туып-үсә, белемле, интеллигент, вакытында иң яшь министр була. Дөрес, Салтанат – аның өченче хатыны. Кем аерылышмаган да, кем кушылмаган, ә мин аны бәхетле итәчәкмен, дип уйлый гадәттә хатын-кызлар. Әйе, ришвәтчелектә гаепләнеп аны ун елга төрмәгә утырткан булалар, әмма ике ел эчендә ул инде иреккә чыга. Гомумән, мөнәсәбәтләргә ришвәтнең ни катнашы бар, чыгарганнар, димәк, гаебе булмаган дип нәтижә ясагандыр яраткан жан.

Әмма гаилә тормышлары идеальлектән бик ерак була. Ир Салтанатка эшләүдән туктарга куша, аны һәрвакыт контрольдә тотат, бик нык көнләшә. Бер ел эчендә иреннән сигез тапкыр китә, әмма кире әйләнеп кайта. Бишимбаев аны шулай «аерылышудан» туктатып кала. Ахырдә интим видео төшереп, шуның белән шантажлай. Ә иң куркынычы – ул хатынына кул күтәрә башлай. Суд процессы вакытында дус кызлары, туганнары яшь хатынның күтәргән тәннен даими күрүләре турында

Айгөл ГАЛИӘХМӘТОВА, психолог: «Максатлары – яратып, хөрмәт итеп, кайгыртып яшәү түгел, ә партнерны үзенеке итү, аның хужасы булу...»

әйтәләр. «Ул барысын да үзгәртеп, гаиләне коткарып була дип санады. Өйләнешеп яши башлауга ук мөнәсәбәтләре катлауланды», – ди абыйсы Айтбәк Амангельды матбугатка биргән әңгәмәсендә. Фажиға узган елның ноябрь аенда була. Алар концертка бара, аннан иртәрәк китеп, үзләренчә ресторанның юл тота. Анда ир белән хатын арасында кабат тавыш чыга. Салтанат иреннән китәргә теләвен әйтә. Абыйсына кунарга киләчәге турында хәбәр жибереп, такси чакырта, әмма ир аңа китәргә ирек бирми. Кыйнаулар берничә сәгатькә сузыла. Урамда да, бәдрәфтә дә, VIP-кабинкада да бара бу хәлләр. Хатынның бер жан әсәре бирмәгән күреп, «Ашыгыч ярдәм» хезмәтә чакырталар, әмма табиблар Салтанатның үлүен генә раслай. Шулай итеп, ул кыйналулардан вафат була. Бишимбаевны һәм аның туганын кулга алалар. Февральдән бирле суд процессы бара. Казакъстан суд системасы тарихында беренче тапкыр ул интернет аша туры эфирда трансляцияләнгән. Аны республика халкы ғына түгел, инде бөтен дөнья күзәтә. Куандык Бишимбаев Салтанат Нукенованы аеруча рәхимсез үтерүдә

һәм жәфалауда гаепләнә. Залим ир гаебен танымый, хәтта, салкынканлыгын саклап, әле күптән түгел генә үлеп яраткан хатынын мыскыллап, үзен корбан итеп күрсәтергә тырыша.

«Минем дә шундый тарих бар...»

Суд процессынан туры эфир вакытында меңнәрчә комментарий язалар. Шунсы куркыныч, бик күп хатын-кызлар әниләренчә, үзләренчә, якиннарының өйдәгә жәбер-золым белән очрашу тарихы белән бүлешә. Менә берничәсе:

«Шушындый ук мөнәсәбәтләрдән бертуган апамны гаиләбездә белән йолып алдык. Апа 33 яшендә кияүгә чыкты, ирен бик ярата иде. Ә ул ерткыч апаны тугыз айлык көмәнле чагында ук кыйнады. Шул вакытта да апа аерылышырга жөрәт итмәде. Без полиция чакырттык, аңа гариза яздырттык, әмма ул гаризасын кире алды. Иренчә үзгәрәсенә бик ышана иде. Шулай да аны ул жәтмәдән тартып ала алды. Сугышларсыз, полицияләрсез, ашыгыч ярдәмнәрсез, кодалар белән сүзгә килүләрсез булмады. Апа-сеңелләрегебезне саклагыз!..»

«Карыйм һәм элеккеге ирем белән яшәгән өч ел жәһәннәмгә тиң тормышымны күрәм кебек. Аның да үз-үзен тотышы нәкъ шундый иде. Абыем мине ул ерткыч авызыннан тартып ала алды. Мөнәсәбәтләрдәгә бу «кызыл әләннәр» турында кызларга мәктәптә укыганда ук сөйләргә кирәк. Алайса сәдәф тагарга да итәк тегәргә өйрәтәләр, ә абыюзларны ачыкларга, үзгәргә рәнжәтергә юл куймаска өйрәтмиләр...»

«Кызлар! Мондыйлардан шундук китегез! Мин үзем ике ел элек киттем. Кыйный иде. Аңа кадәр психолог белән дә эшләдем, әмма һаман кире кайттым. Ярата идем, гафу иттем, үзгәрер дип уйладым. Мин – акыллы, логик фикерләү сәләте булган хатын, шулай булуга карамастан, психологик тәэсиргә эләктем. Китмәгән булсам, исән дә булмас идем инде...»

«Күршем кызын башка шәһәргә кияүгә бирде. Кызы әнисенә бер-

вакытта да зарланмаган. Эмма бер тапкыр ана аның бик нык күтүргөн урынын күргөн. Ул беркем белән дә сөйләшеп тормады, кызын алды да кайтты. Чынлап та, ире кыйнап торган, эмма әнисен борчырга теләмичә, берни сөйләмәгән. Хәзер ул икенче тапкыр кияүгә чыкты. Бик бөхетле яши. Тиран һәм деспотны кичерү мөмкин түгел. Бер тапкыр кул күтәргә үк аны тормышыгыздан бөтенләйгә сызып атыгыз...»

«Минем әнием үзеннән ун яшкә өлкәнрәк булган абьюзер әти белән яшәде. Ул безнең хакка аерылмады, әби дә әтидән китәргә рөхсәт бирмәде. Нәтижәдә, әни 42 яшендә

инвалид булып калды. Әтинең кыйнауларына түзеп яшәде. Әниләр, аңлагыз: мондый гаиләдә үскән балалар да интегә, үзләренә ышанмый торган, куркак һәм бөхетсез кеше булалар. Әти инде өлкән яшьтә, эмма әнине һаман кешегә дә санамый. Алар беркайчан үзгәрми икән. Әни психологик яктан бик көчле, әтинең бөтен проблемаларын хәл итте. Ә ул үзенең көчсезлеген аңлап, шуның өчен әнидән үч алып яшәде...»

Шашынулы махәббәттән – хужа һәм кол роленә...

Психик тайпылышлары булган кешеләрне беренче караштан ук ачыклап булмый кебек. Күргәнегезчә,

Куандык Бишимбаев кебекләр идеаль ир образы тудыра. Үзләрендә нарцисслык тайпылышы билгеләре булганнарның «татлы капкынына» ничек эләкмәскә соң? Югыйсә бик нык кайгыртучан, игътибарлы егет тормыш бүләге итеп кабул ителә дә, шундук кызларның башлары әйләнә.

– Сәламәт мөнәсәбәتلәр, гадәттә, әкреләп башлана. Егет белән кыз башта бер-берсен күзәтә, хисләр барлыкка килә, алар бер-берсенә ошый башлыйлар, күнегәләр. Махәббәтләрен белдерергә ашыкмыйлар. Бу нормаль халәт, нормаль процесс, – ди психолог Айгөл Галиәхмәтова. – Ә менә психикасында нарцисс тибындагы тайпылыш булган кеше-

Белгеч фикере.....

Ләйлә ШӘЙДУКОВА,
медицина фәннәре докторы,
профессор, табиб-психиатр

Психопатологик синдромның тугыз төре бар. Аларның бары берсе – десоциаль формасы гына криминал белән бәйлә булып күзгә ташлана. Башка төрләрен психиатрияне белмәгән кеше берничек тә сизә алмый. Психик яктан тайпылышлары булган кешеләр билгеле бер мохиттә тәрбияләнә: йә аларның әти-әниләрендә әлегә синдром була, йә кечкенә чакта психик травмалар ала, йә бу тайпылышларга илтә торган социаль шартларда яши. Дөрес, истерикалы психопатия дигән төшенчә бар әле. Башка психопатия төрләреннән аермалы буларак, монда кеше демонстративлык, эгоцентризм, әйләнә-тирәдәгеләргә карата салкын мөнәсәбәт, эмпатия булмаудан интегә. Һәрвакыт үзенә игътибар таләп итә, мактана. Моңы замана психологлары шәхеснең нарцисслык тайпылышы дип атый. Эмма бу Америка классификациясенә керә, бездә андый термин юк. Ул да гаиләдән килә: баланы Һәрвакыт мактап торы, аның иң яхшы, иң әйбәт булуын даими асызыклап үстерү. Тәрбия төрләрен өйрәнгән совет психиатры Олег Кербиков бу күренешне «гаиләдә – кумир» дип атый. Әлегә тәрбия тибы безнең «герой»га да туры килә. Ул сәләтле бала булган, укымышлы, аны Һәрвакыт мактап торганнар, бик тиз карьера баскычыннан күтәргәннәр. Нәтижәдә, анда үз өстенлегенә тою, үз-үзенә мактау, үз-үзенә соклану сыйфатлары формалашкан. Мондый кешеләр өчен истерикалар хас. Хатын-кызлар ярысы нишли? Әйе, кычыра, елый, тәлинкә вата, ә ир-атларда ул башкачарак: үз сүзен сүз итә, Һәрвакыт хужа буласы

килә, янәшәдәгеләр белән идарә итә. Суд процессын караганда да (бу хәл, билгеле, күп кешеләрдә, без, профессионалларда да зур кызыксыну тудырды) Бишимбаевта шундый сыйфатлар күрәм. Хәтта җавапка тартылганнар эскәмиясендә дә бар кешегә ошап, үзен корбан итеп куеп, башкалар белән идарә итмәкче була. Ул талантлы актер, бәрхет тавышлы, сөйләмә матур, төзек. Истерикалы психопатиягә дә хас үзенчәлекләр бу.

Гел мактап кына үстерелгән бала психопат була дигән сүз түгел әле. Без балаларыбызны ничек кенә мактасак та, аларны билгеле бер кысаларда тәрбиялибез, аларның кечкенә булса да бурычлары бар. Балаларга тулы ирек, кылган гамәлләренә җавап бирмәү бик сирәк гаиләләрдә генә рөхсәт ителәдер.

Ышанмассыз, җәмгыятьтә психопатологик синдромлы кешеләр бары бер-ике процент кына. Әйе, без Һәр икенче кешегә нарциссизм синдромы куярга яратабыз. Эмма бу зур хата. Алайса нигә өй җәбер-золымы очрақлары күп, дигән сорау бирерсез. Аны бары тик нарциссизм белән генә бәйләп карау дөрес түгел. Ул күбрәк социаль яктан мохтаж гаиләләргә, криминал белән бәйлә булган кешеләргә хас. Мондый мөнәсәбәтләрдә яшәүчеләр сәрхуш белән яшәгән хатыннарда тиң. Алар да аерылмыйлар, үзләрен коткаручы итеп санап, иренәү үзгәрүенә өметләнеп яшиләр. Алар – бәйләлектән интегүчеләр. Һәр тиран янында корбаны булмый калмый: бер-берсен эзләп табалар. Шунысын да әйтергә кирәк, кешеләрнең асылы шундый – без алданырга бик шат.

ПСИХОЛОГ АНАСТАСИЯ РУБЦОВАНЫҢ КЫЗЫНА ӨЙ ЗОЛЫМЫНА ЭЛӘКМӘС ӨЧЕН ЯЗГАН КИҢӘШЛӘР

неке – бөтенләй башкача. Аны ике-өч көн эчендә хисләр өермәсә каплап ала. Шундук мәхәббәттен аңлата башлый. Гадәттә, ул «Сиңа кадәр мондый кызны очратканым булмады», «Син мине, тормышымны үзгәрттең», «Синсез яши алмыйм» ише сүзләр белән бизәкләнә. Хисләрән илаһилаштырмый гына инде. Һәрвакыт игътибарлы, кайгыртучан, бөтен теләккә үтәргә, ярага гына тора, бүләкләргә, чәчәкләргә күмә. Менә бу чорда ук уйланырлык урын бар да соң, әмма, килешерсез, мондый егетләр кызларга ошый. Үзләрен принцесса кебек хис итәләр. Ә нарцисслык тайпылышы булганнар башкача булдыра да алмый, аларның һәр гамәле грандиоз итеп башкарыла. Нинди генә хатын-кыз белән очрашмасыннар, аларның үз-үзләрен тоту сценарие сә бер үк. Хәтта корбаннары кебек сөйләшә башлыйлар, хәрәкәтләрен үзләштерәләр. Бу – вербовкалау, ягъни «мәхәббәт белән бомбага тоту» чоры. Әмма аларның төп максатлары – яратып, хөрмәт итеп, кайгыртып яшәү түгел, ә партнерны үзенеке итү, аннан уенчык ясау, аның хужасы ролендә яшәү. Бу, әлбәттә, психик тайпылыш. Сәламәт булмаган мөнәсәбәтләр менә шуннан килеп чыга инде ул. Шуннан икенче стадия башлана. «Нарцисс» корбанын җайлап кына аның аралашу мохитеннән аерырга тотына. «Ник алар белән очрашуга барасың, безгә икәү рәхәт-рәк бит», «Әйдә өйдә бергә булайык», «Сиңа минем белән рәхәт түгелме-ни?!» кебек сүзләр сөйли башлаячак. Шуңа рәвешле экренләп ирекне чикли. Әмма бу көчле ярату хисләре белән төрелеп бирелә. Корбанында туганнарының, дусларының яратуына карата шик тудыра. Хатын-кызда бу очракта да бернинди сорау тумый, һәм ул әлеге «жимне йота» икән, контрольлек итәргә, гаеп хисе тудырырга тотына: «Болай киенмисең», «Тәмле пешермисең», «Кем белән язышасың?...» Аннан инде дөгъвалар башлана. Ләкин бу да мәхәббәт белән үрелеп бара. Корбан йә «салкын душ», йә «кайнар душ» кабул итеп яши. Ул элекке мөнәсәбәтләрнең кайтуына өметләнә. Үзеннән гаеп эзли – «эмоциональ атынгычлар» шушы чордан

башлана да инде. «Нарцисс» корбанына кул күтәрә, аннан демонстратив һәм грандиоз рәвештә тезләнеп гафу үтенә, чәчәкләр бүләк итә. Газлайтинг чаткылары да сизелә башлый. Бу психологик басымның бөр төре – кешене үзәндә, әйткән, ишеткән сүзәндә шикләнәргә мәжбүр итү. Болар барысы да Бишимбаев белән Салтанат мөнәсәбәтендә бар. Ахырдә корбан инде ихтиярсызга әйләнә. Беренчедән, аның гормоннары бик нык уйный башлый; икенчедән, жәзалаулар, нигездә, төнлә була. Ә төн йокысыз һәм стресста үтә икән, бу организм өчен аеруча авыр.

Үтерер алдыннан Бишимбаев Салтанатны сигез сөгәтә бие газап-лый. Нигә китмәгән, үзе гаепле, дип язучылар да бар. Ә мин, белгеч буларак, аның психик халәтен аңлыйм: ихтиярсызлык кына түгел, үз-үзен саклау рефлексы да югалган була инде анда. Ул чын-чынлап рухы сынган колга әйләнә. Бишимбаев, бәлки, үтерәм дип тә жәзаламагандыр аны, бары мәче-тычкан уены гына уйнагандыр. Әмма корбанын мыскыл итүдән шуның кадәр нык экстазга килеп, чикләргә югалткан.

Психолог әйтүенчә, мондый кешеләр үзләренә корбан итеп иң матур, иң акыллы, уңышлы хатын-кызларны сайлый һәм алардан ихтияр көчә беткән кол ясый. Мондый мөнәсәбәтләрдә бары тик өч юл бар: йә корбан үз-үзен үтерә (иренең кыламышларына түзә алмый үз-үзенә кул салган хатыннар аз түгел), йә аны үтерәләр, йә үзәндә көч табып китә һәм нормаль халәткә килү өчен еллар бие психолог, психиатрга йөри. Күпләр яңа мөнәсәбәтләр кора алмый интегә, чөнки нормаль мөгамәләдә грандиозлык юк, бар да тыныч һәм, бер караганда, күңелсез кебек. «Якыннарыгызының, балаларыгызының мондый ир белән яшәгән күрәсез икән, үзләре килешер әле, кысылмыйм дигән позициядә булу һич дәрәс түгел. Аларны мондый ирләрдән йолып алырга кирәк. Әйе, үзләре көч табып киткән хатын-кызлар да була. Әмма күпләргә ярдәм – утырып сөйләшү, аңлату, психологга алып бару кирәк», – ди Айгөл Галиәхмәтова.

✓ Сиңа сугалар икән – тиз арада әйберләреңне җый! Әйтерсең җир тетри: документларыңны, балаларыңны ал да чыгып кит, калганын соңыннан хәл итәрсең. Бернинди гафу итүләр, тәүбәләр кабул итмә, сөйләшүләр алып барма. «Мине гафу ит» иртәгә үк «Син мине моңа үзәң этәрдең»гә әйләнәчәк. Бу сазлыкка керү бик җиңел, әмма аннан чыгу авыр.

✓ Исеңдә тот: «Син үзәң гаепле», «Бу халәткә мине син җиткерәсең» сүзләре – ялган. Чынлыкта алар мондый мәгънәдә: «Мин сине рәнҗетә, суга, мыскыл итә алам, моңың өчен миңа берни булмый, шуңа күрә үземне контрольдә тотмыйм».

✓ Син һәрвакыт миңа килә аласың. Теләсә нинди хәлдә: елап шешенеп бетеп тә, ялан-аяк та. Мин сине гаепләмәячәкмен. «Ә мин бит сиңа әйткән идем», дип әйтергә теләсәм дә, эндәшмәячәкмен, түзәчәкмен, чөнки ул сүзләр юатмый, ә ачык җәрәхәткә энә булып кадала гына.

✓ Мин булмыйм икән – дөньяда ни булмас, әти-әниләр үлемсез түгел – янәшәңдә ярдәм сорый торган дусларың булсын. Андыйлар юк икән, ярдәм эзлә һәм аны кабул итәргә оялма. Кычкыр, зарлан, кем сине тыңларга әзер, шуңа сөйлә. Шаһитларың булсын, явызлык аулакта кылына ул.

✓ Мөнәсәбәтләр сугылудан башланмый. «Ахмак та инде син», «Нәрсәгә катышасың?», «Син берни дә аңламыйсың», «Әйттем, димәк, барасың» кебек сүзләр – «беренче карлыгачлар». Үтенечләр экренләп әмергә, мыскыллаулар гадәти хәлгә әйләнәчәк. Тупаслык якынлык итеп кабул ителәчәк. Берәүгә дә үзәңне рәнҗетергә һәм мыскылларга юл куйма. Бервакытта да «мин акыллы, минем белән андый хәл булмаячак» дип уйлама. Бу капкынга сиңең белән миннән акыллырак хатын-кызлар да элгә.

✓ Сиңең дошманың – «тоелды гына бугай» хисе. Бүген кеше бик әйбәт, иртәгә ярсулы садистка әйләнә, ә берсекөнгә кояш кебек җылы. Барысы да тәртиптә кебек, һәм җиңел сулап, «тоелды» гына бугай дип уйлап куясың. Бу хәлләр кабатлана икән, сак бул! «Тоелу» – төп билге ул. Мондый кеше белән җитди мөнәсәбәтләрдән саклан.

Фото: Анна Арахамия

Лилия
ГӘРӘЕВА

Аларның эше табиб яки укытучыларныкы кебек жырларга салынмаган, шагыйрьләр сокланулы мәдхияләр ижәт итмәгән. Алар хөрмәтенә куелган һәйкәлләр юк дисәм, Ленинград камалышы вакытында эшләгәннәр истәлегенә бер һәйкәл бар икән. Тик моңа карап кына бу һөнәр ияләре башкарган эшнең әһәмияте кимеми. Укытучылар биреп бетерә алмаган белемне, табиблар дәвалый алмаган чирдән тылсымлы даруны алар бирә. Ялгызлыктан коткаручы дуслың булмаса, якин дус таба, өметен сүнөп, караңгыда калсаң – өмет шәмен кабызырлык ялсын суза. Бу кодрәтле һөнәр ияләре кемнәрме? Алар – тылсым һәм сер, уй һәм фикер, белем, мәгърифәт тулы мәгарә сакчылары – китапханәчеләр.

МӘГАРӘ САКЧЫСЫ

Театр – гардеробтан, ә китапханә?

Америка язучысы Рэй Брэдбериның менә мондый фразасы бар: «Колледж урынына мин китапханә тәмамладым», дип яза ул. Брэдбериның колледж, университетларда укырга мөмкинлеге булмый. Университет урынына ул китапханәдә укый. 12 яшеннән башлап 27 яшенә кадәр һәр өч көн саен китапханәгә килә һәм андагы барлык китапларны укып чыга. Үз заманында Иван Крылов, Иммануил Кант, Гетеның да китапханәчә булып эшләвен ишеткәнгәз булдымы икән? Үзбезнең Нади Максуди, Мирхәйдәр Фәйзиләр... Разил Вәлиев тагын...

Россиядә беренче китапханә 1714 елда Петр I указы белән оештырылса, Казандагы беренче иҗтимагый китапханә исә 1906 елның гыйнварында «Болгар» кунакханәсендә эшли башлый. Бу эшне башлап йөрүче һәм үзеннән зур өлеш кертүче – Әхмәтһади Максуди була.

Кызык, гади кеше өчен китапханә нәрсәдән башлана? Театр, мәсәлән, гардеробтан; ә китапханә, бәлки, күргәзмәдәндер? Әллә андагы рәхәт тынлыктан микән? Минемчә, китапханә иң элек китапханәчедән башлана. Ә менә шушы һөнәрне сайлаган кешенең үзе өчен китапханә нәрсәдән башлана? Китапка мөхәббәттәнме? Бәлки, иҗатка омтылудандыр? Һәрхәлдә, язмам герое Гөлчәчәк ханым САБИРЖАНОВА әлегә һөнәрне нәкъ менә иҗат кичлегә өчен сайлый. Наласа авылы китапханәсендә эшли башлавына әле өч көнә ел тулса да, иң кызыклы, иң иҗади эшнең китапханәдә булуына ул инде инанган.

...Авыл иртәсе. Офыклар алланып кына килә. Таң әтәчләрен бүлеп, азан яңгырый. «Аллаһу әкбәр... Аллаһу әкбәр...» Моңлы тавыш һәр йортның түбәләрен сыйпап уза, тәрәзәләргә чиертеп ала, инеш буендагы талларны барып иркәли дә, урамнарда тулып, капкаларга килеп сыена. Чылтырап кына кемнәндер ишеге ачыла. Көянтә башына эленгән чиләкләр, сайраша-сайраша, сукмактагы чыклы үләннәргә сәламләргә ашыга. Эш көне башланганын белдереп, кайсыдыр уңганы тракторын кабызып жибәрә. Күзләрдәге соңгы йокыны качырып, көтүченең чыбыркы шартлатканы ишетелә...

Якыннарым белә: мине сөендерер өчен яңа күлмәк тә, алтын-көмеш тә кирәкми, **КИТАПХАНӘГӘ ЯҢА КИТАП** яки **СТЕЛЛАЖ** булсын ул.

Авылның мең мәшәкәтле тормышыннан берничә мизгел генә болар. Китапханәдә әле беренче генә елын эшләгән Гөлчәчәк ханымның конкурстка дип төшергән фильминнан кадрлар да алар. Фильмның геройлары исә – авылдашлар үзләре. Рольләр авыр түгел, һәркемгә бары үзен генә уйныйсы. Ярты авылның көче керткән шушы видеофильм белән наласалылар «Авылым – мәдәни мирас сандыгы» конкурсында беренче урынны ала.

Балачак Чишимәсе

Гөлчәчәк Сабиржанова – шәһәр кызы. Казанның Дәрвишләр бистәсендә туып-үссә дә, гаилә бәхетен авылда тапкан.

– Авыл гел жанымда иде, – ди Гөлчәчәк, үзе моңа гадәти бер хәл итеп кенә карап. – Жәйге каникулларым Әгерҗе районы Чишмә авылында узды. Мин белгәндә 13 йортлы кечкенә генә авыл иде ул. Чын тормыш мәктәбен шунда уздым. Телне, динне, горейф-гадәтләребезне авылда өйрәндем. Әбиебез Гөлҗиһан эшкә бик уңган, үзе умартачы. Безгә – каникулга кайткан жиде оныгына иртән эшкә киткәнче ризыгын әзерләп, өйне жыештырып калдыра. Ә Мансур бабай – тимерче. Биш вакыт намаз укый. Ул азан әйтә башласа, жидебез дә тезелешеп утырабыз. Ял көннәрендә әби-бабайның килене Әлфия апа кайта. «Минем дә бабай шикелле намаз укыйсым килә», – дим аңа. Әле дә күз алдымда – апа бер кулы белән туглый-туглый жир жиләгә кайната, икенче кулы белән төртө-төртө, миңа сүрә ятлата. Казанга кайткач, намазга өйрәнер өчен мәчеткә йөри башладым.

Һәр кешенең тормышында үрнәк алырдай кешеләр очрый. Минем андый кешем – мәчеттәге остазым Рауза

Китап уку – бушлай ләззәт, бушлай сәяхәт бит ул. Син геройның күңеленә керәсең, эчке кичерешләренәң шаһиты буласың.

апа Гаделшина булды. «Кызлар, мин дә кырык яшемә кадәр кыска итәк киеп, тырнакларымны буяп йөрдем. Кырык яшемдә башыма яулык яптым», – дип сөйли иде ул. «Мин дә Рауза апа кебек, кырык яшем тулгач яулык ябармын», – дип, әнигә әйткәнемне хәтерлим.

Милләт балалары

Мин укырга керәсе елларда бистәбездә 11 нче татар гимназиясе ачылды. Директорыбыз Наилә Мортазовна Вәлиева бигрәк милли жанлы кеше иде. Безне дә милләтбездә киләчәккә, зур шәхес итеп күрдә ул. «Сез милләт балалары», – дигән сүзләре әле дә колагымда тора кебек.

Бик көчле, үз эшенең чын осталары иде педагогларыбыз. Эстетика дәресеннән театр артисты Шамиль Бариевич Галиуллин укытты. Зур гәүдәле, сакаллы, жор телле бик чибәр кеше! Кулында таягы да бар. «Балалар, нәрсә эшлисегез килсә, шуны эшләгез», – ди. Классташым Алмаз Гайфуллин белән спектакль куябыз. Мин – әби, ул – бабай. Безнең әле икенче генә класста укыган вакыт. Телебездә гел Шамиль Бариевич та Шамиль Бариевич.

Этием белән әнием мәктәпкә ата-аналар җыелышына гел парлашып йөри. Берсендә Шамиль Бариевич белән танышып кайтканнар. «Укытучың сине җырга һәм Абдулла Алиш исемдәгә укучылар сараена театр студиясенә йөрткәң кушты», – диләр. Нинди генә чараларда катнаштырмады, кайларга гына алып бармады безне Шамиль абыебыз. Аның сүзен тыңлап музыка мәктәбенең хор бүлегенә укырга кердем. «Әллә ни көчле тавышы юк, ләкин сәхнәдә матур күренә», – дигән ул эти-әниемә. Бер минут та буш вакытым булмады. Музыка мәктәбенең укымы, театр студиясенә йөрмә, ял көннәрендә эти белән композитор Риф Гатауллин янына барабыз. Аннан җырлар өйрәнәм. Конкурсларга әзерләнәм: «Сөйкемле бала», «Казан сандугачы», «Чаллы тургае»... Соңгысында икенче урынны алдым. Ләкин күп очракта призлы урыннар бирмиләр иде. Кәефем төшә иде, билгеле. «Кызым, бу синең үзең ошыймы? – дип сорый әни. – Ошаса, үз күңеләң өчен катнаш». Аның бу сүзләре торышымның лейтмотивы булды.

Талант канатында

Сәнгатькә булган мәхәббәтем мәктәптән соң Ильяс Әхәдиев исемдәгә музыка училищесына алып килде. Ания Туишева Татар халык җыр бүлеген җитәкли иде. Ул мине үзенең остасы Клавдия Захаровна Щербининага билгеләде. Татарстанның халык артисты Венера Ганиеваның да укытучысы ул. Училищени бары «бишле»

билгеләренә генә тәмамладым. Югары белемле музыка белгече булу иде хыялым. Татар дәүләт гуманитар педагогика университетында укыганда укытучым Айдар Фәйзрахманов, тавышың мөнәҗәтләр әйтергә бара, дип, күңелемә канатлар куйды. Бер чыгышыбызны Казандагы Мәрҗани мәчете имамы Мансур хәзрәт күргән дә безгә дини ансамбль төзәргә тәкъдим итте. «Милли мәрҗәннәр» дигән төркембез шулай барлыкка килде. Мин – аның солисты һәм җитәкчесе идем. Ләйлә Гыйниятуллина исемле кызыбыз экспедицияләрдән яңа мөнәҗәтләр алып кайтып, аларны эшкәртә, курай, кубыз, дөф, сорнай, скрипка белән музыкаль бизәлеш өсти. Ансамблебез белән Петербургтагы «На крыльях талантов» конкурсында катнашып, Гран-при яуладык.

Белемем буенча мин – музыка укытучысы. Хезмәт юлымны музыка мәктәбенең җыр һәм хор укытучысы буларак башладым. Вальдорф системасы белән укучы класстарны да миңа бирделәр. Жайлы булды димим. Балалар белән уңышларыбызны күрә, эти-әниләре дә кызыксынды. «Безнең дә хорга йөрсебез килә», – диләр. Эти-әниләр һәм балалар катнашында номер әзерләдек, милли киёмнәр тектердек. Отчет концертында барысы өчен дә сюрприз булды бу чыгышыбыз.

Төш

2015 елның Рамазан ае иде. Бер көнне авырып киттем. Төш күрәм: «Тор тиз бул! Хәзер никахың килә!» – диләр. «Нинди никах? – дим. – Әле безнең ремонт та ясалып бетмәгән». Үз бүлмәмә ремонт ясаган идея, инде барысы да төгәлләнгән, ишекнең тоткасын гына куясы калган. Аның саен төшемдә: «Тиз бул, тор! Арча егете килә!» – дип әмер бирәләр. Уянып киттем. Мин ул вакытта ике эштә эшлим, бер хезмәт хакымны тулысынча балаларга, мәктәп чыгымнарына тотам идем. Концерт оештырасың икән, яхшы аппаратурасы, афишасы кирәк... Имтихан-зачетларны гел концерт рәвешендә уздырам. Соңыннан балаларга төрт белән чәй табыны әзерлим. Әни ачулана: «Син тилеме? Кеше хезмәт хакы өчен эшли, ә син хезмәт хакыңны эш өчен туздырасың! Кияүгә чыгам дисәң, акчаңны җый да бүлмәңә ремонт яса!» – ди. Ә миңа инде 30 яшь. Әлбәттә, гаиләле буласым, балалар үстерәсем килә. Һәм шул вакытта мондый төш тагын. Ярты сәгәткә ишек кыңгыравына бастылар. Ике апа килгән. Берсе белән мәчеткә тәрәвиз намазына йөри идек. «Гөлчәчәк, менә бу апаның өйләнмәгән энәкәше бар икән...» – ди. Башка вакыт булса, тыңлап та тормас идем. «Берәр сәгәткә килсен, танышып карыйк», – дидем. Килде, таныштык. «Кайсы яклардан буласыз?» – дип сорашам. «Мин – Арча егете», димәсенме!

Ике ай аралаштык да никах укыттык. Ирем Наил – Арча районы Наласа авылыннан. Бамам шикелле кеше очрасын иде, дигән теләгем кабул булды. Наил дә аның кебек сабыр, күркәм холькы. Ул да умартачы, бал кортлары тотта. Тавышына кадәр бабамныкына охшаган. 4 яшьлек улыбыз үсеп килә. Малай туасын һәм аның Хәмзә исемле буласын да төшемдә белдерделәр. Андый хикмәтле төшләрем еш күрәм. Хәмзә исемненә

мәгънәләре бик күп. Берсе – арыслан дигәнне белдерә. Арыслан шикелле, улыбызга да яшәү өчен шактый көрәшергә һәм күп авырлыкларны җиңәргә туры килде. Иң зур җиңүләребез, Аллаһ боерса, әле киләчәктә булып дип өметләнәбез.

Китапханә – иҗат мәйданы

Авылга күченеп кайтуыма әти белән әни каршы булмады үзе. Ләкин музыка укытучысына авылда нинди генә эш булып, дип, әнием борчылган иде, ярты елдан ул да жайланды. Арча педагогика көллияте директоры Гөлнәра Фидаилевна Гарипова мине «Арча егетләре» ансамбленең сәнгать җитәкчесе итеп чакырды. Шуңа ул елны Казандагы Мөхәммәдия мәдрәсәсенә укырга кердем. Ислам дине һәм музыка... Бер-берсе белән ярашмыйлар. Музыка дөньясыннан китәргә дигән карарны кабул итүе җиңел булмады. Ничә еллар үзәңне шуңа багышла, шуның белән яшә дә, хәзер барысыннан да ваз кичәсәңме? Ләкин ничек кенә авыр булса да, мин ул карарны кабул иттем.

2021 елның язында Нәласа авылы башлыгы Илфиза Шакирова китапханә ачыкчыларын миңа тапшырды. 26 апрель – Тукай туган көн иде ул. Моңы югарыдан бер билгә дип кабул иттем.

Аңа кадәр китапханәчеләргә эше бик күңелсез дип уйлый идем. Көне буга китапханәдә утыра, китап укый, китап бирә, нидер яза шунда... Ничек ялгышканмын! Арттырмайча әйтәм, иҗат өчен монда тулы ирек. Теләсәң – җырла, теләсәң – шигырь сөйлә, фильм төшер, рәсем яса... Мәктәптә мин бары музыка укытучысы гына идем. Ә монда сценарист та, режиссер да, артист та. Мин монда хыялланам, уйланам. Дин сабырлыкка өйрәтсә, китапханә – иҗатка юл ача. Авыл халкы китапханәгә китап алып өчен дип кенә йөрми. Аралашырга, борчуларын бүлешергә дип тә килә. Мин әле психолог та монда! Китап укучыларымның тормышларын, күңел хәлләрен аңлап, аларга күңелләрен күтәрә, өмет уята торган китаплар тәкъдим итәргә тырышам. Моңың өчен күп укырга, китапханә фондындагы барлык китаплар белән дә таныш булырга кирәк, әлбәттә. Әлегә мин танышуны балалар һәм чит ил әдәбиятыннан башладым. Атна саен бер китап укып чыгуны үземә максат итеп куйдым.

Иң кадерле бүләк

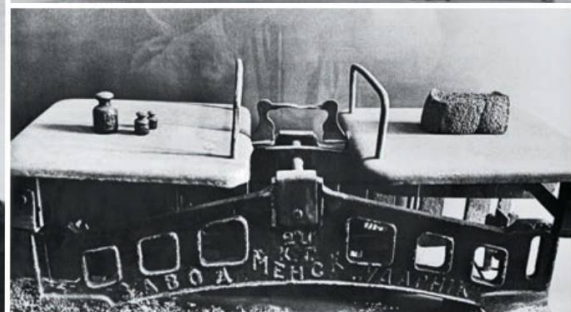
Эш сәгатем иртәнге тугызда башлана. Ләкин мин инде жиде тулып китү белән китапханәдә. Өйлә җиткәнән сизмим дә. Төшкә аштан соң, әле бишкә кадәр тагын күпме вакыт бар, дип сөенәм. Анысы да сизелмичә узып китә. Иртәнге якта китапханәдә күбрәк өлкәннәр була. Өйләдән соң мәктәп укучылары. Кемдер китап алырга килә, кемдер, әле китап кирәкми, сине күрергә генә килдем, ди. Балалар уйнап алып өчен генә дә кереп чыгарга мөмкиннәр. Мин аларның барысына да шат. Иң сөенечлесе, күзләргә яшь китергәнә – авылдашларымыз китапханәгә гаиләләре белән йөрүләре. Галиуллиннар гаиләсе, Габдрахмановлар, Кодировлар, Хәлиуллиннар гаиләсе... Хәлиуллиннар үзләре Казанда яшәсә дә, шимбә көнне китапханәгә керми китмиләр.

14 февраль – Халыкара китап бүләк итү көне. Узган ел Мәскәүдә яшәүче Дмитрий Анатольевич Бельх дигән кеше Карамзинның «История государства Российского» дигән китабының барлык томнары тупланган басмасын бүләк итте. 5 мең данә белән генә басылган, авырлыгы 8 кило булган бик үзгәчлекле, коллекцион китап ул. Быел Чарльз Дарвинның 1897 елда басылып чыккан «Происхождение видов» дигән китабын бүләк итеп җибәргән. Китапханәбездәге иң борынгы китап ул хәзер. Шушы арада аннан тагын 600 китап килеп җитте. Ә болай китапханә фондында 5 меңләп китап бар. Күбесе татар телендә. Әгәр укучы сораган китап бездә булмаса, иренмим, такси беләнме, юлдагы машинага утырыпмы – Арча китапханәсеннән барып алып кайтып бирәм. Арча китапханәсе җитәкчесе Лилия Нуруллаевна Дәүләтбаевага, методистларга рәхмәтем зур. Кайчан, нинди сорау белән мөрәҗғәгать итсәм дә, булышалар, өйрәтәләр, киңәш бирәләр.

Балалар өчен китаплар күп, яшүсмерләр өчен азрак. Хәзер алар психология, үз өстендә эшләү, үз-үзгә анализ, программалаштыру белән кызыксына. Шушы темаларга кагылышлы китаплар сорыйлар. Өлкәнрәк яшьтәгеләр Нәбирә Гыймәтдинова, Айгөл Әхмәтгалиева, Марсель Галиев, Марат Кәбиров, Зифа Кадырова, авылдаш язучыларыбыз Рөстәм Галиуллин, Гүзәл Әдһәм, балалар шагыйрәсе Гөлчирә Нәҗметдинова әсәрләрен яратып укый. Кайчагында берәр китапка алдан ук иллешәр кеше чиратка языла. Китапны укып, кире китергән һәркемнән фикерен сорашам. Яшүсмерләр Элинора Портерның «Поллианна» әсәрен бик яратты. Бер кыз шушы китапны укып чыкты да, китапханәгә кире тапшырганда: «Апа, миңа Поллианна белән сабуулашуы шулкадәр авыр», – ди. Күзләрендә яшь. Үземнең дә күңелем тулды. Шушы хәлне дус кызыма сөйләгән идем, «Аның дәвамы да бар бит», – ди. «Озон»га заказ биреп, икенче көнне үк кайтарттым ул китапны.

Китапханәбездә төрле чаралар, конкурслар гел булып тора. Өләрәк кенә «Китапны гаилә – гыйлемле гаилә» дигән конкурс уздырдык. Мин Фәттаховлар гаиләсен сайлап алдым. Өч буын бер йортта тату яшәгән үрнәк гаилә ул. Башта өлкәннәр Габделнәфыйк абый һәм Тәнзилә апа белән сөйләштем. Нәфыйк абыйның бер жөмлесе мине хәйран итте: «Гөлия эштән кайтсын, аның белән сөйләшик әле. Ул риза булса, катнашырбыз». Гөлия аларның киләткә. Йөгердем янына. «Гөлия, эш синнән генә тора икән, риза булчы?» – дим. Жиде авылдан жиде гаилә катнашкан иде. Һәрберсе чын күңеленнән шатланып китәрлек булсын дип тырыштык. Шулкадәр җылы кичә булды ул.

Китапханәдәгә һәр эш ошый миңа. Чаралар оештыру, аңа әзерләнү, катнашучыларны барлау, чакыру – барысы да күңелемә рәхәтлек бирә. Шулай да иң яратканым – китап күргәзмәсе туплау. Кайсы китапны куярга, нинди цитата сайларга, ничек бизәргә – минем өчен барысы да иҗат процессы. Хәзер мин тәгаен беләм: иң кызыклы, иҗади эш – китапханәдә!

«ИСӘН КАЛДЫК!..»

«Ленинград жир йөзеннән юкка чыгарга тиеш». Гитлер бу фәрманга 1941 елның сентябрь ахырында кул куя. Әйе, Нева ярындагы тарихи қаланың үзенә дә, аның кешеләренә дә шундый киләчәк юрап куя алар...

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

Дошман камалышында қалған шәһәр 900 көнгә яқын яшәү өчен көрәшә. Ике миллионга яқын ленинградлылар, Балтыйк буеннан, Ленинград өлкәсеннән қилгән качаклар, Ленинград фронты сугышчылары... Көн саен шәһәр өстенә бомбалар ява, алар иң әлек азык-төлек запаслары саклана торған складлар өстенә төшә. Кибет киштәләре бушый: андагы азык-төлек исен бушлык исе алыштыра... 1941 елның сентябрь башында ук инде халыкка бирелә торған икмәк нормалары кими. Ай уртасында аны кабат киметәләр: бер карточкага нибары 125 грамм бирә башлайлар... Ачлык алып қилгән үлем кемнеләр эш урынында, фатирында, ә кемнеләр урамда эзләп таба: камалыш вакытында шәһәр миллионга яқын кешесен югалта. Әмма Ленинград халқы үз шәһәрләрен саклап нинди батырлықлар қылырга мөмкин икәнән ул чакта илгә генә түгел, бөтен дөньяга күрсәтә. Аларның бу батырлықларына бүген хәтта ышану да авыр. Бөтенсоюз үсемлекчелек институты хезмәткәрләре, нинди генә ачлык кичерсәләр дә, камалыш вакытында иген орлықларының бай һәм уникаль коллекциясенә бер бөртегенә дә қағылмыйлар. Кютин дигән ленинградлы эш урынында вафат була: ул икмәк пешерүче булып эшләгән... Камалыш барған көннәрдә Ленинградта футбол матчлары уза. Немецлар шәһәрне инде үлгә санаган вакытта!

Ленинград халқының көчле рухы бүгенгәчә сокландыра, гажәпләндерә һәм горуландыра. Биредә яшәүче һәр кешенә язмышында сугыш, ул дөһшәтле көннәрнең эзе бар. Һәм хәтта кешеләр язмышында гына да түгел.

Беренче очрашу

Мин – Хәлифә Көгешева (Богдано-ва) 1937 елның маенда Ленинград шәһәрәндә туганмын. Әтием Хәсән дә, әнием Айшә дә Мордовиядән, япъ-яшъ килеш бирегә килеп урнашканнар. Сугышка кадәр шәһәрнең үзәгендә яшәгәнбез. Бөтен дөнья чәчәккә күмелгән жәйне хәтерлим – әти белән бергә бик еш кына урамнарда, скверларда йөри идек. Әниемнең кулында бу вакытта өч бала, иң олысы – мин. Ә менә сугыш башланган көннәрне бик белмим дисәм дә була. Дүрт яшъ ярымлык бала барысын аңлап та бетермәгәндер инде. Нава тревогаларын хәтерлим, әмма алардан курыкмый идем. Икенче катта тора идек без. Нава тревогасы яңгырауга, әни миңа калыңрак киём бирә дә, подъездыбыздагы калың чуен баскычлар буйлап үзәм аска – бомбоубежищегә төшәм. Күпмедер шунда утырабыз да, кире менәбез... Әтием фин сугышында катнашкан. Аннан ул үпкәләренә салкын тидереп кайта: үпкә ялкынсынуы туберкулезга әйләнә. Бөек Ватан сугышы башланганда ул инде инвалид була – аны сугышка алмыйлар. Озакламый шәһәрдә эвакуация башланды. Кызымның кайнанагы гел: «Сездән бәхетләрәк булганбыз – безне Үзбәкстанга эвакуацияләделәр, анда үзбәкләрнең ничек каршы алганын белсәгез иде!» – дип әйтә иде. Ә безне 1942 елның февралендә әтием туган ягына – Мордовиягә алып китә. Ладога күле аша чыкканбыз инде, әмма минем

хәтердә ул вакыйгаларның берсе дә сакланмаган. Әни исә бу көннәрне искә төшерергә бер дә яратмый иде. Авылга өч атна кайтканбыз. Эшелонныбыз эвакуацияләнгән халыктан гына торган. Станцияләрдә халык безгә ашарга китергән – кем ипи, кем сөт.

Әтинең туган нигезенә кайтып кергәнбез. Безне, билгеле, анда беркем көтеп тормаган. Дәдәм – әтинең абыйсы Ибраһим инде сугышта. Өйдә хатыны, ике баласы калган. Анда кайткач тагын бер энем туды. Миңкә ягарга утын юк, шырпы юк, керосин юк... Ашарга юк. Июнь аенда инде әтибез мәрхүм булды. Законнар кырыс иде ул чакта. Әниләр басу-кырдан кайтып керми, ә безне – балаларны аларга якын да жибәрмиләр: ялгыш кына иелеп берәр башак алсак... Яз башында кырдан черегән, өшегән бәрәңге жыюыбыз истә. Жир әле тун, бозлы, баскан саен батасың... Шул чакта аякларыма салкын тиеп калды. Еламыйм дип килгән идем... Булмый икән... Авылда әнигә булышкан бер апаны яхшы хәтерлим. Әнигә бәрәңге утыртырга үз бакчаларын бүлеп бирде, алган бәрәңгене кышка үз базларына да салды. Авылга кайтучы булса, әни аларга гел кечкенә генә булса да күчтәнәч жибәрергә тырыша иде. Беренче кайтуымда ук төп йортта яшәүче улларын эзләп таптым: икәү кочаклашып елаштык.

Сугыш беткәч, 1946 елның башында кире Ленинградка кайттык. Коммуналь фатирда яши башладык. Ике күрше хатыны да Мордовиядән, алар да тол – ирләре сугышта үлгән. Әни белән өчесенә тугыз олан. Миңа инде бу вакытта 10 яшъ. Әниемнең беренче ярдәмчесе идем. Ул көн-төн эштә, ә мин өйдә идән дә, кер дә юам, кибеткә дә йөрим... Карточкага алган конфетларны тоттырып, әни мине кинотеатр янына жибәрә – берәм-берәм сатам. Ялгыш та берсен үзәм капмыйм. И-и куанып акчасын кайтарып бирәм – әни аңа башка азык-төлек ала... 7 нче линиядә ашханә бар иде: анда бушлай аш, суда пешкән ботка тараталар. Йөзәр кешелек чират торабыз. Сугыштан соң туйганчы беренче тапкыр ипи ашавымны әле дә хәтерлим. Чын икмәкне! Ипи миңа хәзер дә бөтен пәрәмәчләрдән, бөлеш-

ләрдән тәмлерәк... Әнинең берәр буханка кара ипи алып кайтканы бик истә. Безнең күршәдә бер матрос хатыны яшәде. Ул кайчандыр үзе дә ире белән бергә флотта хезмәт иткән. Корабльлар туктагач, әни аңа ияреп пристаньга бара, анда исә матрослар ничектер яшереп ипи сата иде. Зур акчага. Аның каравы, бер бөтен ипи! Табиблар безгә гел балык мае эчәргә куша иде элек. Кара ипини шул майга манып ашый идек. Аннан дә тәмле ризык булмагандыр. Һәрхәлдә, бүгенге пирожныйлардан тәмлерәк. Балык мае яратмыйм диючеләрне гомер буга аңламадым. Колышканы хәзер әнә балыкка да санаучы юк, ә әни шуны сатып ала иде дә, берничә кат иттарткычтан чыгарып котлет ясый иде. Бу алты гына сантиметрлы кечкенә балык камалышта калучыларның да күбесен ачылыктан коткарган... Күрше Хәдичә апа андый тарихларны байтак сөйли иде. Алар камалышның башыннан ахырынача Ленинградта булалар. Берсендә ул Петроград районында ат суйганнарын ишетә. Татарлар моны бер-берсенә хәбәр итә. Хәдичә апа да барып күпмедер ит алып кайта. Улы Рәшит, пешергәнне дә көтмичә, кисеп алып итне чәйни башлый. Кызы Мәфтуха энесеннән пычакны тартып алганда үзенң кулын кисә... Шул балалар барысы да укыды, кемдер югары белем дә алды. Юл читендәге үләннәр кебек үсскәтә – әниләрнең безне баштан сыйпап, кочаклап утыртырга вакытлары булмады бит – югалмадык. Сугыш кагылмаган бер гайлә дә юк инде монда. Әтинең сеңелләре Ленинградта камалышта кала – ачылыктан үлеләр. Әнинең туганнан-туганы Зәйнәп апа фронтта сугыша – Берлинга кадәр барып житә. Әтинең туганнан-туганы Фәридә апа хатын-кыз саперлар бригадасында була: яралана, әмма исән кала. Әтиемнең бертуганы Ибраһим дәдәм сугыштан кайтмады. Соңгы хаты Чехословакиядән килгәнән кызы әйткән иде. Киявем Денис – язучы Алексей Толстойның оныгы. Аның абыйсы Иван исә озак еллар Прагада эшләде. Ибраһим дәдәнең кайда сугышканын, ничек һәлак булганын, күмелгән урынын архивтан безгә ул тапты. 75 елдан соң!

Фото: Анна Арахамия

Икенче очрашу

Кутуева Нурия Арифилла кызы булам. 1937 елның 19 апрелендә туганмын. Безнең гаилә Любаньда яшәде. Тамырларыбыз Касыймга барып тоташа. Әни 7 яшендә ытим кала: әтисен дә, әнисен дә холера алып китә. Сукуыр әбисе дә вафат булгач, әнине ерак бер туганнары – Будаевлар үзләренә тәрбиягә ала. Раскулачиваниедән качыпмы, Будаевлар Любаньга киләләр. 1935 елда әни дә алар янына күченә. Аның кулында инде кечкенә бала – апам Разия була. Аннан мин туам. Тик мин әтине бөтенләй белмим. Күрәсеп, алар бик тиз аерылыпканнар.

Сугыш башланган көнне елгада баттым – апасы белән бер дус кызым коткардылар мине. Илгә нинди афәт килгәннен әле аңламаганбыздыр да. Аннары бакчабызга бомба төште, йортка да шактый зыян килде. Апа белән йоклый идек. Әнине шартлау дулкыны түшәмгә кадәр күтәргән һәм идәнгә ташлаган...

25 августта немецлар инде Любаньны басып ала. Немецлар безнең йортта да яшәде. Алар ашарга утырса, тизрәк өстәл астына керә идек. Ипи валчыклары төшми калмый – аз булса да тамакка ризык керә.

Тимер юлга немецлардан соранырга барганны хәтерлим. (Сугыш башланганчы әни дә Любань вокзалындагы ресторанда эшли – пирожныйлар пешерә иде. Бездә, гомумән, Касыйм татарлары күп яши иде. Барысы да аш-суга осталар: төчегә пәрәмәч пешерәләр, бәрәңгә пилмәне ясыйлар.)

Любань станциясенә туктаган санитар поездындагы санитаркалар мине яратты. Әни ак күлмәк кидертә, чәчемә бантик куя, һәм без апа белән станциягә китәбез. Апа ерактан гына күзәтә, көтә. Ә мине санитар поездына алып керәләр, нәрсә булса да ашарга бирәләр. «Безнең белән Германиягә китәсеңме?» – дип сорыйлар. Әни белән апаны да алсагыз, китәм, дим. Күпмедер ипи, май бирәләр, шуларны кочаклап, апа янына кире йөгерәм. Мин алып кайткан ул ипине өйдә кем яши, барысына да бүләр иде.

Товар вагоннарына терлекләр кебек төяп, 1943 елның октябрендә безне каядыр алып киттеләр. Кая икәннен беркем белми... Бер төнне безне бушаттылар. Кар ява, салкын... Кырга тезделәр дә сайлап ала башладылар. Башта балалары булмаганны алып киттеләр, аннары безгә чират житте. Латвиягә алып килгәннән бөлдек. Безнең кебек ике-өч гаиләне һәм олы яшьтәге бер татар апасын ат арбасына утыртып алып киттеләр. Ниндидер хуторга алып килделәр. Әни аларга терлекләрен карашты. Бераздан безне Сабиле шәһәренә күчәрделәр. Апа миннән 6 яшькә зуррак, аны да хуторга эшкә билгеләделәр. Аның янына барып йөрим – чия жырга булышам.

1945 елда миңа 8 яшь тулды. Инде зур саналам: безне Германиягә дә жиберә алалар иде. Күп балалы бер гаилә бар иде, әни шуларның иң кечкенәсен үзбездә алды.

«Тикшергәндә, әнигә барам, дип кенә еламаса ярар иде», – дибез. Без шул бала аркасында гына Германиягә китмичә калдык. Сугыш беткәннен дә шундук белмәдек әле. Ә Любаньга август аенда гына кайтып життек. Будаевлар бездән алданрак кайткан иде инде. Өч гаилә бергә яшәдек. Тату яшәдек. Иң мөһиме – исән калдык! Ике ел ярым оккупациядә булган Любаньны 1944 елның 28 гыйнварында азат итәләр. Ленинград камалышы тулысынча өзәлүнең икенче көнендә бу...

Аннары мәктәпкә укырга кердем. Тик озак укый алмадым, авырып киттем – үпкә ялкынсынуы. Әсирлектә булган дип, әнине беркайчан эшкә алмадылар. Ахырдә ул Ленинградка килеп, тимер юлга жыештыручы булып эшкә урнаша алды. Авыргач, мине дә

Ленинград хастаханәсенә алып килделәр. Мин инде бу вакытта кан косканмын... Сигез ай яттым. Уку бик эләкмәде инде: 4 нче класстан соң типографиягә эшкә урнаштым. Аннан Любань фанера заводында эшләдем. Әнинең туганнан-туган апасы янына кунакка баргач, Казанда кияүгә чыгып калдым. Кызым Наилә мәктәпне алтын медальгә, институтны кызыл дипломга тәмамлады, Фәннәр академиясе китапханәсендә эшли. Ул мәктәпне тәмамлагач, икәү кире Ленинградка кайттык.

«Бик кечкенә булгансыз бит, ничек шуларның барысын хәтерлисез?» – дип сораганны бар. Кичә нәрсә ашаганымны әйтә алмаса мөмкинмен, ә болар йөрәккә онытылмаслык булып уелган, дим. Сугыш бит ул...

Өченче очрашу

Санкт-Петербург дәүләт музыкаль комедия театры. Затлы, зиннәтле баскычлар буйлап икенче катка күтәреләбез. Бар жирдә утлар яна. Матурлык! Берничә минуттан залга тамашачылар кереп тулачак – сәхнәдә өр-яңа спектакльнең премьерасы башланачак. Ә әлегә театр диварларын тыңлыйм...

...Ленинград камалышының башыннан ахырына кадәр бер көн калмыйча эшләгән театр бу. Бердәнбер коллектив! 1944 елның 27 гыйнварында – Ленинград камалышы тулысынча өзәлгән көнне генә сәхнәдә барган тамаша урта бер жирендә туктый. Ә калган вакыт... калган вакыт якын-тирәдә снарядлар шартлап, тугызар тапкыр туктарга туры килсә дә, бөтен спектакльне дә тулысынча уйнап бетерәләр. Бөтендөнья театр тарихында мондый батырлыкка тиңнәр юк! Камалышның иң авыр көннәрендә шәһәрдә мәдәни тормышны сүндермичә саклаучы, авырлыклардан арыган, тәмам йончыган шәһәр халкының рухын күтәрүче, аларга шатлык бүләк итүче театр була ул.

...1941 елның декабрендә күрше йортка бомба төшә. Театр бинасына да зыян килә. Әмма икенче көнне үк спектакльләр эвакуациягә киткән башка театр сәхнәсендә дәвам итә.

...Гыйнварда шәһәрдә ут бөтә. Әмма театрда репетицияләр дәвам итә: артистлар фронтта, госпитальләрдә, заводларда меңнән артык концерт куя.

...Труппада ул чакта 291 артист була. Шуларның 100 е – фронтта һәм ачлык-тан үлө. Театр эчендә үлгән артистлар һәм тамашачылар өчен морг оештырыла. Спектакль башланыр алдыннан артист килмәгән икән, барысы да андый: димәк, ул инде исән түгел...

...Камалыш вакытында театр 15 (!) премьерә куя! Бу вакыт эчендә театрга 1 миллион 300 тамашачы килә.

1941–1942 елның кышында, шөһәрдә мәетләр бер тәүлеккә 40 меңгә арткан көннәрдә дә сәхнәдә пәрәдә бер тапкыр да күтәрелми калмый. Дошманга каршы торуның, ныклыкның бер билгесе була бу.

...Көн саен диярлек театрда аншлап була! Билет алыр өчен халык иртәнге сәгать биштән чиратка баса. Ә кулдан билетны бер көнлек ипи порциясенә алыштыралар.

...Тамаша залында кышын салкынлык минус дүрт, хәтта минус сигез градуска житкән көннәр дә була.

...Бер кичне солистларның берсе – Александр Масленников халык алдына сәхнәгә чыга һәм опереттада үз ролен уйнарга керешә: шаярта, халыкны көлдәрә – азга гына булса да сугышны оныттырып тора. Ә сәхнәдәшләре белә: берничә сәгать элек кенә ул тагын «кара кәгазь» алган, фронтта өченче – соңгы улы һәлак булган...

...Рәхмәтле тамашачы, чәчәк бәйләме урынына, артистларга... чыршы ботаклары бүләк итә. Ә берсендә сәхнәгә авыр гына кәрзин чыгаралар: яшел ботаклар астында... бәрәңге, кишер һәм бер баш кәбестә була.

...Камалыш вакытында коллектив «Лесная быль» опереттасын сәхнәгә куя. Бөек Ватан сугышы турында илдә куелган беренче оперетта була ул. Премьера 1942 елның 7 ноябренә төгәлләнә. Залда алма төшәр урын булмый. Фашистлар кабат штурмга әзерләнгән, шөһәрнең үзәк майданында хәрби парад, ә «Астория» кунакханәсендә банкет үткәргә жыйнаган көннәр бу...

Дүртенче очрашу

Санкт-Петербургның театр һәм музыка сәнгате дәүләт музеенда сакланучы дөньядагы иң бай музыкаль инструментлар коллекциясенә дә сугыш афәте турыдан-туры кагыла.

Әлегә коллекциядә Страдивари скрипкасы, император Романовларның флейта, валторналары янында, Ленинград остасы Алексей Ушаковның виолончеле дә бар. Аның тарихын милләттәшебез – Санкт-Петербург шөһәрендә яшәүче, Россия һәм Татарстан тарихы белән бәйлә бик күп ижади проектларның авторы, Татарстанның атказанган мәдәнияте хезмәткәре Әлфия ханым Рәхмәтулина сөйли.

– Камалышта калгач, барлык музейлардагы экспонатларны, билгеле, шөһәрдән чыгарырга тырышалар. Әмма мәгълүм сәбәпләр аркасында моны тулысынча эшләү, әлбәттә, мөмкин булмый. Шереметев сараенда – Музыка музеенда сакланучы бу виолончель турында мин очраклы рәвештә генә белдем. Камалыш вакытында ул да шөһәрдә кала, ярчык элгүдән «яралана»... Ул көннәрнең зары, моңы сөңгән виолончель музейга 1958 елда килеп элгә. Ушаковның инструментка карандаш белән язган язуы да сакланган: «1941 елда ясый башладым – 1956 елда төгәлләдем. Сугыш – Ленинград камалышы комачаулады». Виолончельне күргүгә күнелемдә хыял туды: аңа реставрация ясап яңа сулыш өрерлек осталарны табып була бит!.. Санкт-Петербурктагы татар жәмәгәтчелегенең шөһәребезгә ясаган бүләге булды бу. Бүгенге заманның атаклы скрипка ясау остасы Владимир Китов мөмкин тудырды – виолончель яңгырый башлады. Ул аны күргәзмәгә генә кире кайтармады, Шереметев сараеның Ак залында узган концертка да әзерләде. «Блокада виолончеле» дигән проект туды. Без оештырган концерт та шулай аталды. Мин Казан дәүләт консерваториясеннән виолончелистлар һәм пианистлар чакырып китердем. Санкт-Петербург консерваториясе артистлары Евгений Коган һәм Павел Товпич Шостаковичның виолончель һәм фортепиано өчен язылган сонатасын, ә безнең Сергей Пономарев белән Мәдинә Нәбиуллина Фәрит Яруллинның мәңгә үлмәс «Шүрәле» балетыннан анданте уйнадылар.

Бу виолончельнең язмышы бәхетле булды. 2012 елның маенда Санкт-Петербуркта узган презентациядән соң ук ул Казанга китте. Казан Кремлендә без аны Ленинград камалышы турында

дагы күргәзмә кысаларында тәкъдим иттек. (Бәлки тамашачылар камалышны башыннан ахырына кадәр кичкән 18 яшьлек рәссам Елена Марттиланьның күргәзмәгә куелган эшләрен, аның «Концертка» дигән гравюрасын да хәтерлидер әле: карга чумган шөһәр урамнары буйлап бер хатын виолончель салган чана сөйрәп бара. Арыган, туңган... Чананы арттан бер кечкенә бала этә. Концертка барганда, музыкантлар балаларын һәрвакыт үзләре белән алган – үлгәргә икән, бергә үлгәргә...) Аннары мин виолончельне, музейның бөтен шартларын үтәп, Алабугага алып бардым. Сугыш елларында эвакуацияләнгән ленинградлыларны үзәндә кабул иткән Татарстан халкына рәхмәт йөзеннән без анда концерт оештырдык... Эти-әниемне бик иртә югалттым. Шуңа күрә нәселәбез тарихы белән бәйлә вакыйгалар миңа соңрак килеп ирешә. Алабугада узган бу концерттан соң, еллар узгач, архивтан бабам – политчасть буенча полк командиры урынбасары, гвардия майоры Исмәгыйль Колжечевның пилотка белән төшкән бер фотосын таптым. Артына «1 октябрь, 1941 ел. Алабуга шөһәре» дип язылган. Аны сугышка Оренбург өлкәсендә алалар, ә монда сәяси хезмәткәр буларак училищедә әзерлек уза. Жинүгә бик аз вакыт калгач, 1944 елда Болгариядә яралардан вафат була ул. Әлегә проектны Алабугага алып барганда бу кала бабам эшләрен саклаганын белми идем әле...

Казан–Санкт-Петербург–Казан.

ЧИБӘР АГЕНТ

Үзенәң 100 еллык юбилей көнендә шәфкать туташы Самра Бикмиева Татарстанның иң олы кунагын – Президентны кабул итә. Сеңлесенең кызы Гөлсинә белән атна бие әзерләндедәр инде, ихлас елмаю өстендә «эшләделәр». Протокол буенча, зур чәчәк бәйләмә тапшырылды, котлаулар, комплиментлар яңгырады. Үз яше өчен артык горур, мәгърур кыяфәттә, үтә бер зәвыклылык белән креслога аркасын терәп утырган ханымның нәзакәтлелегенә балериналар да кызыгыр иде. «100 яшь дисезме? – дип ачыклай дәрәжәле кунак ярдәмчеләреннән. – Чибәр!» Бу вакыйгага ниндидер бер битарафлык белән карап утырган Самра Бикмиеваның йөзенә сизелер-сизелмәс ихлас елмаю куна. Президентлардан әлегә комплиментны еш ишетергә туры килде аңа... Ай, бу Президентларны!

Кәзгәбәшница?

НКВДның тышкы разведкасы агенты Красивая беренче тапкыр үзе турында ачыктан-ачык шул очрашу вакытында сөйли. Рөстәм Миңнеханов Самра Бикмиева турында китап язмага кирәк дип хәл итә дә. Барлык туганнары, сеңлесе, абыйлары, хәтта әти-әнисе өчен дә шәфкать туташы булган Самра Бикмиева дистә еллар дәвамында дәүләт иминлеген сагында да хезмәт итә. Һәр яңа «заданиенә» китәр алдыннан якыннары өчен легендасы да алдан уйлана: йә аны «курсларга җибәрәләр», йә эшеннән «санаторийга юллылар». Күчтәнәчкә, бүләккә алып кайткан әйберләре, Самира апаларының Англия королевасыныкы сыман соңгы мода буенча тегелгән киёмнәре берәз шикләнәрсә дә, күрше кызлары сөйләгән сүзләргә Гөлсинә һич ышанмый. «Сезнең

апагыз фарцовщица бит. Спекулянтка! Кайдан шундый киёмнәр ала дип уйлыйсың? Шәфкать туташы чит илгә йөри аламы соң инде?» – дип бәйләнә башлай кызлар бер көнне. «Нинди спекулянтка булсын! Берни сатмый ул!» – дип яклай апасын Гөлсинә. «Алайса кәзгәбәшница инде ул!» Юк! КГБ кем дә, Самира апасы кем? Шәфкать туташы агент була аламы соң?!

Алай да Шерлок Холмс турындагы китаплар белән мавыккан кыз үз тикшерүен уздырып карый, сораулар яудыра, җаваплар табарга тырыша. Нәтижәсез. Ә Самра Бикмиева өчен алдау... юк, дәрәсән әйтеп бетермәү – профессиональ осталык. Моңа махсус өйрәтәләр. Өстәл артына утыртып куялар да, алдына төрледән-төрле ризыклар, тәм-том чыгаралар. Син шуларны бөтен тел байлыгыңны

эшкә жигеп мактарга, пешергән кешегә соклануыңны белдерергә тиеш. Ә берничә көннән каршыңа суда пешкән ботка куялар. Шул тәмсез ботканы теге ризыкларны мактаган кебек мактап ашарга тиешсең. Алдыңда дөньяның иң тәмле ризыгы булуда шик калмасын каршыңда утырган комиссиянең! Чираттагы алдаудан соң компот эчеп кую гадәтә дә – шул вакыттан. Туганнарына яңа легенданы житкергәннән соң бер-бер артлы берничә стакан компот эчеп кую Красивая.

Нинди генә исемнәре булмый Самра Бикмиеваның. Тумыштан әти-әнисе биргән Самира исеме, теркәлгән вакытта бер хәрәфен алгач, Самра булып кала. Казанның акушерлык мәктәбендә укыган чакта төркемдәшләре Светлана дип дәшә. Сугыш вакытында госпитальдә Сонечка исеме «ябыша». Сугыштан соңгы исемнәре агентның легендасына һәм кайсы илдә эшләвенә бәйле була инде: Милена, Элишка, Мэри...

Хәзер Буа районына кергән Черки Килдураз авылында укымышлы мулла гаиләсендә туган кыз баланы язмыш кайсы якларга илтәсен күз алдына китереп булганмы ул чакларда? Юк, әлбәттә. Мәктәптә яхшы укыса да, авылдан чыгып каядыр китү турында әти-әнисе уйга да алмаган. Кечкенәдән «халык дошманы» баласы исемен күтәргәргә туры килгән Самираның авыл белән бәйлә истәлекләрдән күбесе әнә шул әтисен кулга алган кышкы төнгә, салкын мунчага төшеп яши башларга туры килгән мизгелләргә барып тоташа. Андый «тамга» белән югары белем турында уйлыйсы да юк... Тик Самира барыбер әтисеннән качып диярлек Казанга акушерлык мәктәбенә китә. Беравыз сүз русча белмәгән килеш! Шул чакта тәваккәлек күрсәтмәсә, рус, словак, чех, немец, инглиз телләрен су урынына эчәсен, телләр үзләштерү сәләтен белми дә калыр иде...

Акушерлык мәктәбен тәмамлауга Бөек Ватан сугышы башлана. Кызларны поездга төяп беренче эшелон белән яу кырына кертәп жиберәләр. Ул эшелон әле генә кан коелган сугыш кырынан иң беренче булып атлый. Бик авыр хәлдә калганнарны, икенче эшелон ярдәмен көтә алмаганнарны гына үзләре белән алырга тиеш була кызлар. «Авыр» солдатларны үт һәм бомбалар астында пульсларын тотып һәм күзләренә карап билгеләргә тиз өйрәнә Самира. «Иң яхшы практикагыз шушында булачак. Куркыныч яраларны эшкәртәргә, кеше тәнненнән пуляларны, бомба кыйпылчыкларын алырга, миңа шартлап ярылган яраларны тегәргә, аяк-кулларны наркозсыз кисәргә...» Боларны өйрәткән медицина хезмәте майоры Курбаев сугышның беренче аенда ук бомба астында һәлак була. Операция өстәле артында кулына скальпель тоткан килеш өзәлә аның гомере...

Вербовка

«Хыялланганда да жайлап хыялланырга кирәк. Аллаһтан нәрсә сораганыңны яхшылап уйларга... Теләгенңе дәрәс итеп һәм бөтен нечкәлекләре белән теләргә... Юкса ул теләкләр бөтенләй син уйламаганча кабул булырга мөмкин». Бу – Самира ханымның тормыш белән сыналган хакыйкәте.

Яшь хатын ул чакта үзенә вербовкага дучар булганын аңламый да кала.

Беренче мәхәббәтен Самира сугышта очрата. Кыска гомерле мәхәббәтеннән бердәнбер истәлек – 1943 елның 17 июлендә төшерелгән фотосурәт. «Сонечкага. Безне сугыш бәйләде. Минем кыргый холкымны хәтерәңнән чыгарма», дип язып бүлөк итә аны Мишасы. Бик көнче була ул. «Яңында берәр ир-атның бөтерелгәнән күрсәм, берсүзсез атып үтерәчәкмен, син минем кыргый икәнәмне беләсең. Трибуналдан да курыкмыйм!» – ди торган була. Сугыш чоры кануннары буенча яшь гаиләне госпитальнең баш хирургы язылыштыра.

Миша... Башка дин кешесенә гашыйк булуы аркасында бик зур вәждән газаплары кичерергә туры килә Самирага. Мулла кызы бит ул! Дини тәрбия алып үскән бала! Әтисен шулкадәр ярата Самира! Мишаны да ярата... Әмма туганнары беркайчан да риза булмасын да аңлый. Бердәнбер чара – күңеләңнән Аллаһтан сорарга кирәк. Әтисе шулай өйрәткән иде. «Халык дошманы» дип кулга алынганнан соң, ул үзе дә дога аркасында гына бер елдан азат ителүе турында еш сөйли иде кызына.

– Аллаһ минем теләкне кабул итте, бөтенесе хал ителде... Әмма нинди юл белән... Миша миңада шартлап үлде... Азапланмыйча гына китте. Ә икенче көнне мин үле улымны тудырдым...

Шуннан соң Самира үзенә бу хакта уйламаска һәм искә алмаска боера. Күкрәк кесәсендә йөрткән фотосурәткә караудан да тыя үзен. Канлы пулялар, үлекле бинтлар, өзәлгән борыннар, каерылган авызлар... 24 сәгать буга эшлә, унбиш минут черем итеп ал, тик уйлама, елама, ул кешеләрнең һәм ул тормышның башка булмаячагын гына уйлама!

Битарафлык. Беренче заданиесен шул халәттә кабул итеп ала ул. Әле генә Мишасын һәм улын гына түгел, тормыш мәгънәсен дә югалткан яшь хатын ул чакта үзенә вербовкага дучар булганын аңламый да кала. Тормышка да, көрәшкә дә, үч алырга да, хәтта жинүгә дә теләге калмаган була инде аның. Анисимов фамилияле НКВД подполковнигының: «Син бары тик безгә ярдәм итәргә тиеш. Шикле әйбер сизсәң, миңа житкереп тор», – дип соравына баш кагып риза була...

Бөек Жинү көнен Берлинда каршы алган шәфкать ташларын бер-бер артлы демобилизациялиләр. Самирага гына приказ килми дә килми. Нигә икәнә бик тиз ачыклана: беркөнне яңына жылкәсенә ак халат элгән чит майор килеп баса. Мондый чырайлы һәм хәрбиләрчә төзгүдәле иптәшләренә тиз таный хәзер лейтенант Бикмиева. Бомбага тотылу да, окоп тормышы да таныш түгел аларга. Битләре шома итеп кырылган, киёмнәре һәрвакыт чиста һәм пөхтә...

– Хәерле көн, Самра Сабиловна! Жинү белән сезне! Кызганыч, өйгә кайтугызыны кичектереп торырга туры

Бер ялгышы бар кебек... Василий! Әмма бу хакта Сталин белә микән соң?

килер. Барлык дошманнар да жиңелмәгән әле. Сезнең дә ярдәм кирәк. Ике сәгәтгә әзер булыгыз, Румыниягә юл тотабыз...

Сталин

1953 елның февраль азагында телефон аша килеп ирешкән хәбәр Самира ханымны куркуга сала. Мәскәүгә чакырлар. Ә Мәскәү аның өчен бер исем белән генә бәйлә... Ярар, ни булса – шул, дип тынычлана һәрвакыттагыча.

Бу «заданиегә» (туганнары өчен квалификация күтәрү курсларына, әлбәттә) китәр алдыннан авылга кайтып килә дә, чемодан төбенә Сталинның үз имзасы куелган хәрби орденнарның документларын, аның Рәхмәт хатларын салып куя. Бәлки, шуларны күргәч Сталин кире уйлар... Ә нәрсәдән кире уйлар соң? Нәрсәне ялгыш эшләгәннен үзе дә аңлый алмыйча азаплана. Алай дисәң... бер ялгышы бар кебек. Василий аркасында микәнни? Әмма бу хакта Сталин белә микән соң? Хәер, ул бөтен нәрсәне белүче...

...1943 елның сентябрь аенда госпиталь алдындагы аланга экстремаль шартларда бер самолет төшә. Томан, бер учак та янмый, тоташ маскировка – алгы сызыкта эшләүче госпиталь бит. Кабинадан тиз генә летчик сикереп төшә дә,

санитарларны да көтмичә, самолеттан яралы пилотны тартып чыгара. Кулында күтөргән килеш палаткага алып барып житкерә, зур саклык белән өстәлгә сала һәм табиб кулына тапшыргач кына чыгып китә. Ике сәгәтлек операциядән соң Самира һава суларга чыга.

– Сезнең дуслыгың белән бар да яхшы булачак, – ди шәфкать туташы, палатка янында жиргә утырып бер-бер артлы тәмәке тартучы летчикка.

– Рәхмәт сезгә! Мамука – минем иң якын дуслым.

Василий белән танышып, күптәнне танышлар кебек бер сәгәткә якын көләш-көләш сөйләшеп утыралар. Летчик очып китә һәм бер атнадан кире Мамуканың хәлен белергә әйләнеп кайта. Ул вакытта төнге кунакның кем булуын госпитальдә бөтен кеше белеп өлгөрә инде... Бу юлы бер бәйләм кызыл өрәңгә яфраклары бүләк итә ул Самирага. Ләкин беренче күрешүдәге кебек ихлас сөйләшү булмый инде. Госпитальгә яңа яралылар килеп тора, барысы да ярдәм көтә... Аннары каршында басып торган кешенең Сталин улы икәннен белү дә шулай жиңелдән сөйләшергә ирек бирми. Василий барысын да аңлый, ул мондый мөнәсәбәткә ияләшкән була инде. Елмаеп саубуллаша һәм Мамуканы алырга килергә сүз биреп, һавага күтөрелә. Ләкин башка очып килми. Монның сәбәбен Самира ханым сугыштан соң гына аңлый...

...Василийны Казан госпиталенә бик авыр хәлдә алып киләләр. Самира аны танымый. Капельница куеп, авыр «запоядан» чыгара. Күңел фажиғасе күзләренә чыккан бу солдатны бик кызгана шул вакытта, башын сыйпап, «бар да яхшы булыр» дип әйтәсе килә.

– Сезнең гомерегездә онытырга теләп тә оныта алмаган куркыныч хәлләр булганы бармы? – дип сорый ир шәфкать туташыннан.

Шунда Самира бик куркыныч булып исендә калган 1931 ел вакыйгаларын сөйләп бирә. Беренче тапкыр! Бер белмәгән кешегә...

– Мин бер әйберне генә аңлый алмыйм: «халык дошманы» дигән куркыныч исем булдырган шәхес ни өчен бер гөнаһсыз балаларны да газәпкә дучар итте икән? Күпме бала өчен фәжигә булды бу! Үзе дә әти югыйсә...

– Ул кешенең күңелендә аталык хисләре юк, кешелекле-лек хисләре дә салынмаган... – ди Василий. – Сугыш – гомеремнең иң яхшы еллары булды. Мин сугышны түгел, онытып булмастай әйберләргә онытырга теләм: тумышымны, фамилиямне, атамны һәм аның хыянәтен...

Василийның сүзләре Самирага төне буга тынгылык бирми. Медсестрадан аның шәхси карточкасын сорап ала. Джугашвили... Бөтен төне буйлап салкын йөгәрә. Бу таушалган, тормыш сынауларын житәрлек күргән ирдә герой-летчик Василий Сталинны танып булмый! Аның каравы, Василий да Самираны танымады бит...

Ике көннән Василийны госпитальдән чыгаралар. Яш, чибәр, әмма чәчләре чаларып беткән бер ханым килеп ала аны. Василий рәхмәт әйтеп Самираның кулыннан үбә.

– Мамука өчен рәхмәт сезгә. Әйе, Самира, мин сезне таныдым. Сез бер дә үзгәрмәгәнсез. Теге вакытта ышандырсам да килә алмадым. Мине кулга алдылар. Кызганыч, утырган камерам оча торган түгел иде, – дип шаярта ул.

...Мәскәүгә китәсе иртәне будильник урынына телефон шалтырый.

– Самра Сабировна, Уңжиденче сөйли. Сөзгә Мәскәүгә килергә кирәкми. Аңладыгызмы?

– Так точно! Билетны кайсы көнгә алыштырыйм?

– Киләсе булмый, алыштырмагыз.

1953 елның 5 марты була ул. Сталин вафат...

Яңа легендалар

Румыния Президенты Константин Йон Пархон белән танышканда, легенда буенча, Самира Миленанага әйләнә. Принципиаль һәм курку белмәс ирнең төкәбберлеген госпитальдә очып юкка чыга. Яралы аягына йомшак куллары белән кагылган «Польша шәфкать туташы» Миленаның һөнәри осталыгын Константин тиз бәяли. Һәм гашыйк та була. Нишләтәсен, табиб, эндокринология профессоры булуына карамастан, Константин үзенә ачык яраларыннан һәм хирург осталыгы таләп ителгән манипуляцияләрдән курка булып чыга. Агентның «внедрение» уңышлы уза.

Бернинди әхлак кысаларына да сыймаслык бу заданиене – өйләнгән Президентны үзгә гашыйк итәргә, тикшерергә, белергә, Үзәккә житкерергә – Милена бары тик эш дип кабул итә. Һәм барысын да белешә. Үкенми дә. Ул вакытта аның бер генә үкенече була: вафат булган ире һәм тумаган улы. Соңгы заданиенә үтисе дә тизрәк өйгә, авылга кайтасы, туганнарын кочаклап бер елыйсы иде...

Үз вакыты белән Константин Йон Пархонга Милена Прекраснаяның чынлыкта кем булуы хакында мәгълүмат житкерелә. Агентны кайтаралар. Ә 11 елдан соң Самирага Константин Йон Пархонга Ленин ордены тапшыру танта-насына чакыру килеп төшә. Президент аны кунаклар исемлегенә үзгә керттерә һәм чакыруга да шәхсән имзасын куя. Чөнки бу дәрәжәлә исем – Ленин ордены – тулысынча Миленаның хезмәте була. Димәк, ул барлык мәгълүматны да житкермәгән, отчетка кертмәгән... Әмма Самира ханым очрашуга бармый. Ул вакытта Константин Үзәк өчен кызыксызга әйләнә инде. Димәк, Самира өчен дә... Эшен беркайчан да йөрәгенә кертми Самира. Ул урын мәңгегә Мишаның булып кала.

...Кече Антанта союзына нигез салучыларның берсе һәм Милләтләр лигасының куркынычсызлык комитеты рәисе Эдвард Бенеш 1938 елда Советлар Союзыннан хәрби ярдәм кабул итүгә каршы чыгыш ясый. Чехословакия үзгә бәйсезлеген югалтачак, дип саный ул. 1943 елда дуслык, үзара ярдәм һәм сугыштан соңгы хезмәттәшлек турында Совет-Чехословакия килешүенә кул куйса да, совет хәрби разведкасы аны күзәтеп торырга хәл итә һәм үзгә Красивая кушаматлы иң яхшы агентын жиберә...

Эдвард бик чибәр ир була. «Президентлар андый чибәр булырга тиеш түгел: бу аларны йомшак һәм зәгыйфь күрсәтә», – ди Самира ханым. Красиваяга ул вакытта нибары 26 яшь. Прагадагы Карлов, Париждагы Сорбонна, Франциядәге Дижонский университетларын тәмамлаган Эдвард белән гыйлем дәрәжәләре нык аерылса да, Үзәк куйган бурычлар барысы да үтәләр. Эдвардның коммунистлар басымына күнүе, хакимияткә килүләренә риза булуы да Красиваяның эш нәтижәсе диюргә була.

1947 елда, Чехословакиядән китәргә дигән боерык килгәндә, Президент Эдвард Бенеш Самирага үзгә язган наз тулы шигырьләрен багышлый. Куплет саен «Красна» (чибәр) сүзен яңгырата... Үзгә янында калуын үтенә, ялвара, вәгъдәләр бирә, Самирадан башка яши алмаячагын аңлата...

Коммунистларга каршы торырлык җае калмаса да, яңа конституциягә кул куймыйча отставкага киткән Эдвард Бенеш шуннан соң озак яшәми дә инде...

Бүләк

Сыйфатлы ял. Әйе, заданиеләрнең шундые да була. Дәүләт хезмәтендә эшләүче организмның сынатырга хакы юк. Никадәр карышса да, бу юлы Самираны Карловы Варыга ял йортына жиберәләр. Монда мисс Элишканы танып беләләр инде. Гадәттәгечә, тәрәзәләре урманга карап торган 412 нче номерга урнаштыралар. Санаторийга өченче килүендә үзгә тирәсендә тагын бер «Анисимовны» сизеп ала Элишка. Үзгә кебек разведчикларны бер чакрым ераклыктан аерырга сәләтле инде ул. Кичке аш вакытында сөйләшеп киткән яңа танышлар бер-берсенә ватандашлар булуын тиз аңласалар да, ачылырга берсе дә уйлап карамый.

Шул ялдан соң Карловы Варыга чираттагы баруын Элишка зур түземсезлек белән көтеп ала. Бинуш белән шунда гына очраша алар. Сигез ел буена бер-берсенә никадәр тартылсалар да, берсе дә рус теленә күчеп сөйләшми.

Бер көнне Бинуш Элишканы кулларыннан тотта да башка монда килә алмаячагын әйтә... Якын кешесен тапкан кебек тоелгач кына яңадан ялгыз тормыш башлыйсын күз алдына китереп, Элишканың күзеннән яшь бәрәп чыга. Сугыштан соң беренче тапкыр елыйсы килә.

– Мин Казанда яшим, – ди Элишка чарасызлыктан.

– Кайда? Кайсы урамда?

Элишка урамын да атый.

– Кызык, ничә еллар янәшә яшәп бу хакта белмәгәнбез дә... – ди Бинуш.

– Син дә Казанда яшисеңмени? Мондый туры килүләр булмый бит!

– Бәлки, буладыр да. Бәлки, бу туры килүне безгә махсус бүләк иткәннәрдер. Гомеребезнең калган өлешен дә шуннан файдалануыбызны теләгәннәрдер...

Моңа ышану мөмкин түгел!

– Мин – Кәрим. Әбжәлилов урамында яшим.

– Кәрим дәмәни әле... – дип жиңел сулый Самира һәм әтисен, аның хәер-фатыхасын уйлап елмая.

Бу юлы санаторийдан Самира икенче хисләр белән кайта. Түземсезлек белән! Ниһаять, аны каршы алуы бар. Бинуш-Кәрим күптән перронда чәчәк бәйләме белән көтәдер. Ниһаять, бер кешегә булса да, Ижминводы санаториеннан кайттым, дип алдарга кирәкми. Ниһаять, үзгә турында алдап сөйләп, берәр литр компот эчәсе булмый. Нинди бәхет! Илленең теге ягына чыккач булса да...

Самра Бикмиева 2023 елның 6 мартында 102 яшендә вафат була.

Коллегабыз, «Татарстан» журналы баш мөхәррире Татьяна ВАФИНАНЫң «Красивая» романына нигезләнеп, Алсу ШАКИРОВА әзерләде.

Инсия КӘЛИМУЛЛИНА, әйдәп баручы инженер-конструктор

Эшкә зәвыклы итеп киенеп барырга яратам. Үз-үзең ошыйсың икән, кәефең дә күтәркенә була, көн дә матур һәм нәтиҗәле үтә. Мин – Советлар Союзында туган кеше. Эти-әнием белән Үзбәкстанда яшәдек. 14 яшемә кадәр Сәмәркандта үстем. Үземне белгәннән бирле эти-әни белән заводка «эшкә» йөрдем. «Проходной» янында мине автобуска утырталар да үзләре эшкә кереп китәләр. Автобус безне заводның балалар бакчасына илтә иде. Татарстанга күченеп кайткач, эти белән әни Казанда оптика-механика заводында эшләде. Иң авыр чорда да аннан китмәделәр. Узган гасырның 90 нчы еллары бу: Советлар Союзы таралды, заводлар, техник һөнәрләр белгечләр беркемгә кирәкми, 1998 елда Казан авиация институтын тәмамлаган без – яшь инженерларны эшкә алучы юк. Миңа уңыш елмайды: безнең кафедрага КМПО биргән фәнни заказны фәнни җитәкчеләргә миңа тапшырды. Аның ярдәме белән фәнни эшкә югары дәрәҗәдә башкарып чыктым. Диплом яклаганда заводның техник директоры Мидхәт Хәбибуллин да бар иде. Башкарган эшемнән канәгать калып, яңа оешкан газ кудырту агрегатлары бүлегенә эшкә чакырды. Беренче тапкыр барган көнгә кирәкле бүлеккә эзләп заводта адашып йөрдем. Булачак эш урыныма җыю цехы аша килеп кердем. Ә цех бик озын, двигательләр тезелеп киткән, һәрберсен белгечләр әйләндереп алган. Бик тәэсирләндем. Цех буйлап барганда үзем өчен карар кылган идем инде: монда эшләчәкмен! Үл көннән инде 26 ел үткән. Елдан-ел квалификациям үсә, тулы бер проектлар алып барам. Хәзер безнең завод газ кудыру агрегатларын гына түгел, ә энергетика комплексларын проектлап ясай. (Фотода КМПО конструкторлар хезмәте белгечләре Инсия ханым катнашында проекткаган шундый газ-энергетик комплексларның берсе. Үл заводны электр энергиясе һәм җылылык белән тәэмин итә. – Ч. Г.) Шулай ук завод газ турбиналы двигательләр дә җитештерә. Заказчыларыбыз да елдан-ел күбәя, агрегатларга карата таләпләр дә төрлелә. Кайчакта аларны хатын-кызлар белән чагыштырам. Без дә бит һәрберебез үзенчә булуын тели. Безнең конструктор бүлгә агрегатларга документлар эшли, җиһазлар КМПОда һәм филиалыбыз булган Яшел Үзәндәге машина төзү заводында әзерләнә. Шуңа күрә зур территориялә һәм күпсанлы производство цехлары белән завод шәһәр эчендәге шәһәр кебек.

Безнең конструкторлар заманча җиһазларда эшли. Эш өстәлбездә икешәр монитор тора: берсеннән карыйбыз, икенчесендә конструкциялибез. Хезмәт юлымны башлаганда бюрода кульманнарда эшлиләр иде әле. Сызым тактасында проектлар ясаган белгеч мин. Яшьләр алай итеп эшләүне күз алдына да

китерә алмый. Кульман исә КМПОның музейында гына саклана инде.

Ирем Айрат белән заводта таныштым. Үл да – инженер-конструктор. Мин күбрәк кәгазь эшләре алып барсам, Үл «тимер»гә якын иде: агрегатлар өчен кирәкле детальләрне цехларда эшләп чыгару өчен җаваплы. Бер елдан соң өйләнештек. Еллар үтте, ә без хәзер дә аның белән бер департаментта, әмма төрле юнәлешләрдә эшлибез. Эшкә бергә йөрибез. «Проходной»дан үтәбез дә, үз эш урыннарыбызга китәбез. Төшкә аш вакытында ашханәдә очрашып, бергә ашыйбыз. Кичен бергәләп өйгә кайтабыз. Менә шулай 25 ел инде. Кич үземне бары гайләмә генә багышлыйм. Хатын-кызның тормышында бу пункт төшәп кала икән, проблемалар килеп чыгуын көт тә тор. Эш белән шәхси тормыш бүленеше бар минем. Кызларыбыз җаваплы эш урыннарында эшләгәнәбезне аңлай. Кичкә ашны әзерләп көтеп торалар безне. Олы кызыбыз Лилия югары белем алды инде. Камилла университетта икенче курста укый. Инглиз һәм кытай телен өйрәнә. Үз һөнәрләренә осталары булып, кешеләк сыйфатларын югалтмый яшәүләрен телибез. Тормышта бу бик мөһим.

Мин – патриот. СССРда туган кеше булгач, башкача уйлый да, яши дә алмыйм, күрәсез. Завод – тормышыбыз. Үл гөрләп эшли икән, димәк, Татарстаныбыз, илебездә үсә. Безнең заводның «Алтын фонды» бар. Анда җитәкчеләк тарафыннан югары бәяләнгән белгечләр керә, мин дә шунда торам. Шул фондта торган егермеләп белгечне 2019 елны предприятиеләр белән танышырга һәм хезмәт оештыру өлкәсендә яңа белемнәр тупларга Япониягә җибәрделәр. Японнарның көнкүреш тормышын, эш шартларын күрдөк. Бу сәфәрдән соң яшәү өчен Россиядән дә яхшырак ил юк икән дигән нәтиҗәгә килдем.

Буш вакытымны үземә һәм якыннарыма гына багышлыйм, социаль чөтәрләрдә утырмыйм. Минем өчен җанлы аралашу, сөйләшмичә генә дә янәшә утыру кадерлерәк. Нигәдер кешеләр якыннарын югалткач кына бу хакта уйлана башлай. Килчәк тормышымны бары үз илемдә үз һөнәрәм белән бәйләп күрәм. Инженер-конструкторлар – бик нык төгәллек яраткан, ГОСТ таләпләрен саклап эшләгән рәссамнар. Үзебезне тылсымчылар дип тә әйтер идем. Инженер-конструктор булуым белән горурланам. Бик катлаулы һөнәр Үл. һәрвакыт үсештә булуны, йөз процент җаваплылыкны таләп итә. Бер урында гына таптанып эшләмисең, һәрвакыт профессиональ үсеш баскычының яңа басмасына күтәреләсең, үзгәчә өчен яңа максатлар куясың һәм шуңа ирешәсең. Укыйсың, камиллеккә омтыласың.

МӘКТӘПКӘ... БАРАСЫ ЮК?

Фото: Анна Арахамия

Эльмира
СИРАЖИ

Төпчек улыбызны беренче сыйныфка озатканда артык борчылмадым: өч өлкән баланы укыту тәҗрибәбез бар, тапталган сукмак ич. Кайсы мәктәпкә бирим дип тә башны катырмадым, моңа кадәр ике апасы укыган, хәзер абыйсы укып йөргән гимназияне сайладык. Тик сентябрь җитеп, уку башланып киткәч, һич уйлап та карамаган мәсьәләләр килеп чыга башлады.

Сыйныфта утызга якын бала, укытучыбыз яш кенэ, педколледж тэмамлаган кыз бала, университетта читтэн торып укый. Ул да килеп туган мэсэлэлэрне хэл итэргэ эзер булып чыкмады. Ирхан дэреслэрдэ язарга телэми икэн, бэдрэфкэ барам дип сорап чыгып китэ да, мэктепнең икенче корпусындагы абыйсы янына юл тотта. Әйләнә-тирә дөнья дэреслэрен, телдән исэплэуне ярата, тик язасы килми. Житмэсэ, тиз кызып китүчэнгә әйләнде – берерсэ төртөп китэме, үртэү сүзэ әйтэме, сугыша башларга гына тора. Беркөнне исэ баланы мэктепкэ илтөп, эшкэ килеп кенэ утырдым, телефоным шалтырады. Директор үзэ шалтыратып, килүемне сорады. Килсэм, директор кабинетында завуч һәм ПДН вэкиле утыра. Тәнэфес вакытында Ирханнан бер сыйныфташ малае лега детален алмакчы булган, ә ул аның йөзөнэ суккан, кара янып та чыккан. Теге баланың да әнисен чакыртканнар, ПДНга да хэбэр иткәннөр. 7 яшьлек баланың барлык гонаһларын санап чыккач (сугышу, дэрестэ укытучыны тыңламау, цензурага сыешмаган сүзлэр ычкындыру кебек), миңа баланы «семейное образование»гә күчерергэ тэкъдим иттелэр. Югыйсэ тагын шулай дэвам итсэ, ПДНга исэпкэ куярга туры килэчэк, имеш...

Баланы чыннан да гимназиядән алырга булдык. Юк, ПДНга исэпкэ куярлар дигән куркудан түгел – мин монда баланың ни өчен үз-үзен шулай тотуының сэбэплэрен аңларга тырышучы һәм индивидуаль якын килүче булмакчыгын аңладым. Үз балабызның рухи саулыгы һәм сыйфатлы белем алуы өчен алга таба нишлэргэ – гаилэ белән утырып киңэштек. Ирхан үзэ исэ әллэ ни кайгырмады. Башта баланы Мэхмүт хэзрэткэ берничэ тапкыр өшкерергэ алып бардык. Аннары яхшы психолог эзлэп таптым. Аның белән консультациялэр, баланы күзөтү... Халык күп жиргэ (театрга яки балалар бэйрэмнэренэ) алып барсам, Ирхан нык арый, кабынып китэргэ генэ тора. Психолог ханым, беркадэр аралашкач, баланы неврологка күрсэтергэ киңэш бирде. Мэктепкэ барып алдыннан гына неврологта булган идэк лэбаса, моңа хэтле беркайчан да неврология буенча проблемалар юк иде. Күп фикерлэрне

укып-өйрэнөп, яхшы дип танылган неврологка язылдык. Ул исэ безнең зарларны тыңлаганнан соң, баланың мэктепкэ кергэч кызып китүчэнгә әйләнүен, дэреслэрдэ утырып торасы килмэвен туган чакта алган травма белән бэйле булырга мөмкин дип аңлатты һәм 8 нче балалар больница-сына тикшеренерэ жиберде. Бардык, тиешле аппаратларда тикшеренүлэр уздырдык. Табибның тикшэрэ расланды: бала чыннан да туганда умырткалык жэрэхэте алган, ул вакытында дэваланамаган, ә стресс чорына кергэч, үзен сиздерэ башлаган... Баланың дэрестән чыгып китүе – тэртипсезлектэ, укытучыны тыңламау да түгел, ә аның баш миенэ тиешенчэ кан килсен өчен булган ихтияжын хэл итүе икэн... Кабынып китүе да шуның белән бэйле... Организм шул ысуллар белән үзенең ихтияжларын хэл итэргэ мэкжбүр. Ә мескен бала мэктептэ күпме тэнкыйть сүзэ ишетте, вэгазь укыганнырын тыңлады, кырын карашка дучар булды. Шул мизгелдэ мин баланы өйдэ белем алуға күчэрүнең иң дэрес карар булганын аңладым.

Дэресен әйтим, сау-сэлэмэт, шук, сэлэтле төпчегебезгэ неврология буенча диагноз куелуы көтелмэгән хэл булды. Тик кайгырып утырырга вакыт юк – баланы вакытында дэвалаганда, сэлэмэтлек буенча проблемалары юкка чыгачак, диде табиблар. Баланы стрессы хэллэрдән сакларга, рухи саулыгына игътибар бирергэ... Шулай итеп, танылган медицина үзэгэндэ ел дэвамында өч тапкыр дэвалану курсы үттек, өстэп нейрорпсихолог белән шөгылылэндэк, массажа йөрдэк. Баланы үзем укытырга булдым. Ел ахырына кадэр ул укырга да, язарга да өйрөнде. Язуны яратмаганга, күбрэк уку ягына игътибар бирдем. Нэтижэдэ, Ирхан йөгереке укый һәм китаплар ярата башлады. Май аенда гимназиягэ барып аттестация үттек. Дэваланулар яхшы нэтижэ бирде, бала нык үзгэрде, тынычланды. Жэйге яллардан соң алда икенче сыйныфны кайда уку мэсэлэсен хэл итү тора иде.

Баланың үзенең мэктепкэ барырга артык телэге булмаса да, укучы саны аз булган бер хосусый мөселман мэктебен сайларга булдык. Аралашырга өйрэнергэ, социальлэшергэ да кирэк

бит. Укытучы ханым олы яшэте булгач, сабыр, шэфкатыле булып тоелды. Тик баланы ачуланырга ярамавын, стрессы ситуациялэрдэ тынычландырырга кирэк булачагын аңлаткач, ул шунда ук үзгэрде һәм «бернинди дэ поблажалар ясарга жыенмавын» белдерде. Иртэгэ беренче сентябрь дигән көн бу. Күңелем тыныч булмаса да, баланы житэклэп мэктепкэ илттем. Укуның икенче көнендэ алырга килсэм, баламның бите буйлап агып төшкән күз яшьлэре юл-юл булып кипкән. Укытучы миңа кырыс кына карап, Ирханның дэреслэрдэ китап-дэфтэрлэрен чыгармавын, укырга телэмэвен әйтте. Кайтканда жайлап кына сораштырам. Бүген иртән беренче дэрес вакытында мэктептэ пожар тревогасы булган. «Пожарная тревога!» дигән куркыныч тавыш яңгыраган. Моны беренче тапкыр ишеткән Ирхан нык курыккан, чынлап та янгын башланды дип уйлаган. Балаларны ашык-пошык урамга чыгарып бастырганнар. Бала, елап, сулкылдап беткән, классташлары аның елавыннан көлгәннөр... Ә укытучы ханым... берни эшлэмэгән. Куркыган баланы кочаклап юатасы, яшен генэ сөртэсе бит югыйсэ. Тик моның өчен шэфкатыле йөрэк, мэхэббэт кирэк шул... Аннан соңгы дэреслэрдэ инде Ирхан игътибарын укуға түпый алмаган, сумкасыннан китап-дэфтэрлэрен чыгарып куярга да телэмэгән, ишеккэ карап минем килгәнне көтеп утырган... Алга таба да укытучы ханымнан жылы караш тоймады улым, киресенчэ, ул баланың авырткан сөяллэренэ басарга тырыша кебек иде. Бу халэттэ баланы калдырырга ярамый иде – саулык беренче урында. Башка мэктеп эзлэп тормадык – баланы тагын бер елга «семейное образование»дэ калдырырга булдык.

Олы кызыбызны башлангыч сыйныфларда укыткан Илсэяр ханым белән киңэшкэч, ул безне репетиторлык белән шөгылылөнүче педагог белән таныштырды. Лэлэ ханым нэкъ без телэгэнчэ булып чыкты: кирэк кадэр кырыс, кирэк кадэр талэпчэн, иң мөһиме – ул баланың хольк үзенчэлэклэрен аңлап, аның өчен отышлы методлар кулланып укыта. Бала атнага өч тапкыр репетиторга бара, өчэр дэрес укый, өй эшлэрен өйдэ эшли.

Без программадан калышмыйбыз, контроль эшләрне, тестларны вакытында эшләп барабыз. Бала тыныч, белем алу процессын ярата, укытучысына күп сораулар бирә. Ләлә ханым – 30 ел стажлы педагог, әллә кайчан укып чыккан балалары аңа хәзер дә килеп йөриләр. Ул – бала өчен кинәшче дә, психолог та әле. Кайсы предметка күбрәк вакыт сарыф итәргә, кайсын жиңелрәк тә үтәргә мөмкин икәннен дә ул хәл итә. Әлбәттә, беренче урында – математика, рус теле, әйләнә-тирә дөнья, татар теле.

Өйдә укуга күчкәч, өстәмә белем алу өчен вакытны жайлау жиңеләйде. Ирхан беренче сыйныфтан башлап вокал белән шөгыйләнә, быел үзе теләп фортепиано дәресләре ала башлады. Атнага ике тапкыр футболга йөри. Тиздән рәсми беркетелгән мәктәптә икенче сыйныф өчен аттестация үтәчәк. Борчылмыйм, чөнки ул яхшы белем алды, барлык темаларны аңлап укыды. Алда – жәйге каникуллар. Өченче сыйныфны кайда укыячакын әлегә хәл итмәдек. Һәрхәлдә, улыбызның рухи үсешенә һәм саулыгына зыян салмаячак вариантны гына сайлаячакбыз.

Баланы өйдә укуга күчерү – зур жаваплылык ул. Бу карарны кабул итү өчен мөһим сәбәп булырга тиеш. Безнең очракта ул сәбәп житди иде – баланың саулыгын саклап калу, дөвалуа һәм төпле белем бирү. Өйдә

укытуга күчәргәнче, укыту процессын ничек оештырачагыңны уйларга кирәк. Үзең укытасыңмы, укытучы яллыгыңмы, онлайн мәктәп аша укыйсызмы? Үзең укытыр өчен азым-күпме педагогик белем булу отышлы. Бала өчен син – әни, ул сине укытучы ролендә күрергә атлыгып тормый. Укытучы яллау – яхшы вариант, без шушы юлны сайладык һәм үкенмәдек. Тик бала белән даими шөгыйләнәргә яхшы педагогны табарга гына кирәк. Укытучы яллауның шактый кыйммәтле икәннен дә истә тотарга кирәк. Ел дәвамында бу шактый зур суммага жыела.

Өйдә укуга күчкән балаларның күбесен онлайн мәктәпләргә яздыралар. Тик бу ысул да һәр балага туры килми. Кечкенә сыйныф баласы компьютер каршына утырып дәрес эшләгәндә сез аның янында утырырга тиеш буласыз. Эшләнгән өй эшләрне, тестларны вакытында жибәрү мәшәкате дә бар. Онлайн мәктәптә уку ысулы жаваплылык хисе булган өлкән сыйныф укучылары өчен уңайлы, әлбәттә. Якыннан таныш бер гаилә Петербургтан Казанга күчеп кайткан иде. Әти-әниләре – зыялылар, әниләре – журналист, әтиләре – рәссам. Төпчек улларын татар гимназиясенә 9 нчы сыйныфка бирделәр. Тик Питерда бик яхшы укыган Салаватны яңа класс кабул итмәде – буллинг башланды. Сәбәбе – егетнең артык акыллы булуы, классташларына ияреп жил куып йөрергә теләмәве иде,

ахры. Нәтижәдә, Салават үз теләге белән өйдә укуга күчте һәм унынчы сыйныфта ук урта мәктәпне тәмамлап, КФУга физматка укырга керде. Сыйныфташлары мәктәпне бетергән елны ул инде университетның беренче курсын тәмамлады.

Һәр бала уникаль булган кебек, һәр бала өчен белем алу ысулы да индивидуаль үзенчәлекләренә исәпкә алып сайланьрга тиеш. Урта мәктәп – стандартка туры килгән балалар өчен ул. Әгәр баланың сәламәтлеге, холкы буенча ниндидер үзенчәлекләре бар икән, укытучы моны исәпкә алып, балага аерым игътибар итәр дип артыгын өметләнмәгез. 25–30 балалы сыйныфта укытучының моңа физик яктан мөмкинлеге дә, тәжрибәсе дә житмәскә мөмкин.

Инде өйдә укытырга карар кылганыз икән, тагын бер кат уйлагыз: вакытыгыз, көчегез, финанс хәлегез житәрлекме? Шулар сорауларга уңай жавап бирсәгез, күчә аласыз. Юлда йөрисе вакытта бала туйганчы йоклый ала, кайсы фәнгә күбрәк вакыт бүлсәң үзегез сайлыйсыз. Баланың социальләшүен, аралашуға булган ихтыяжын түгәрәкләргә, сәнгать мәктәбенә, секцияләргә йөртеп тә хәл итеп була, болар өчен вакыт күбрәк кала. Кайбер очрактарда вакытында өйдә укуга күчү баланың рухи һәм физик саулыгын гына түгел, гомерен дә саклап кала алып иде...

Алсу МӨХӘММӘТОВА,
Татарстан Республикасы Мәгариф
һәм фән министрлыгының матбугат
хезмәте житәкчесе

Балага өйдә белем бирү формасын дәүләт хакимияте органнары кире какмый һәм чикләми. Ләкин объектив мәгълүматны житкерү максатыннан шуны әйтү урынлы булыр: мәктәпкә барып белем алуучылар белән чагыштырганда, өйдән торып укучыларның нәтижәләре шактый кайтыш. Өйдән торып укучыларның ОГЭ нәтижәләре яшәтәшләренекәннен уртача бер баллга (5 баллы мәктәптә), ә БДИ нәтижәләре уртача 5 баллдан 38 баллга (100 баллы система) кимрәк.

Белем бирү программасын өйдән торып яки үзлегеннән үзләштерү мөмкинлеге мәгариф турындагы законда

күрсәтелгән. Моның өчен яшәү урынындагы мәгариф идарәсенә мөрәжәгать итәргә кирәк.

Белемне өйдә яки үзлегеннән алу формасын сайлавыгыз турында яшәү урынындагы жирле үзидарә органнарына хәбәр итү белән бер вакытта баланы укытуны тәмин итәргә һәм елга ике тапкыр балага арадагы аттестацияне уздыру мөмкинлеге каралган мәктәпләр турында мәгълүмат та алырга тиеш буласыз. Бу очракта сез беркетелгән мәктәп арадагы һәм дәүләт йомгаклау аттестацияләрен оештыру һәм уздыру, шулай ук аны узган вакытта укучыны тиешле академик хокуклар белән тәмин итү өчен генә жаваплы.

Шунысын да әйтү мөһим: өйдән торып яки үзлегеннән укуга күчкән балаларның әзерлек дәрәжәсе бик югары түгел. Ничек кенә булмасын, баласын өйдә генә укытырга теләгән әти-әниләр яшәү урынындагы мәгариф идарәсенә мөрәжәгать итәргә тиеш. Анда барысын да жентекләп аңлатырлар һәм, бәлки, сез балагыз өчен белем алуның башка төрле, үзегез өчен тагын да кулайрак булган формасын сайларсыз.

КИТАП УКУ УЛ — ҮСЕШ

КИТАП УКУ УЛ...

— Телне шомарту, әдәби сөйләмне камилләштерү, күз алдына китереп, фантазияләргә өйрәнү өчен бердәнбер корал. Үз өлкәмдә 30 елга якын эшләү дәверендә күп кенә сайлап алу кастинглары уздырырга туры килде. Алар аша якынча ике меңгә якын яшә кеше узды. Радио алып баручысы булырга теләүчеләрнең 99 процентын да бер үк «диагноз» — фантазия, белем дәрәжәсе түбән булганлыктан, бәйләнешле сөйләм юк. Кызганыч, болар барысы да китап укымаудан...

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

— Миндә әдәбиятка, укырга мәхәббәт уяткан китап — Жюль Вернның татарча басылган «Унбиш яшьлек капитан»ы. Минем кулга ул 11–12 яшьләрдә килеп керде. Аны йотлыгып укыганым, уку дәверендә шул капитан-малай булып яшәгәнәм әле дә исемдә.

КАРАШЫМНЫ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

— Стивен Кови «7 навиков высокоэффективных людей». Нәрсә генә әйтмә, нон-фикшн жанрында иңат итүче чит ил авторлары кешенең башында таралып яткан фикерләрен тәртипкә сала белә. Әлеге китапны укыганның соң фикерләү рәвешем тамырдан үзгәрәп, хәзерге халәтенә килде.

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

— Геометрия дәреслеге. Көпмәгез, чыннан да, бик озак вакытлар өстәлемдә 7–11 нче сыйныфлар өчен геометрия дәреслекләре торды. Әгәр балагызны мантийкка, төзек фикер йөртүгә өйрәтм дисәгез, геометрияне төшендерегез. Бу китапта карар кабул иткәндә, хаклыгыңны исбатлаганда кирәкле иң төп принциплар бар.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ...

— «Кәлам Шәриф. Мәгънәви тәржемә». Ялган күп, мәнфәгатьләр сугышына корылган, кешеләр арасындагы мөнәсәбәтләр тектоник үзгәреш кичергән бүгенге чорда Коръән — фикерли белгән һәр кеше өчен (ул хәтта мөселман да булмаса мөмкин) өстәл китабы булырга тиеш. Ата белән ул, ана белән кыз, күршеләр, туганнар, дуслар арасындагы мөгамәләләрне тәртипкә салучы, сәбәп-нәтиҗә эзлеклелеген төшендерүче КИТАП ул, тормыш энциклопедиясе.

ХӘЗЕР УКУЙМ...

— Үзем өчен Марат Әмирханов исемле язучыны ачтым. Марат абый белән без кимендә 25 ел таныш. Никадәр тәфсиллә, тирән фикерлә, искиткеч матур теллә һәм кыю язучы икәннен бер ел элек кенә белдем. Аның «Бибимәмдүдә абыстай» китабы, «Тояк эзе» романы, Бөек Ватан сугышы солдаткалары тормышына багышланган повестьлар сериясен яратып укыдым.

БАЛАЛАРГА УКУГАН КИТАПЛАРЫМ...

— Бала кечкенә яшьтән Тукайны, Роберт Миңнуллинны белеп, танып үсәргә тиеш. Бу — нигез. Шул китапларны үзләштерсә, яратса, калганын ул үзе дә табып укыячак.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ӨЧ ЯРАТКАН ӘСӘРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

— Әмирхан Еники «Әйтелмәгән васыять», Миргазиян Юныс «Тозлы җил», Равилә Шәйдүллина-Морат «Ялантауга ай кунган» әсәрләре.

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УҢАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

— Басма китап — чын китап. Электрон китап — имитация. Мәсәлән, мин электрон китапны укыйм, әмма берни дә аңламыйм. Кәгазь китап кулда ята, аның җылысын тоеп укыйсың, тора-бара ул синең дөньяңның бер мөһим өлешенә әверелә. Аны укып чыкканнан соң берникадәр вакыт шул китап битләрендә яшисең, уйлап чыгарылган булуларын онытып, ул әсәрдәге геройларның «хәзерге язмышы» белән кызыксынасың, «барып хәлләрен белеп кайту» теләге дә тумыш калмый. Кәгазь китапны профессиональ тавыш белән профессиональ студиядә яздырылган аудиокитап кына алыштыра ала.

УКЫРГА КИҢӘШ ИТӘМ...

Марат Әмирханов әсәрләрен укып карагыз әле. Андагы табигать, авыл, кешеләрнең холкы-кичерешләре бернинди ясалма бизәүләрсез, идеаллаштырылмаган, символлаштырылмаган хәлдә бирелә. Һөнәри гомеренең күп өлешен хатын-кызлар журналына багышлаган Марат Әмирханов, минемчә, хатын-кыз образының иң оста сурәтчесе. Марат абый үзе сурәтләгән хатын-кызларының эчке халәтен, уй-кичерешләрен, теләк-борчуларын геройларының үзләренә караганда да нечкәрәк сиземли, тәфсилләрәк кичерә сыман.

Алмаз МИРГАЯЗОВ,
«Китап» радиосы
баш мөхәррире

ЭШТӘН КУРЫККАН ЮК!

Динә һәм Илнур АБДРАХМАНОВлар белән танышмасам, жирле үзидарә башлыгының никадәр күп вазыйфа башкарганын тулысынча күзаллый алмаган да булыр идем. Кәнсәләрдә документларга кул куеп, сораган кешегә кирәкле белешмә язып кына утырмый икән алар. Юл салучы да, кое казытучы да, һәйкәл куйдыручы, печән чабучы, кар көрәүче, хужалык көтүенә көтүче табучы да, янгын сүндерүче дә – алар икән. Мондый җаваплы вазыйфаны гадәттә ир-егетләргә йөклиләр. Буа районының Яңа Чәчкап авылы жирлеге халкы исә ышанычны Динәгә белдергән.

Лилия ГӘРӘЕВА

Өендә жирле үзидарә җитәкчесе яши икән, жирлектә кергән авылларның барлык проблемасы шушы йортта яшәүчеләрнең уртак проблемасына әйләнә дә куя.

Озак еллар Яңа Чәчкап авыл жирлеге башлыгы булып эшләгән Хисамов Назыйф 2017 елда үз урынына яңа кеше куярга булгач, халык башта сагаеп кала. Ләкин «яңа кеше»нең үз Динәләре икәнән белгәч, сагаюны ышаныч алыштыра. Шушы авылда туып-үскән кыз, авылдашларының

хәл-әхвәлләрен дә, кайда нинди проблема барлыгын да яхшы белә, сынатмас, диләр.

Яңа Чәчкап әллә ни зур авыл түгел, ике йөзләп йортта өч йөздән артык кеше яши. Тугыз еллык мәктәп, клуб, кибет, мәчет, мәдрәсәләре бар. Кыр Түгелдесе, Әхмәт, Куҗак, Яңа Чәчкап авылларын берләштергән жирле үзидарә бинасы да шушында урнашкан. Халыкның күпчелеге «Авангард» агрофирмасында эшли. Авылының үзендә дә дүрт фермер хужалыгы бар.

Сезонлы булса да, анысы да авыл халкы өчен өстәмә эш урыннары дигән сүз...

Авыл жирлеге башлыгы Динә белән сүзбәз баштан ук әнә шулай авыл, аның проблемаларына үрелеп китте.

– Эшли башлаганда иң зур бәла юллар иде, – ди ул эше белән дә, бер-очтан үзе белән дә таныштырып. – Авыл урамнарына яз-көз машина белән керерлек булмады. 2017 елдан менә быелга кадәр халыктан җыелган үзара салым акчаларына авыл юлла-

рына таш жәйдек. Быел, ниһаять, ул эш төгәлләнде. Дүрт авылның теләсә кайсы урамына елның теләсә кайсы вакытында машина белән үтеп була хәзер.

Аның «таш жәйдек» дигән сүзе йөк машиналарына төяп алып кайткан ташны урамга бушатып, трактор белән тигезләүне генә аңлатмый. Юлга таш салдырганчы, башта аның проектын төзетергә кирәк эле. Укытучы булырга укыган Динәгә тиз арада проектлаучы, сметачы эшләренә дә өйрәнергә туры килә. Хәер, яңа эшкә өйрәнүдән курыкмый ул үзе.

– Мәктәпне тәмамлагач, КАИга укырга кердем. Хәзер әйтсәң, сәер

ел эшләсәң, туйдыра башлый. Эшне алыштырып торырга кирәк, – ди ул, уенын-чынын кушып. Динә бер эштән дә курыкмый, дигән сүзләремә дәлил инде бу.

Директор булып биш кенә ай эшләргә өлгерә ул. Аннары инде менә хәзер башкарган вазыйфаны йөклиләр.

– Назыйф абый бу эшне миңа элегрәк тә тәкъдим иткән иде. Аңарчы ике сессия авыл советы депутаты булып сайландым. Балки, ризалык та бирмәс идем, үз авылыма кайтып эшлисем килде. 2006 елдан бирле гел башка авылларга йөрергә туры килде бит. Балалар бакчасында эшләгәндә

Моның өчен күпме су, күпме известь ташырга кирәк! Тагын Илнурны чакырам. Авылда ут бетсә, Илнур кирәк, су бетсә, Илнур кирәк. Көтүче табарга, аны алып кайтып, илтеп куярга – тагын ул! Яз жигеттә, үлән үсә башлый. Әйләнә-тирә чиста булырга тиеш. Аны кем чапсын? Чапкычны күтәреп Илнур чыгып китә... Берәрсә коры үләнгә ут төртеп, төтен чыга башладымы, МЧСтан шалтыраталар. Көрәкләрне күтәреп, тагын Илнур белән икәү йөгәрәбез.

Һәр эш проектан һәм смета төзүдән башлана.

– Авыл жирлегендә башкарылган эшләрне күбесе халыктан жыелган үзара салым акчаларына эшләнә. Бездә ул кеше саен бишәр йөздән билгеләнә. Акчаларның нинди эшләргә тотыласын халык белән киңәшләшеп хәл итәбез. Эгәр дә авыл халкы бу эшнең чынлап та кирәген аңлый икән, акчасын бирә. Үзара салым бездә һәр елны 100 процент җыела. Моннан тыш, төрле программаларда да катнашабыз. Кайдадыр Экология министрлыгының программасы бар, кайдадыр Авыл хужалыгының, кайдадыр федераль программа... Грантлар да отабыз.

Нинди генә эш башларга теләсәң дә, башта аның проекты һәм сметасы булырга тиеш. Сметалар төзегәндә Район башкарма комитетының төзелеш һәм архитектура бүлегеннән киңәш сорыйсың, тәҗрибәләрәк коллегалардан, белгечләрдән сорашың. Буа муниципаль районы башлыгы Ранис Рафисович Камардинов та, администрация хезмәткәрләре дә һәр эшебездә ярдәм итәләр.

Юллардан кала икенче урында торган зур проблемабыз – су проблемасы. Советлар чорында ук ясалган су системалары инде тузган, торбалар гел тишелеп кенә тора. Безнең жирлектәгә дүрт авылда да су системаларын ниндидер берәр оешма карамый, алар авыл жирлегә балансында. «Чиста су» программасы белән Әхмәт авылында су торбаларын алыштырырга телибез. Анда катнашу өчен дә башта проект ясатырга кирәк. Грант акчасына без шул проектны ясатып

«Балабыз татарча сөйләшми», дигәнгә бик аптырыйбыз. Бездә мондый проблема юк. Үзебез дә татарча сөйләшеп үстек, балаларыбыз да. Шәт, оныкларыбыз белән дә үзебезчә сөйләшербез.

яңгырый, ул вакытта КАИда укытучылар да әзерлиләр иде. Дипломым буенча мин технология укытучысы. Берьюлы ике факультетта укып, икътисад белгечлеге дә алдым, – ди Динә.

Укытучы булып эшләрмен дип уйламаса да, хезмәт кенәгәсен нәкъ менә укытучы вазыйфасы белән ачарга туры килә аңа. Бу вакытта инде ул үз авылларының егете Илнурның хатыны, Кәүсәрия апаның килене, нәни Алмазның әнисе була.

– Укытучы булмыйм, дип уйлап йөрдәм дә йөрүен, Алмаз тугач, эшкә чыгасы килде. Үзебезнең авыл мәктәбендә буш урыннар юк иде. Бездән алты километрдагы Норлат мәктәбенә математика укытучысы кирәк икән. Әзерлек узып, 2006 елдан шунда эшли башладым. Ике елдан уку-укыту эшләре буенча директор урынбасары – завуч итеп билгеләделәр. Тугыз ел эшләдем анда. 2015 елда Норлат мәктәбе ябылды. Буада яңа ачылган «Светофорик» балалар бакчасына тәрбияче булып күчтем. Ике елдан соң мине Кайбыч мәктәбенә директор итеп чакырдылар... Бер урында биш

иртәнге жиденче яртыда анда булырга кирәк. Өйдә үзебезнең дә балалар, терлек-туарыбыз бар. Алай йөрер арыган идем. Аннары үз авылында эшләү – үз авылында эшләү инде. Әйе, бүгенге көндә эшем авыр һәм җаваплы. Ләкин күңел биреп тотынач, авырлыкларның барысын да җиңеп була.

Илнурсыз бу вазыйфага алынмаса, аны башкара алмас та идем. Жирле үзидарәдә барлыгы ике штат. Берсе – үзидарә башлыгы, ул авыл башкарма комитеты җитәкчесе дә, икенчесе – секретарь. Икебез дә хатын-кыз. Ә эшләрнең күпчелеге ир-егетләр кулы сорый. Безнең авыл жирлегендә дүрт буа гына бар. Көз көне аларның суын киметергә, яз көне агызырга кирәк. Мин ул базга төшә дә, андагы краннарны ача-яба да алмыйм. Язын-көзен анда кем төшсә – Илнур төшә!

Казаннан килгәндә күргәнсездер, яз көне безнең районда агачларны аклыйлар. Үзебезгә билгеләнгән өлешне без клуб, китапханә хезмәткәрләре, мәктәп укытучылары белән агартабыз.

алдык, инде үзөбезгә чират житкәнән көтәбез.

«Авыл территорияләрен комплекслы үстерү» программасында катнашып, Бөек Ватан сугышында һәлак булганнар истәлегенә өч авылда өч яңа һәйкәл куйдырдык. Монда инде сметасын ғына түгел, дизайнын да, макетын да үзөбезгә уйларга туры килде. Үзенчәлекләрәк тә итәсе килә, шул ук вакытта нык та булырга тиеш ул, тиз генә ремонт та сорамасын. Төрле яклап уйларга, испләргә кирәк.

Татмелиорация оешмасы Чәчкап плотинасына проект ясый. Проект ясаучылар миңа шалтырата: алай итәбез, болай итәбез, сезнең анда кайчан су күтәрелә, диләр. Минем үземә дә кызык, һәрберсенә җавап табып, җавап бирергә кирәк. Безнең өчен проектны дөрес итеп төзүләре, киләчәктә аның куркынычсыз булуы мөһим. Янгың була калса, бу плотиналар су резервуары вазыйфасын да башкара, халыкның ял итү урыны да алар.

2020 елда авылыбызда «Авыл клубы» программасы белән 100 урынлы яңа клуб төзелде. Төзелешне башларга, ут, газ кертергә рөхсәт алу өчен үзөбез йөрдөк. Проектларны да үзөбез эшләп тапшырдык. Әйтәм бит, безнең эш күпкырлы.

Юллар проблемасын хәл иттек. Халык риза булса, киләсе елдан коеларга тотынасы иде. Искергән коеларны яңартасыбыз килә.

Илнур да, Динә дә – Яңа Чәчкапныкылар. Әти-әниләре дә, әби-бабалары да шушы авылдан. Илнур «Авангард» агрофирмасында газ операторы булып эшли. Буш вакытларында төзелешкә дә чыгып китә.

5 яшеннән әтисез калган малайга тормыш арбасына бик иртә жигелергә туры килә.

– Гаиләдә без дүрт бала үстек. Мин – төпчеге, әле тагын өч апам бар. Әтибездә Фәргать йөрәк өянәгеннән вакытсыз вафат булды. Мәктәптә яхшы укысам да, әни белән әбине калдырып, шөһөргә китәргә була дигән уй башыма да кереп карамады. Кечкенәдән, авылда яшәрсен, безнең таянычыбыз булырсын, дип үстерделәр мине. Унберенче сыйныфны тәмамлагач, Буадагы 83 нче СПТУда шофер белгечлеге алдым да колхозга кайтып тракторга утырдым, – дип сөйли Илнур тормыш итә башлаган елларын. – Ул вакытта колхозлар бар иде әле. Ун ел К-700 тракторында эшләдем. Урып-жыю чорында комбайнга күчеп утыра идем.

Армиядә хезмәт итеп кайткач, әти ягынан туган тиешле Рифкәтә абый, бер һөнәрчә булып, дип, үзе янына төзелешкә алды. Рифкәтә абый миңа әтием кебек булды. Бөген эшебездә ярдәм итте – салам кайтартасымы, печәнме, бозау егарга кирәкме – гел ул булышты. Үзе янында өйрәнчек итеп йөртеп, төзүче эшенә дә өйрәттә.

Бу һөнәре Илнурга тормыш көтәрлек табыш кына түгел, ике дөнья рәхәтенә ирешерлек савап эшләргә дә мөмкинлек бирә. Яңа Чәчкаптагы мәдрәсәне алар бригадасы төзи.

– Мәчетнең 1990 елда салынган котельные бар иде. Авыл апалары шуның бер бүлмәсенә жыелып, дин сабаклары өйрәнә башлады. Әле апалар ғына түгел, балалар да бар бит. Аларга да дини белем бирәсез килде. Авыл халкы белән

киңәшләштек тә, акча жыелышып, мәдрәсә бинасы салырга кирәк дидек. Бу эшне башлап йөрүче остабикәбез Гөлшат апа булды. Авылыбыз мулласы Әхмәт абый: «Егетләр, сез башласагыз, халык та булышмый калмас», – дип мөрәҗҗәгать иткәч, тәвәккәлләдек. Бригадада дүртәү без: Сибгатуллин Гомәр, Шиһапов Альберт, Сәлахетдинов Фәргать абый һәм мин. Нигезеннән башлап манарасына кадәр үзөбез төзедек. 2018 елны салып чыктык. Хәзер анда дәрәсләр генә түгел, дини мәҗлесләр дә уза, – ди Илнур.

Үз кызлары Алия дә жиденче елын шушы мәдрәсәдә укый. Гарәп хәрәфләре, намаз уку төртипләре, Коръән сүрәләре өйрәнәләр.

Егетләр башкарган саваплы эшләр бу ғына түгел әле. Әнә бер елны мәчетне калай белән тышлаганнар. Икенче елны эчен яңартканнар. Зират коймалары да яңадан тотылган...

«Авылда мәчеткә йөрүчеләр, имамыбыз тәкъдиме белән дә бик күп эшләр башкарыла», – ди Илнур.

Быел Динә белән Илнурның гаилә коруларына 20 ел. Шушы еллар эчендә алар өч балага гомер бирергә, йорт салып чыгарга житешкән.

– Без Илнур белән бер урамда үстек. Әниләребез фермада бергә эшләде, – ди Динә. – Мин дә ишле гаиләдән, без бишәү. Бишебез дә кызлар. Илнурлар безнең әбигә күрше генә. Әбигә бәрәңге чүбе уташырга килсәк, аларга да кереп булыша идек. Илнур белән дуслыгымны белгән кызлар: «Прицеплы» кайнанага килсәң», – дип шаяртты инде.

Мин килгәндә Кәүсәрия әниңең кай-нанасы Рәхимә әби дә исән иде әле. Алар да узара бик тату яшәгән, без дә тату булдық. Мин эшкә чыкканда улыбыз Алмаз 1 яшьлек иде. Әни Алмазны да, Алияне дә үстереште. Бәләкәй Аязыбызны гына күрә алмады.

Алмаз – эти-әнисенең горурлыгы. Мәктәпне медаль белән тәмамлап, КАИга укырга кергән.

– Имтиханнарның барысын да сиксән баллдан югарыракка бирде, – ди әнисе горурланып. – Быел икенче курста, «бишле»гә генә укый. Институтның волейбол командасында. Мәктәптә укыганда да Буаның волейбол командасында уйнаган иде. Сигезенче сыйныфтан «Сәләт»кә йөрде. Сәлкештән башлап, әйдаманга кадәр барлык баскычларны узды.

Алия әлегә мәктәптә алтынчы сыйныфта укый. Бик аралашучан, ачык кыз. Иреннәре елмаерга гына тора. Сәхнәне ярата. Казаннан килеп, Нурбәк Батулла, Йолдыз Миңнуллина, Ислам Вәлиевлар Яңа Чәчкап мәктәбдә «Чисто Чиста» дигән махсус спектакль куйган. «Сценарий буенча куелган спектакль түгел, уен формасындагы импровизация ул. Без анда үз-үзебезне уйныйбыз», – ди Алия. Шушы спектакль белән республикабызның төрле шәһәрләрендә дә булып кайтканнар. Әле хәтта гонорар да алганнар.

Өч балалы Абдрахмановлар гаиләсенә узган ел томырылып торган кара күзле чая Алсу килеп кергән. Ике малай анында бер кыз үскән Алия апалы булган.

Баштарак сораштырырга кыенсынган идем, берәздән Алсу үзе ачылды.

– Дәү әнием Нурия Буа районы Кыр Тәүгелдесеннән. Яшь вакытында Кыргызстанга китеп, өч кыз үстергән. Өч кызы да кыска гомерле булганнар. Миңа дүрт ай чагында әнием автокатастрофага очраган. Дәү әни белән икәү генә яшәдек. 2013 елны Татарстанга, аның туган авылына күченеп кайттык. Монда кайтканда ни татарча, ни русча белми идем. Урамда дуслар, классташлар, дәү әни белән сөйләшә-сөйләшә татарча өйрәндем.

Алсуга 14 яшь, Яңа Чәчкап мәктәбдә 8 нче сыйныфта укый. Киләчәктә нинди һөнәр сайлыйсын әлегә төгәл генә әйтә дә алмый. Криминалист та буласы килә аның, дизайнер да. Коеп куйган артист та үзе. Импровизацияле спектакльдә ул да катнаша. Үзен опекага алган Динә белән Илнурны «апа», «абый» дип йөртә.

– Алсуның дәү әнисеннән башка бер якыны да юк. Мин аны бишенче класста укыган чагыннан ук беләм, – ди Динә. – Шул вакытта ук ул олыларча фикерли торган житди кыз иде. Бер очрашканда: «Дәү әниемә берәр нәрсә булса, мин кая барам?» – дип сорады. Ни дип җавап бирергә дә белмәдем ул вакытта. Узган ел декабрь аенда дәү әнисе авырып китте. Яше дә бар, 1932 елгы иде ул, йөрәге дә сау түгел... Соңга таба зиһене дә чуалды... Ахыргы көненә кадәр авылдашлары ярдәмә белән Алсу аны үзе карады. Бик акыллы бала ул. Көчле холькы. Ялгызы гына үскәнгә, артык якын килүне, әйберләренә кагылганны яратмый. 2 яшьлек Аяз белән уртак тел табуы бик җиңел булмады аңа. Ө менә Алия белән тиз дулашып киттеләр. Икесе дә бер мәктәптә укыгач, аңарчы да дуслар иде инде.

Нурия апаның вафат булуын ишеткәч, Алсуның теге вакыттагы сорауы исемә төшеп, күңлем үксede. Бар жаным белән аның хәлен аңласам да, өйдәгеләргә бу хакта башлап сүз әйтәргә кыймадым. Беренче булып Илнур үзе: «Алсуны үзебезгә алыг», – диде. Аны безгә бирсеннәр өчен тәрбиягә алучы эти-әниләр мәктәбен тәмамларга кирәк булды. Минем укудан кайтканымны көтеп тора иде Алсу. Нәрсә укыганыбызны, психологларның нәрсә дип өйрәткәннәрен барысын да аңа сөйлим. Мин әле генә беренче тапкыр ишеткәнне ул инде белгән була...

Киң күңелле, тырыш, эшчән гаилә Абрахмановлар.

– Артыбызда утызар сутыйлы дүрт бакча. Берсе – үзебезнеке, берсе – әбиләрнеке, икесе – күршеләр бакчасы. Бишенчегә – әниләр бакчасы. Бишесен дә эшкөртәбез, – диләр. – Бер бакча тутырып кабак, бер бакча тутырып бәрәңгә белән суган, берсенә азык чөгәндә утыртабыз, икесендә печән үсә.

Бу кабак, суганны нишләтәләрме? Динә аларны көз көне Казандагы ярминкәгә алып бара. Жирле үзидарә башлыгының әле андый вазыйфасы да бар икән.

Гел эш дип кенә яшиләр икән дип уйламагыз. Һәрберсенә үз күңеленә якын шөгыле бар. Динә өчен ул – волейбол. Буа районы муниципаль хезмәткәрләренә волейбол командасында уйный Динә. Гаиләләре белән волейболга һәм... хезмәткә гашыйк кешеләр алар. Өнә ич, беравыздан әйтеп торалар: «Эштән курыккан юк. Эшләп торырга язсын...»

ГАЙБӘТ – ИҢ ЗУР ГӨНАҺ

Диндә «кече гөнаһ», «олы гөнаһ» дигән төшенчә бар. Кече гөнаһлар намаз белән намаз арасында гафу ителә. Ә менә гайбәт олы гөнаһ дип санала һәм ул тәүбә итмичә кичерелми. Кызганыч, без исә гайбәт сөйләүне кайчак гөнаһка да санамыйбыз... «Гаилә» мәчете имам-хатыйбы Рөстәм хәзрәт ХӘЙРУЛЛИН белән гайбәт, аның безгә булган зыяны турында сөйләшәбез.

Әлфия
ШАҖИЕВА

Рөстәм хәзрәт, гайбәт ни өчен иң зур гөнаһлар рәтенә керә икән?

– Әйе, гайбәт иң зур гөнаһ, чөнки аның аркасында туганнар, дуслар, күршеләрнең арасы өзелә, алар бер-берсенә авыр сүзләр әйтә, дошманлаша... Мәчеткә килеп: «Хәзрәт, ул минем турында болай сөйләгән, тегеләй әйткән, аны күрәсем дә килми...» – диючеләр күп. Сабыр итегез, дим андыйларга: араны кырт өзеп куярга була, әмма соңыннан ялгау авыр. Бер сәхабә: «Йә Рәсүлебез, туганнар мине хөрмәт итми, гайбәтемне саталар, нишләргә икән?» – дип сораган. Пәйгамбәребез: «Син алар белән араны өзмә, аралашырга тырыш, һәм бу туганлык җепләрен саклау булып саналчак», – дип җавап биргән.

Рәсүлебез: «Мөселманга башка мөселманның каны, намусы һәм малы хәрәм», – дип әйтә. Әгәр дә гайбәт сөйлибездә икән, димәк, шушы өч әйбернең хакына кергәнбездә булып чыга. Бу урында әлеге темага кагылышы тагын бер хәдисне искә алмыйча булмый. Бер көнне Гайшә анабыз пәйгамбәребез (с.г.в.) каршында гайбәт сүз сөйләгән, ә Рәсүлебез аны шунда ук туктатып: «Бар, авызыңны ю!» – дигән. Гайшә анабыз моңа каршы: «Йә Рәсүлүллаһ, мин бернәрсә дә ашамадым бит», – дип җавап кайтарган. Пәйгамбәребез тагын бер кат: «Бар, ю!» – дип кабатлаган. Хәдистә: «Гайшә авызын юганда аннан ит кисәкләре чыккан», дип әйтелә. Аллаһы Тәгалә Коръәни-Кәримдә гайбәтне вафат булган кардәшеңнең итен ашау белән тиңли.

Гайбәтнең зыяны бик зур. Синең турында нахак сүз сөйләгән кеше килеп гафу үтенгән очракта да, йөрәктә аның бер төзәлмәс ярасы кала. Бер кеше галимгә: «Гайбәтне тәүбә кылып бетердем бит инде», – дип акланган. Моңа каршы галим бер мөһәрне урамга алып чыгып сүрүен ертырга кушкан. Аннан: «Ә хәзер мөһәрнең бөтен очып киткән мамыкларын җый», – дигән. Жыеп булмый бит! Менә гайбәт тә шулай. Юк кына сүз дә, таралып, зур гаугага, тавышка әйләнә. Шуңа күрә гайбәттән сакланырга кирәк.

Ни өчен кешеләр гайбәт сөйләргә бу кадәр ярата соң?

– Тарихка күз салсак, гайбәт беренче кешеләр – Адам белән Һава яшәгән вакытта ук булган. Аларның уллары Кабил дә бит гайбәт аркасында, кешелеклеген югалтып, коточкыч адымга бара – таш белән атып абыйсын үтерә.

Пәйгамбәребез (с.г.в.) хәдис-шәрифләрендә: «Сез миңа ике нәрсә өчен гарантия бирсәгез, мин сезгә жәннәт вәгъдә итә алам», – дигән. Шушы ике әйбернең берсе – тел. Без телебез белән жәннәткә дә, жәннәнәмгә дә керә алабыз. Икенчесе – нәфес. Телебез дә, нәфесебез дә гөнаһ кылмыйча яши алмый. Шайтан да кешене бертуктаусыз котыртып тора. Чөнки Иблис Аллаһы Тәгалә алдында: «Йә Раббым, алар сине онытырлар», – дип ант итә. Ә Аллаһы Тәгалә Коръәни-Кәримдә: «Син көчсез кешеләрне генә адаштырырсың», – дип җавап бирә. Галимнәр «көчсез» сүзен монда «гыйлемсез» мәгънәсендә аңларга кушалар. Әйе, бездә гыйлем юк, шуңа күрә күп нәрсәнең гөнаһ икәннән аңламыйбыз да. Телевизордан әнә күпме гайбәт сөйлиләр, пиар өчен, үз-үзләрен таныту, караулар

күбрәк булсын өчен күпме ялган видеолар яздыралар – халыкның башын бутыйлар. Ләкин боларның барысы да гөнаһ икәннән уйлап та караучы юк.

Күпләр бу гамәлнең гөнаһ булуын белә торып та барыбер кеше турында сөйли. Әгәр бу адәм баласының иманы зәгыйфьләнү аркасында килеп чыга икән, иманны ничек үстерергә?

– Иман ул үсми дә, кимеми дә. Бары тик Аллаһы Тәгалә карата курку һәм мәхәббәт кенә азая яки күбәя ала. Ә Аллаһка карата мәхәббәтне яки аңардан куркуны ничек үстерергә соң? Моның өчен күбрәк тәкъвалы мөһим-мөселманнар белән аралашырга кирәк.

Ә тәкъвалыкны ныгыту ысуллары бик күп. Халкыбызда «Кешене беләсең килсә – дустиңа кара» дигән мәкаль бар. Шуның өчен үзебезнең тирәлегебезгә игътибар итәргә кирәк. Галимнәр: «Ике миллионер белән аралашсаң, син дә озакламый миллионер булырсың», – диләр. Димәк, моннан чыгып, гөнаһлы кеше белән сөйләшсәң, син дә тиздән гөнаһлы буласың дигән фикер туа. Чөнки дус кешенең йогынтысы бик көчле. Хәзер галимнәр менә ДНК өстендә тәҗрибәләр үткәрәләр. Әгәр гөнаһлы, сүгенү сүзләре әйтсәк, безнең ДНКда үз-үзен эчтән җимерү башлана – каныбызга зыян килә икән. Бу сүзләргә үз сөйләшеңнең яки тыңлыйсыңмы – аерма юк. Монысы – оффлайн аралашканда, күзгә-күз карашып сөйләшкәндә. Әмма онлайн аралашу да кеше тормышында зур роль уйный. Әйтик, социаль челтәрләрдә без нинди төркемнәргә язылганбыз? Мәгънәле, безне тәртипкә өйрәтә, эхлагыбызны ныгыта торган төркемнәргә микән? Әллә ул сәхифәләр бер кирәксез, файдасыз язмалар белән тулганмы? Хәзер мөселманнар арасында психологияне өйрәнү киң таралыш алды. Динне мыскыллы торган төркемнәр, бу хакта ачыктан-ачык сөйләмәсәләр дә, тора-бара әкрәпләп аңга йогынты ясый.

Тагын Аллаһы Тәгалә безгә мәгълүмат алу чыганаclarы биргән. Мәсәлән, күз белән нәрсә күрәбез, нинди китаплар укыйбыз, нинди тапшырулар карыйбыз? Ә колак белән нәрсә тыңлыйбыз: күбрәк җырлармы яки Коръән сүрәләреме? Болар барысы да йөрәгебезгә тәэсир итә бит.

Сер түгел, ир-атларга караганда гайбәтне хатын-кызлар күбрәк сөйли...

– Хәдис-шәрифләрдә пәйгамбәребез Әл-Исра вәл-Мигъраждан кайткач, жәнәннәм турында күп сөйләгән. Рәсүлебездә: «Жәнәннәмдә хатын-кызлар ир-атларга караганда күбрәк», – дигәч, хатын-кызлар елап җибәрәләр. «Йә Рәсүлүллаһ, нишләп шулай?» – диләр. Хатын-кызның дәрәжәсе хакында хәдисләрдә бик күп әйтелгән бит. «Жәннәт – әниләрнең аяк астында», «Аллаһы Тәгалә тулгак ачысын кичергән хатын-кызның бөтен гөнаһларын гафу итә», диелгән. Шунда Мөхәммәд пәйгамбәр теленә күрсәтеп: «Телегез аркасында», – ди.

Психологлар фикеренчә, хатын-кызның көненә уналты меңнән унсигез меңгә кадәр сүз әйтүе норма булып санала. Ә ир-атларда ул өч мең генә. Күп сөйләшкәч, сүзнен төрлесе чыга, күрәсәң.

Гайбәткә ничек кәрмәскә икән?

– Рәсүлебезнең иң якын дуслы Әбу Бәкер авызында гел ике таш йөрткән. «Нигә шулай эшлисез?» – дип сораганнар аннан. Әбу Бәкер: «Миңа кемдер нәрсәдер әйткән очракта, шушы ташларны төкергәнчә, аңа җавап бирергәме, әллә юкмы икәннен уйлыйм», – дигән.

Тагын бер хәдисне сөйлим әле. Бервакыт Рәсүлебез белән Әбу Бәкер сөйләшеп басып торганда яннарына бер кеше килеп: «Син мондый, син тегенди», – дип, Әбу Бәкерне сүгә башлый. Ә Әбу Бәкер дәшми. Шул вакыт Пәйгамбәребезгә күзә төшә: ул дуслына карап елмеп басып тора. Теге кеше начар сүзләр әйтүен давам итә... Әбу Бәкер исә сабыр итә – берни эндәшми. Янәдән Рәсүлебезгә карый – ул һаман елмая. Ә теге кеше кычкыра да кычкыра. Әбу Бәкернең түземлеге төкәнә... Шуннан соң Пәйгамбәребезгә караса, ни күрсен: ул инде елмаймый, дуслыннан читкә дә борылган... Теге кеше киткәч, Әбу Бәкер: «Йә Рәсүлүллаһ, нәрсә булды, нинди хата кылдым? Ул кычкырганда, мине сүккәндә, гайбәт сөйләгәндә, елмаеп карап тордың, ә мин каршы сүз әйткәч, борылдың», – ди. Пәйгамбәребез: «Син дәшмәгәндә, фәрештәләр синең өчен җавап бирде, ә син җавап биргәч, фәрештәләр китте. Мин фәрештәләргә карап елмайдым, алар киткәч, мин дә борылдым», – дигән.

Гайбәт сөйләр алдыннан, банкрот турындагы хәдисне искә төшерергә була – бәлки, ул туктатыр. Пәйгамбәребез сәхәбәләр белән бергә утырганда: «Банкротның кем икәннен беләсезме?» – дип сорый. Сәхәбәләр: «Әлбәттә, беләбез: әгәр кешенең кәрванын таласалар, ул акчасыз да, товарсыз да кала. Шуңа кеше банкрот була», – диләр. Рәсүлебез: «Юк, – ди. – Кеше, әйitik, кыямәт көненә намаз, ураза, хаж, ифтар, фидияләр – әллә никадәр савап белән килә. Ләкин: «Йә Раббым, минем аңарда хакым бар, ул минем турында гайбәт сатты», – диючеләр табыла. Ул кешеләр бу бәндәнен шуңа гәнаһысы өчен бар савабын алалар, һәм ул бер савапсыз кала. Бирергә өжәре башка юк, ә чират әле һаман зур... Шунда Аллаһы Тәгалә кешеләргә: «Сез аңа үз гәнаһларыгызны бирегез», – ди... Менә мондый кеше банкрот була».

Гайбәт аркасында укыган намазларыбыз, тоткан уразаларыбыз – бөтен изге гамәлләр юкка чыкмасын иде. Моңы аңларга һәм төрле юллар белән телебезне тыярга тиешбез. Бәлки, Әбу Бәкер кебек, авызга таш яки су кабарбыз?

Гайбәтнең берничә төре бар, диләр.

– Дөрес, гайбәтнең өч төре бар: зыянлы, зыянсыз һәм рөхсәт ителгәнә. Судта шаһит булып: «Әйе, ул гәнаһ кылды», – дип күрсәтмә бирсәк, бу рөхсәт ителгән гайбәт була. Яки бер кешене эзләп килсәләр һәм аны кимчелеге буенча гына таний алсалар, кимчелеген әйтергә кирәк. Мәсәлән, ул кеше аксак яисә кәкрә аяклы ди. Әгәр дә берәү нәрсәдер әйтсә, ләкин аны ишетмәсәләр яки ишетеп тә, ул зурга китмәсә, ягъни дөньяга таралмаса, бу зыян китерми торган гайбәт була. Мәсәлән, «фәлән кеше подъездда чүп ташлаган», дисә.

Зыян китерә торганы – ул кешенең намусына тап төшерү, аны юкка чыгару, каралту өчен махсус таратылган гайбәт.

Гайбәтне сөйләү генә түгел, тыңлау да тыелган бит. Янындагылар гайбәт сөйли башлаган очракта нишләргә кирәк?

– Рәсүлебезнең хәдис-шәрифләрендә «Гәнаһ күрсәгез, сез аны кул белән, булдыра алмасагыз – тел белән туктатырга тырышыгыз, алай да килеп чыкмаса, йөрәк белән каршы булыгыз», дип әйтелә.

Бүлмәдә хезмәттәшләрегез гайбәт сөйли башласа, чыгып китәргә кирәк. Ләкин күп кеше: «Мин берничек тә чыгып китә алмыйм», – ди. Андый вакытта: «Жәмәгать, аны да, безне дә Аллаһы Тәгалә гафу кылсын», – дип әйтү дөрес булыр. Әмма, гәнаһка батмас өчен, барыбер чыгу ягын карарга тырышыйк, чөнки пәйгамбәребез: «Аллаһы Тәгалә безнең киёмнәргә түгел, ә йөрәккә, нияткә карый», – ди.

Әгәр гайбәтне автобуста ишетсәгез, «Жәмәгать, аны да, безне дә Аллаһы Тәгалә гафу кылсын», дип әйтүдән генә туктаулары бик шикле. (Әлбәттә, Аллаһ белүчедер.) Бу очракта колакчыннар киеп, Коръән йә булмаса берәр вәгаз, подкаст тыңлап барырга киңәш итәм. Әгәр колакчыннар аша да ишетелсә, «нәрсә булдыра алдым, шуны эшләдем», дип җавап бирерлек булсын.

Без беләбез: һәрбер гәнаһлы гамәл өчен тәмугта җәза каралган, ә менә гайбәтчеләрне җәһәннәмдә нәрсә көтә?

– Пәйгамбәребездән Әл-Исра вәл-Мигъраж вакытын да нәрсәләр күрдән дип сораганнар. Шунда сөекле Рәсүлебез: «Гайбәт сөйләүчеләрне күрдем. Аларга ике төрле җәза бирелгән: кайберләренең тырнаклары бакырдан ясалган һәм шушы тырнаклары белән үзләренең тәннәрен ерталар. Ә икенчеләренә, мәетнең тәннен кисеп: «Мә, аша! Теге дөньяда ашадың бит!» – дигән сүзләр белән аның авызына тыгалар иде», – дип сөйләгән.

Безнең татарда «Кешене сүз белән үтереп тә, терелтеп тә була» дигән гыйбарә бар. Кайчак: «Мин бит әйбер урламадым, кеше үтермәдем, бары тик бер сүз генә әйттем», – диләр. Андыйларга: «Син шуңа бер сүзгә белән кешене юкка чыгаргансың, ә бу үтерүгә тиң», – дим. Рәсүлебез җәһәннәмдә караклар, кеше үтерүчеләр түгел, ә менә нәкъ гайбәтчеләр күбрәк булчак дигән бит.

Кешенең начар ягын сөйләргә ярамавын аңладык инде, ә үзе юкта аның яхшы ягын искә алырга, аны мактарга ярыймы соң?

– Әгәр ул рия булмаса. Рия – ул берәр гыйбадәтне яки изге гамәлне кешеләр күрсен, мине мактасын дигән ният белән эшләү. Пәйгамбәребез: «Әгәр сине мактап торсалар, ком алып ул кешенең күзенә сип», – ди. Чөнки монда, беренчедән, күз тию бар; икенчедән, кешедә төкәбберлек барлыкка килергә мөмкин. Шуңа күрә мактау тиешле дәрәжәдә генә булырга тиеш. Шуңа ук вакытта күпләр хәзер бик еш эмоциональ яктан «янып» чыгалар, төшенкелеккә биреләләр, менә андыйларның күңелләрен күтәрү өчен дөрес, хак сүз белән мактап җибәрү дә кирәк. Чамадан чыкмыйча гына. Иншааллах, бу гайбәткә кәрмәс.

Хыялларыгызны чынбарлык итəргə булышабыз!

2024 елның икенче яртыеллыгына «Сөембикə» журналына язылып, квитанция күчerməсен редакциягə юллаган абунəчелəребез арасында бəйге оештырабыз.

ЖИҢҮЧЕЛƏРНЕ БҮЛƏКЛƏР КӨТƏ:

«Cozy home»*

кибетләр чeltəреннən

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данə)

*«Коузи Хоум»

«Золотое яблоко»

компаниясеннən

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данə)

Акциянең сроклары:
10 апрельдән
20 сентябрьгə кадər

Бүлөк оту өчен, журналга язылу турындагы квитанция күчerməсен редакциягə юлларга кирəк. Квитанция күчerməлəрен жибəрүнең берничə юлы бар:
почта аша: 420066,
Казан, Декабристлар ур., 2 нче йорт
редакциянең электрон почтасына:
ssuum@yandex.ru
ватсап номерына: 8 (937) 288-18-01
«Сөембикə» журналы

«Максидом»

гипермаркетыннан

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данə)

Өлге чараны оештыручы, кагыйдəлəре, бүлөклər саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мəгълүматны www.suuyumbike.ru сайтында укыгыз. Акция 2024 елның 10 апреленнən 20 сентябренə кадər уздырыла. Квитанциялər 2024 елның 15 августына кадər кабул ителə. АО «ТАТМЕДИА» реклама 16+. Бүлөклər рəсəмдəгə белəн тəңгəl килмəскə мөмкин. Фото: ru.freepik.com

Таныш булыгыз – үзөнчәлекле шагыйрь Фәнил Гыйләжәв. Чирмешән якларыннан. Казан дәүләт университетының журналистика һәм социология факультетын тәмамлый. Студент елларында ук «Әллүки» әдәби берләшмәсә, яшьләрнең «Шәрык клубы» тормышында кайный, Идел-Урал төбәге студентларының «Шигъри Сабантуй» конкурсларында, «Идедем акчарлагы» кебек яшь язучылар бөйгеләрендә жиңүләр яулый. «Шигърь ул – күңелдәге катаклизмнар чагылышы. Шагыйрь күңелендәге тетрәнүләр, хисләр ташкыны образлар, метафоралар булып кәгазьгә төшә», – ди Фәнил. Милли, тарихи, сәси темаларга язарга яратуы «Ризасызлыкта», «Кирмән нигезе» кебек китапларында ачык чагыла. Саҗидә Сөләйманова исемендәге кызыксындыру бүләге һәм Шәйхи Маннур исемендәге әдәби премия иясә. «Казан утлары» журналы редакциясендә эшли.

Фәнил ГЫЙЛӘЖЕВ

СИН БАРДА – БӘХЕТЕМ БЕР БӨТЕН!

Яшисе килә

Бу гомер кай ара уза соң? Ник чаба?
Яшәргә өлгердем бу тиклем кай ара?
Мәктәбем тәмамлап, кичә күк
ЮЛ ЧЫКТЫМ,

Кызларга күз кыстым, таныштым,
сүз куштым...
Ә бүгөн: мин – ата, өйле ир һәм
шагыйрь,
Кичәгем – офыклар артында бер бала.

Шул бала төсмерле кызларым үселәр,
Минем күк өйрәнеп, танийлар
 дөнәяны...
Янымда иңгә-иң куешкан, кавышкан
Никахлы халәлем, насыйбым,
 тин ярым.

Иртгә ни булыр? – билгесез. Балки без
Булырбыз тагы да ишлерәк,
кем белсен?!
Гомерләр Раббыбыз иркәдә.
Без – юлчы,
Сәфәрнең кай чатта туктыйсы
билгесез...

Шулай да, үткөнгө борылып карыйм да
Көрсөнөм: яшалган гомерем,
кайда син?!
Тормышның сизелми агучы көннөрөн
Мөгънале итеп, аһ, тәмнөрөн табасы!

Кадрле мизгелләр, нигә сез кадресез?
Их, ике яшәмәс бу жирдә берәү дә!
Ә килә яшизе яшъ булып, хәр булып,
Сөөнөп, сабыйлар иркәләп биләүдә,

Сөөлөп һәм сөөп, куаныч китереп:
Иркәңә, әнкәңә, бәбкәңә, ил-көнгә.
Яшисе килә һәр мизгелдән ямь табып,
Кешедән ким булмый,
булып үз иркәңдә!
Бу гомер кай ара үзә соң?..

Сиңа!

Син минем насыйбым, бәхетем.
Аллаһның иң олы бүлөгә.
Тын ярым, сыеныр ышыгым,
Жәннәтем бакчасы Жирдәгә.

Син минем холкыма ярашкан,
Санлашкан, аңлашкан үз тиңем.
Күңелем кояшын яктырткан
Мәхәббәт үзәнем син минем.

Жаныма якын һәр сипкелең,
Һәр миңең миңа үз, кадерле.
Күңелем түренең нуры син,
Син яме гамь тулы бәгырьнен.

Жаныма, тәнемә якынсың,
Киемдәй үземә тап-таман.
Ватаным, милләтем, илемсең,
Үз суым, үз жирем, үз һавам.

Үз миңа тирән күл – күзләрең,
Керфекләр – шул күлләр камышы.
Тәкъдиргә тәтегән өлешем,
Чәчкә-чәч бәйләнгән язмышым.

Син минем иң дәрәс ялгышым,
Иң газиз, иң татлы газабым.
Дәрәялар гиздерер жылкәнем –
Көйләүчем күнеләм корабын.

Күңелем кылының көе син,
Асылкош ышыгым түрөндө.
Син – моңым, илһамым сакчысы,
Ҳазинам хаятем күгөндө.

Һәм ике нәкъ миндәй холыксыз,
Үзсүзле кызларым әнкәсе.
Дөнъяның иң асыл сүзләрен
Кирәктер тик сиңа әйтәсе.

Мең гафу, колагың назлы сүз
Ишетми гомерең узганга.
Күңелдә сакланган бар хисем
Чәчмәүтә син атлар юлларга.

Саксыз сүз айткәнгә кайвакыт,
Кыенлык килгәнгә жаныңа.
Чәчкәгә күмәсе кичләрең
Күмгәнгә чыр-чүлы табыңа.

Тагын да гафу ит төннәрәң
Йокысыз, тынгысыз үткәнгә.

Гафу ит – кочмасам, үтмәсәм,
Гафу ит – кочканга, үпкәнгә.

Гафу ит – бәхетле итмәсәм,
Кадерен белмәсәм бәхетнең.
Син минем – Жәннәтем бакчасы,
Син барда – бәхетем бер бөтен!

Без көтәбез

Без көтәбез сине, кем булсаң да
Туа күр син төренеп бәхеткә.
Өй түрөндә инде күптән эзер
Ак биләүләр, тәүге тәхет тә.

Ак биләүдән башланучы гомерең
Куанычлар тулы булсачы!
Бу тормышта пакъ жаныңны бары
Иман яңгырлары юсачы!

Миһербанлы бул син, балакаем!
Бул шәфкатле, бул син инсафлы!
Жан түрөмнән чыккан теләкләрнең
Иң изгесе сиңа, иң сафы!

Улым булырсыңмы, кыз баламы –
Син булырсың безнең күз нуры!
Уртақ мәхәббәтнең жимеше син,
Насыйп бәхетләрнең иң зуры!

Мин әти булдым!

Мин дә әти булдым! Бәхетемнән
Шаша яздым: туды сылу кызым!
Телим теләк: Бул бәхетле, балам!
Гомер юлың булсын матур, озын!

Син – Раббымның нигъмәт-бүләгесең!
Син – Аллаһның рәхим-шәфкатендә!
Син бит минем кабул булган догам,
Ихлас белән кылган кара төндә!

Иманлы бул, балам, мәгърифәтле,
Аң-белемле һәм сау-сәламәт бул!
Фани дөнья тормышына сиңа
Бәрәкәтле имин хәерле юл!

Юлың бармас тигез, туры гына,
Булыр сикәлтәсе, тайгак чатлар.
Фәрештәләр җәяр канатларын,
Фитрый иман золымнардаң саклар.

Жаның, рухың, кальбең туры булсын!
Шатлык-сөөнеч бул, көендермә!
Насыйп булсын никах туйларың һәм
Сабыйларың күреп сөенергә!

Кызым мәктәпкә бара

Кай арада сабыйкаем
Өлгерде буй җиткезеп?
Кичә генә аваз салган
Иде күк өзек-өзек.

Күз ачып йомган арада
Гомерләр бара үтеп.
Фотосурәтләр күзәтәм
Хатирәләрем сүтеп.

Әүвәлге елмая, көлү,
Әүвәлге үрмәләүләр,
Теш чыгу, тәпи китүләр,
Төннәрне игәүләүләр...

Һәммәсе бер мизгел генә,
Күз ачып-йомган ара.
Кичә аваз салган кызым
Бүген мәктәпкә бара.

Зур инде кызым, дәү үскән,
Без – кичәгедән олы.
Йөзләрдә балкый самими
Садә сабыйлык нуры.

Сез үзегез шигырь бугай

Күңел биреп, йөрәкләрнең
Тирән нечкә хисен айкап,
Сезгә атап шигырь язган
Шагыйрьләр аз түгел, байтак.

Сезгә шигырь чыгарырга,
Каләм алып, мин дә баздым!
Асыл сүзләр табыйм диеп,
Адаштым тик, юлдан яздым.

Саташтырды сезнең хакта
Уйланган уй, әйтелгән сүз:
«Йөзләре – ай», «кашы – кыйгач»,
«Күзләр – дәрәя», «түшкәе – бүз!»

«Сыңар бөртек керфеге дә
Тиң түгел бар асылташка!»
Мәдхиямне язмак булам,
Сүзләр ләкин үлчим ташка...

Сезнең гүзәллекне, Сезгә
Әйтеләсе хисебезне
Җиткерерлек сүзләр җитмәс,
Китералмам исегезне!..

Сез үзегез шигырь бугай,
Шигырьнең дә иң асылы!

Сезнең хакка йөрәкләрнең
Бар хисләре, бар ярсуы!

Сезнең хакка дип яшәлгән
Гомеремнең яртысына
Җитеп киләм бугай. Күңел
Һаман «сез» дип алгысына!

Сезнең елмаюлы караш,
Нур сирпегән йөзләрегез,
Бал-ширбәттән татлы булган
Жанны назлар сүзләрегез;

Кайчакларда дәшмәвегез,
Сипкелләр һәм миңнәрегез –
Һәммәсе дә жанга бәлзәм.
Безнең бәхет гәлләре – Сез!

Мәхәббәт сере

Яз яз инде – үзенекен даулыи:
Кар өстенә яңгыр яудыра.
Ашыктыра шулай үз сәгатен,
Кыш йөрәген утта яндыра.

Кыш дигәнең күпме карышмасын,
Кошлар белән бергә кайта яз.
Кояш белән тула күңел түрә,
Ташкын булып ургый сөю-наз.

Назга кем соң түзсен бирешмичә,
Умырзая күккә үрелә.
Песи талы шау мамыкка тула,
Гөрләвекләр үрдән түгелә.

Үзәннәрдән бозлар эреп ургый,
Шаулыи дәрәя елга «аһ»ыннан...
Ташу узгач шау чәчәктә хәят,
Сырчыклар сайрый... Ахырдан

Сандугачлар килә алмаш булып,
Тугайларда тургай өздәрә.
Яшел келәм ямыли дөнья йөзен...
Язга, назга, йөрәк, түз генә!

...Ак шомыртлар шау чәчәген койгач,
Озак калмас инде җәйгә дә.
Чык тамчысын имеп, яланнарда
Җиләк пешәр. Җир – зыр әйләнә.

Язның көяз, назлы куенында
Мәхәббәтнең сере шәйләнә.

Гүзэл Әдһәм хикәяләрен укучыларыбыз һәрвакыт көтеп ала.
Тормышны, кешеләрнең психологиясен тирәнтен белеп,
геройларының рухи халәтен, хис-кичерешләрен күңелгә үтәрлек
итеп сурәтли ул. «Китек кыңгырау» хикәясендә дә – ярату да,
сагыш та, үкенеч тә, өмет тә бар.

Гүзэл ӘДҺӘМ

КИТЕК КЫҢГЫРАУ

(Хикәя)

Кырык бишнең зәмһәрир суык гыйнвар төнөндә Зарифаның сыеры бозау салды. Фаҗига буласын әллә күңелә алдан сизгәнме, ул төнне йоклый алмыйча борсаланып үткәрдә хатын. Ирексезләп башына килеп кергән төрлө уйлар, шомландырып, борчып, күңелен бимазалады анын. Инде йокыга киттем генә дигәндә, кыңгырау зеңгелдәвеннән дертләп, урыныннан сикереп торды.

«Ззз-е-ең... ззз-е-ең... ззз-е-ең...» «Кыңгырау тавышы? Әллә ялгыш ишетәмме?»

Тагын кабатланмасмы дип, берәз тыңланып та торды әле. «Юк... Тоелган гына икән...»

Йокысы инде төмам качкан иде. Шулчак абзардагы буаз сыеры искә төште дә, хатын, өстенә тиләгрикәсен генә элөп, лапаска ашыкты.

Бурабзар ишеген төртеп жибәргүгә, борынына ниндидер төче, дымлы һава килеп сылашты. Зарифа әсәрәнде. Салам калдыкларына уралып, идәндә әвәләнеп яткан ниндидер кызгылт нәрсәгә күзләре төртөлгәч, бөтенләй хәлсезләнеп китте, кулындагы шахтер лампасы әздән генә жиргә капланмады. Бу – бозау иде. Үле бозау. Нечкә озын сыйрак очларындагы тояклары аксылланып торган, ябык, кызгылт гәүдәсә белән чагыштырганда галәмәт зур, иләмсез олы булып тоелган башы бер читкә каерылган бозау күздән яшь китерер дәрәжәдә жәл тоелды аңа.

Хатын ыңгырашып жибәрде. Озын итеп, сузып-сузып ыңгырашты ул. Аңа кыңгырау зеңгелдәве килеп кушылды. «Ззз-е-ең... ззз-е-ең... ззз-е-ең...»

Тамак төбөндә нәрсәдер калтырады, йөткерәсен китереп кытыклатты, аннары кинәт бугазын буып, тынын каплады. Бу минутта Зарифа үле бозау турында да, агач диварга сыенып, күшәмичә, тынып калган сыеры хақында да уйлый алмады әле. Адашкан күңелә ягылмаган салкын өендә, сырган юрган астында бер-берсенә сыенып яткан ике сабые тирәсендә уралды...

... – Әни-и-и, сыел бозаулагас, сөт бик тә, бик тә күп буламы?

– Булыр, Алла боерса, күп булыр...

– Кү-ү-үп! Ул никадәл була, әни?

– Күп – күп инде ул...

– Никадәл була соң ул – «күп»?

– ...

– Бел сыныякмы?

– ...

– Әни, дим! Замыяк кадәлме?

– Булыр, кызым, булыр... Туйганчы эчәрсез...

– Туйгансы?

Нәни Саниянең бәләкәй аңы бу сүзне аңлый алмый интекте.

– Ән-и-и... «Туйгансы» ... ул никадәл була?

«Туйганчы никадәр була?»

«Никадәр була?»
 «Туйганчы...»
 Бу сүзңең мәгънәсен Зарифа үзе дә оныткан иде инде...
 ...Тынсыз-өңсез булып калтыранып торган сыерына
 Зарифа шикләнеп һәм кызганып яқынайды.
 – Йә... йә... Сандугачкаем...
 Дерелдәгән бармаклары Сандугачның дымланып торган
 ябешкәк йонын аралады.
 – Нигә болай? Ниләр булды соң?
 Сыер муенындагы китек кыңгырау зеңләп куйды.
 «Ззз-е-еңң... ззз-е-еңң... ззз-е-еңң...»
 Сандугач үзе әллә ничек сәер генә gyрылдады да бураб-
 зарның черек идәнәнә чүмәште...
 ...Күршесе Гарифулла карт ни тырышса да сыерны алып
 кала алмады. Келәттә бер умачлык та оның булмыйча,
 баздагы бәрәңгәң дә санаулы гына булган бер мәлдә сыер-
 сыз да калу үлемнәргә тиң бер халәт иде. Зарифаның ярдәм
 өмет итәрдәй беркеме дә юк иде. Кеме булсын соң? Һәр-
 кемнең бурасы – буп-буш, запаслар күптән тотылып беткән,
 сатылырдай нәрсәләр дә азык-төлеккә алмаштырылган иде.
 – Башта дәшми генә сүземне тыңлап бетер әле, килен...
 Гарифулла карт, бернинди туганлык җепләре бәйләмәсә
 дә, Зарифага гел «килен» дип дәшә иде.
 – Төрле чак булды... Дөнья бит... Егерме беренче елны
 авылда эт-мәче бетте... Ашамаган әйбер калмады... Сандуга-
 чың чирле мал булмады дип әйтүем, килен...
 Зарифа, картның тел төбен шундук аңлап алды:
 – Белмим шул... Соңрак, яме... Бераз соңрак...
 – Соңрак тек соңрак... Түлке туңганчы эшкәртеп куярга
 кирәк дип әйтүем иде...
 Тегесен-монысын әзерләп йөрөп, унбиш минутлап үтте
 микән, Зарифаны шаккатырган бер хәл булды: бурабзардагы
 үле бозау гәүдәсеннән җилләр искән! Эт-мазар кәргән
 дисәң... Аптыраш инде менә! Кая киткәнән бер Ходай белә.
 (Соңрак хәбәр килеп иреште үзе: Түбәнч Нәгыймәгә
 урнашкан «ивакуривинный» маржалар, ит шулпасы эчереп,
 кызларын ач үлемнән алып калган икән ул көнне.)
 Гарифулла картның чалгы пычагы бик тә ярап куйды
 тагын. Сандугачның арык гәүдәсе, бер граммы да әрәм-
 шәрәм ителмичә, ите – иткә, сөяге – сөяккә бүленеп, һәр
 кисәгә дә тычкан тимәслек итеп хәсиятләнеп келәткә урнаш-
 тырылды. Гарифулла картны да, бурычы булган күрше-
 тирәнә дә өлешсез калдырмады хатын.
 Шундый мәшәкатләр белән мәш килеп йөргәндә, хат
 ташучы Зарифага бер конверт тоттырып китте. Дүртпочмак-
 лы хат! Йөрәк «дерт» итте. «Дүртпочмаклы хатлар жүнле
 хәбәр китерми лә... Жанга шөбһә сала торган куркыныч
 хәбәрләр китерә ул хатлар...»
 ...Андый хатны кырык бернең көзендә бер алды инде
 Зарифа. «Дүртпочмаклы» хәбәр Мансур турында иде.
 – Ман-су-у-ур? Әй Мансур, Мансур... «Без вести пропал?»
 «Моңысы ни дигән сүз була икән?»
 Шундый кәгазь алып, башлары миңгерәүләнеп, аңгыраеп
 йөрүчеләр авылда тагын бар иде.
 «Без вести пропал» дигәннәре ни-нәрсәне аңлата икән?»
 Зарифа билгесезлектән кая барып төртелергә, кем белән
 киңәшәргә белми бәргәләнде.

«Хәбәр Мансур турында бит! Кемнән киңәш сорыйм?
 Нишлим? Бу хәлләрне кемгә сөйлим? Мансур турында хат
 алуымны ире сизеп алсамы?! Эх, Мансур, Мансур! Әллә
 ничек кенә булды безнең сөю...»
 Күз яшьләре калган икән әле Зарифаның... Калган икән...
 Иреннән качып, көн-төн үкседә хатын...
 «Күкрәккәйгә бигрәк авыр ла... Мансур турындагы серне
 сыендырырга мәжбүр күкрәккә авыр! Шул серне ачардай
 кешең дә булмау – ай-һай, газап ла!»
 Эти-әнисе, туган-тумачасы юк иде Мансурның. Ятим
 бала... Шыр ятим... Шуңа күрә Мансурның хәбәре нишләп
 үзенә килүгә дә исе китмәде Зарифаның. «Әллә хәрби
 документларына мине үзенә «кемедер» дип яздырды
 микән? Шуңа теге «дүртпочмаклы хат» та миңа килгәндер...
 Кем дип яздырды икән? Сеңлесеме? Әллә хатыны дипме?»
 Шулай уйлау да хатынга шомлы рәхәтлек өреп тора иде.
 – Онытмаган! Аның да мине онытмавы икән!
 ...Кырыгынчы елның җәендә Казанга китү турында
 хыялланган иде алар. Зарифа белән Мансур! Мансур белән
 Зарифа! Кулларында җиде класс бетерү турындагы доку-
 ментлары бар, билгеләре дә әйбәт! «Дүрт» тә «биш» кенә!
 Җитмәсә, райкомолдан тиешле кәгазен дә язып бирделәр.
 Бар да укы гына! Кайда дисәң, Казанның үзендә үк! Алар
 авылыннан да укымышлы кешеләр чыксын әле! Иң бәхетле
 көннәре шул чакта булды Зарифаның. 18 яшь бит! 18 яшь!
 Нинди кыска булып чыкты ул бәхет дип аталган халәт!
 Әйтерсең бер мизгел генә! Нинди кыска... һәм үкенечле!
 Инеш буендагы чишмәгә суга дип төшкән Зарифаны башы-
 на капчык кидереп урладылар ул чакта. Көянтә-чиләкләре
 таллар арасында аунап калды кызның... Бигрәк көтмәгәндә
 булды шул. «Мине урлаулары мөмкин» дигән уй комсомол
 кызның күңеленә дә кереп караганы юк иде.
 – Нинди урлау ди ул! Хәзерге замандамы?! Ии-и-и...
 Совет власте урнашканга да күпме еллар бит!
 Кыз урлау турында сүз чыкканда бары көлә генә иде ул.
 Урлаучының кем икәнән яшерен никахлар үткәч, зөһаф
 төнөндә генә белде. Котдус икән! Үткән-сүткәндә каш
 астыннан сөзеп карап үтүче, яше инде утызларга җитеп
 килгән сазаган егет кисәге Котдус! Зарифа кебек яшь-
 җилкенчәкләр өчен инде күптән «абзый» тиешле Котдус!
 – Барыбер тормыйм! Гомер буге бикләп тота алмыйсың!
 Кыз тырмашты, тибенде, бәргәләнде!
 – Судка бирәм!
 Шунда кайнана тиешле карчык, чын-чынлап куркуга
 төшөп, арага керүне кирәк тапты. Аның ниндидер бер
 туганы кулак дип авылдан сөрелгәч, шуның матавыгынан
 һаман да айнып бетә алмаган мәле иде.
 – Зинһар, риза була күр! Урлады дип, кешегә чыгара
 күрмә! Эшнә судка җибәрмик! Торасың килмәсә, бераздан
 китәрсең... Котдус үзе болай бер дә начар кеше түгел ул...
 Зарифа аны кызганды. Күз яшьләренә коенып каршында
 утырган бу бетәшкән карчык бик тә җәл иде. Күрә торып
 кешенә төрмәгә тыгу – кызның үзенә дә кешелексезлек
 булып тоелды. Кыз урлаган өчен берәүне кулга алып утыр-
 тып куюлары турында әллә ялган, әллә чын хәбәр күрше-
 тирә авылларны да урап йөргән иде берзаман. Шул җәлләү-
 ләр барысын да хәл итте дә куйды.

«Котдус үзе начар кеше түгел кебек... Даны-гайбәте чыкмаган... Колхозның мактаулы тракторчысы исәпләнә...»
Кыз калды. Сәвит рәисен ияртеп бәреп кәргән Мансурга күзен күтәреп карарга да яхшысынмады.

– Ул урламады... Үзем... риза булып... – дип пышылдады.

Персидәтелгә мондый шау-шу, мәрәкәләрнең бер тиенгә дә хәжәте юк иде. Котылдым дип жиңел сулады да, бүтән-нәр күрмәгәндә Котдуска йодрыгын күрсәтеп, моннан тизрәк китү ягын карады.

...Менә шулай яшәп киттеләр. Мансур гына дөньяның бу гадәлсезлегә белән тиз генә ризалашырга теләмәде. Әле анда, әле монда Зарифаның каршына гел-гел очрый торды.

– Мин ышанмыйм моңа, Зарифа! Әйт! Син риза булып чыкмадың бит аңа!

Кыз керфекен дә күтәрмәде.

– Риза... Риза, дидем бит...

Мансур һаман үзенекен тукуды:

– Ярар, алайса... Ничек булса – шулай! Тик иртәгә үк Казанга китәбез! Укырга! Бергә китәбез! – дип инәлде.

– Юк... Үзең генә...

Монысы – соңгысы булган икән. Шул күрешүдән соң Мансур кабат очрашулар эзләмәде. «Киткән!» – диделәр. Укырга түгел, ә Донбаска, шахтага ук китеп барган.

...Китә жаныем, китә жаныем, / Китә жаныем Донбаска шул, / Мин дә уйлап торам әле / Жаныемнан калмаска...

«Шахта» көен авыз эченнән генә көйләп йөрдә Зарифа.

Ул арада Котдусның да көтелмәгән яклары ачыла башлады. Шактый кызу канлы, көнче иде ул.

– Син мине яратмыйсың! Яратмыйсың! – дип, яшь хатынның бәгырен телгәләде көнче ир.

Жикеренеп, сүгенеп, сугып яраттырып була дисәләр, моннан да зур ахмаклык юктыр дөньяда! Ярата алмады Зарифа Котдусны! Нинди ярату ди! Хәтта исен дә сөймәде!

Шул юрган асларында тагын бергә йокларга туры килә, дип, кич житкәнне калтыранып көтеп ала иде яшь хатын.

Ә бала барыбер туды! Яратмаган, жене сөймәгән ирен-нән тапты Зарифа Саниясен – зәп-зәңгәр күзле нәни кызчыгын. Шул сабыйның зәңгәр карашы хатынның тормышка ашмый калган барлык хыялларын үзенә сәңдәргән дә, әле ачылырга да өлгөрмәгән кыңгырау чөчәгедәй балкып елмайгандай тоела аңа.

Зарифа бөтен мәхәббәтен, сагыну-сагышларын кызы Саниягә бирде.

Ә ир наз таләп итә! Йә, кайдан алырга тиеш ди Зарифа ул назны?! Юк сөюдән туарга тиешле юк назны?

Түзде, түзде дә, Саниясен күтәреп, ата йортына кайтырга булды ул. Кайтуын кайтты... Әмма атаның сүзе нык иде:

– Төшкән жирәндә таш бул!

Ул арада уңган-булган мактаулы кияү дә пәйда булды.

– Әбәткә дип кайтсам, минекеләр монда икән! Сагынып беттем үзләрен, – дип, хатынын кочагына алды...

...Урамда кырык бернең чөчәклә жәе патшалык итә иде.

Сугыш чыгу хәбәрәнә Зарифа әллә ни көенмәде дә кебек. Күкрәгәндә әлегә үзе дә төшенеп житмәгән, әлегә бая дә биреп булмый торган ниндидер бер аңлашылмаган нәрсә барлыкка килеп, борнап маташа иде. Бераздан ул үсә, зурая барып, теләк-омтылышка ук әверелә башлады...

«Сугышка... Котдусны да... алсалар иде... Алсыннар иде. Китсен иде...»

Хатын үз уйларыннан үзе дә куркып китә. Әмма ул уй инде бар, ул инде бөреләнгән, ул жанлы, ул яши...

Бик күпләр китте кырык бердә сугышка. Авыл, елый-елый, сыкрап, жырлап озатты аларны:

Каз канатларын санадым, / Очынып кагынганда... /

Инде кемнәргә карармын / Өзелеп сагынганда... /

Кайберәүләр турында инде «дүртпочмаклы» хатлар да килде. «Без вести пропал»... «Без вести пропал?» Әти-әни, хатын-кыз, үкси-үкси, ул язучыны тракторчы, ырып-жыюны бетереп, көзгә чөчүне тәмамлагач кына хәрби комиссариатка барырга тиеш дип таптылар.

Мансур турындагы хатны алганнан бирле, елыйсыла-рын – елап, каргыйсыларны әллә ничә рәт кармап, «бәлки, исәндәр» дигән өметләрен кадерләп-саклап бик тирәнгә яшереп куйган хатынның вакыт-вакыт бөтен күкрәгә кысылып куя да, йөрәгә бермәлгә тибүдән туктап тора.

Сагыштан! Сагындан шулай тибә ул йөрәк! Ярый әле моны Котдус сизми!

Кырык икенәң гыйнварында Котдус та китте. Хезмәт көненә тигән икмәген келәткә урнаштыргач, бурабзарына буаз тана кайтарып бәйләде ул. Тананың муенына китек жиз кыңгырау асты. «Ззз-з-зең... ззз-з-зең... ззз-з-зең...»

– Сыер булса, балалар да ач булмас! Сыерны сакла! – диде хатынына.

Балалар дигәннән, Зарифаның тагын авырлы булуын белә иде инде ир.

Котдусны озаткач, Зарифага башта бик рәхәт булып тоелды. Кайдадыр барган дөһшәтләр сугыш та куркытмады аны. Тик әнә шул сөймәгән ир генә янәшәдә булмасын да, төннәрен чөчәклә юрганны бергә ябынып ятарга язмасын!

...Котдустан хатлар еш килде. Килгән берсен матчага кыстыру гадәткә кәргән иде. «Өчпочмаклы» солдат хатлары озын матчаны бие белән тутырды. Йомыш белән кәргән күрше-тирә аларны күрәп шакката, көнләшәп тә куя иде.

– Ии-и-и... Нихәтле хат! Бәхетле дә инде син, Зарифа... Ә минекә язмый... Югалды... – дип, күз яшьләренә буылып сүзсез кала.

Кечкенә Сания исә, Котдусны хәтерләмәсә дә, матчага кыстырылган шул кәгазьләр белән «әти» дип аталган билгесез затның бәйлеләген бик тиз сизеп алды:

– Беләти... Ике әти... Өс әти... – дип, шул хатларга төрт-төртә, санарга өйрәнеп маташа.

Аннан күрәп, төпчегә Наил дә шунда үрелә:

– Әт-тә! Әт-тә-тә! – ди. Имеш, әтисеннән килгән хатлар!

...Котдустан соңгы хат килгәнгә алты айлап узган иде.

Борчылдымы моңа Зарифа? Юкмы? Тәгаен генә аңлатып бирә алмас иде. Шулай да... Шулай да исән булсын иде ул. Яшәсен иде! Тик... Зарифадан читтә...

Сугышның соңгы елында тормыш тагын да авырайды.

Туярлык ризык күрмәгән жанны саклап торучы шул Сандугач кына калган иде инде. Сандугач муенындагы китек кыңгырау да бурабзардагы кадакта эленеп тора әнә...

...«Дүртпочмаклы хатлар жүнләр хәбәр китерми лә...»

Хат бик кыска иде.

Рәсем: Наталья Васильева

«...Сезгә Вафин Котдус Вәлиуллович турында хәбәр жиһәрәм. Ул Казан шәһәрәндәгә № ... еңчә госпитальдә дөвалана. Вафин К. В. гаиләсенә, туганнарына үзенәң гарип-леген белдергә теләми, туган йортына кайтудан катгый рәвештә баш тарта. Мондый инвалидлар госпитальдә тагын бар. Тиздән аларны В. районындагы инвалидларның интернат-йортына жиһәрәргә әзерләнәләр. Вафин К. В. белән күрешәргә теләсәң, госпитальгә килүгә сорала. Диагнозы: контузия, ампутирование обеих нижних конечностей, правой верхней конечности.

Врач: Сафиуллин Р. 18 январь, 1945 ел.»

...Йөрәк бер мизгелгә тибүдән туктап торды. Диагнозы шундук аңлады... Ул кинәт жиһәргә чүктә. Бөтен гәүдәсә белән салкын карга жәелде. Күзләрен чөлт-мөлт китереп бер ачты да бер йомды. Кабат кәгазьгә төбәлдә... «Ампутирование... нижних конечностей...»

Шактый озак шулай утырды ул.

Таза, көчлө Котдусны ике аяксыз, кулсыз итеп күз алдына китерәргә тырышып карады... Булмады... Шунда кинәт Котдусның йодрыгы хәтергә килде! Бала башы кадәр зу-у-ур йодрык! Хатын елмаеп куйды. Ул йодрыкның «төмен татыганы» бар иде аның. Яңагындагы кара көйгән эзләрдән оялып, әллә ничә көн кешедән качып өйдә утырган иде. Хәзер инде ул йодрык та юк икән... Юк икән ул йодрык! Теге зур, авыр уң кулы да юк... Тимерне сындырырдай көчлө, таза бармаклары да юк икән. Зарифаны иркәләгән жылы киң уң учы да юк... Ю-уук... Ю-уук...

...Зарифа иртән кисәк уянып китте.

«Зззе-е-ңң... зззе-е-ңң... зззе-е-ңң...»

Китек кыңгырау хәтерне яңартты. «Әллә соңга калдыммы, Ходаем?» Эчә «жу-у-у» итеп куйды. Ул житез генә сикереп торды да төрәзәгә капланды. Әле таң беленәргә дә шактый ерак иде. «Юк! Соңга калмаган! Соңармаган ул!»

Тиз-тиз киенеп урамга ашыкты. Сарайдагы зур агач кул чанасын сөйрәп чыгарды. Нык, чыдам чана. Котдус үзе ясаган иде. Чана төбенә мул итеп салам түшәде дә, аның өстенә пар мөндәрен чыгарып салды. (Котдус йомшакны ярата иде!) Ире киткәннән бирле ябынмаган, күчелә сөймәгән чәчөклә юрганны да төрөп чанага урнаштырды.

– Балаларга күз-колак була күр! Сиңа ышанып калдырам. Иртәгә кайтып житергә тырышам! – дип, күрше йортта яшәгән кайнаңасының төрәзәсен шакып узды.

Чанасы да бик хутлы булып чыкты. Әллә нигә аяклары да жиңел атлап, күчелә дә шактый күтәрәнке иде аның.

«Ул бит исән! Исән! Исән жанда өмет бар!»

Хатын атлады да атлады. Битләренә сыланып, керфекләренә эленгән кар бөртекләренә күз яшьләре белән буталугын да тоймады ул. Туктаусыз яуган кар чанадагы юрганның чәчөклә бизәкләрен күмсә дә, юлы шактый чиста иде.

«Ззз-е-еңң... ззз-е-еңң... ззз-е-еңң...»

Каяндыр ишетелгән кыңгырау тавышы да әллә аңа иярде инде...

Әллә күктә, әллә чана эзендә, әллә хатынның күчел төпкелендә тоемлана иде ул зөңләү.

...Зарифа әле бу салкын иртәдә, алдагы парлы гомеренә бик тә, бик тә озын һәм борчулы булагачын, шул Котдусны яратып, аннан тагын әзмәвердәй баһадир дүрт малай табып үстерәсен күз алдына да китерә алмый иде...

ПРИМА

Балачакта минем Казан үзебезнең ишегалдыннан, мәктәптән һәм театрлардан гыйбарәт иде. Театр дигәч, нигездә, Камал театры булгандыр инде ул. Яшь тамашачы театры картага соңрак өстәлде. Театрның бер гажәеп ягы бар иде: ул дөньяны кинәт икегә бүлөп куя. Ишегалды, мәктәп, тамаша залыннан торган чынбарлык һәм сәхнәдән, пәрдә арты тормышыннан торган, бөтенләй башка кануннарға буйсынган параллель дөнья. Ышану һәм ышандыруга нигезлэнгән дөнья. Бүген дә, артистлар белән сөйләшә башладыммы, сүзне гел шул якка борам. Бу аудиоязмалар «МОН» театр мәйданында «Прима» спектаклен әзерләгән көннәрдән калган. Яшь тамашачы театры артисты Елена Калаганова белән Камал театры артисты Ләйсән Рәхимова Ленаның кухнясында театр турында сөйләшәләр. Монда спектакльгә кермәгән өлешләрән тәкъдим итәм. Бәлки, кызык булыр.

Йолдыз
МИҢНУЛЛИНА

– Сөз дә спектакль башланыр алдыннан
тамашачы жыелганын карап торасызмы ул?
Пәрдә ярыгыныннан?

– Ансыз гына булмый инде, йоласы шул.

21 нче аудиоязма (30 сентябрь)

Ләйсән Рәхимова¹: Зал бик тәэсир итә. Бер кеше микән инде ул, бел-мим. Ләкин нидер бар шул залда. Әле бу арада гына да ике тапкыр шулай булды: сәхнәгә чыгам, ә сүземне әйтә алмыйм. Кемдер учлап, авызны тотып торган шикелле. Аннары спектакль барышында үтә ул, сәхнә үзенекен итә. Мин аны яшәрәк чакта тоймый идем, менә хәзер башланды.

Елена Калаганова²: Яшь чакта мөнәсәбәт башка бит, баласытып карыйлар, андый нәрсәләр тора-тора, аякка баскач башлана. Бар ул андый нәрсә, әйе.

Ләйсән Рәхимова: Сүзеңне дә беләсең, рухи яктан да әзер кебек, ә сәхнәгә чыгуың була – төртеләсең, тотлыгасың, әллә нәрсә шунда. Андый чакта без: «Алла, тамашачы бигрәк авыр бүген», – дибез.

Елена Калаганова: Әйе, киресенчә дә була – гел бетешкән хәлдә чыгып басасың сәхнәгә, ә тамашачы шундый итеп кабул итә, телең дә ачыла, хәрәкәтләрң дә жиңеләя, очып йөрисең.

Мин бигрәк кырыс шартларда тәрбияләнгәнмен икән – әле яңа аңлый башладым. Менә әле, спек-

такль әзерләгәндә, яшәрәк артистлар белән сөйләшеп киттек тә... Без театрга килгән генә чорда үзара мөнәсәбәт тә башка иде. Режиссердан өркеп тора идек. «Г – молодое дарование» иде безнең театраль сүзлектә. Мин шул дәрәжәдә өркетелгән булганмын: куллар калтырый, эчтән калтыранасың, күңелең тулган, ә сәхнәдә кирәк вакытта елап жибәрә алмыйсың. Якын кешеләр дә каты тота: мин шул театрда үстем бит инде, әти-әнием дә шунда эшләделәр. Театрның костюмеры икенче әнием кебек иде, әниләр гастрольгә киткән-дә гел шуларда кала идем. Эшли башлагач, киләм янына, менә, мин әйтәм, костюм сүтелде, нишлим икән, янәсе. Ертылса, яхшырак уйна, диде дә шуның белән шул. Бер ун елдан гына үтте ул калтырау. Соң чиккә житкәч. Үз алдыма: «Мин – мин инде ул, начар уйныймы? Ярар, шушы начар актриса белән уйнагыз алайса, сезгә интегесе», – дидем дә сәхнәгә чыгып киттем.

Ләйсән Рәхимова: Ул чиккә житәргә кирәк бит әле ул. Мин, киресенчә, бик жиңел кереп киттем театрга, укыган чорда ук рольлар бирә башладылар. Ул яктан бәхетем булды минем, әзергә-бәзер дигән

кебек: унынчы класста укыганда А. Алиш исемендәге ижат үзәгенә, театр мәктәбенә йөри идем. Житәкчебез Фирдания Исмәгыйлева³ әйтә, Фәрит Рәфкатович⁴ курс жыя, әйдә, күренеп кайтыйк, ди. Аны-моны уйлап та тормаганмындыр инде, тартыну-нитү дә юк иде. Ирекле тыңлаучы итеп алдылар. Унберне тәмамлагач, туры икенче курска барып кушылдым. Ул чорда Камал театрының баш режиссеры Марсель Хәкимович⁵ иде, ул да ничектер аерып үз итте, рольлар бирә башлады. Укыган чор үзенә күрә ирек-иркенлек вакыты инде ул: жаның ни тели, шуны уйныйсың, бөтен дөнья драматургиясе – синеке.

Елена Калаганова: Без театр училищесының икенче кат тәрәзәсенән ташлана идек. Берәр этюд әзерлисез – жавапсыз мәхәббәт турында була инде ул, гадәттә – азака таба бик тырышып газап утында янасың да – әллүр тәрәзәдән. Кар көртенә килеп төшәсең. Укытучылар тәмам туеп бетә иде шул тәрәзәдән.

23 нче аудиоязма (1 октябрь)

Елена Калаганова: Роль көтеп, эшсез утыру – артист өчен бик авыр

эйбер. Зур коллективлы театрларда ансыз булмый инде, мин гомеремнең яртысын көтеп уздырдым бугай ул. Артистның сәхнәдәге гомере бик кыска бит. Джульеттаны 20 дә уйнамасаң, 30 да булмый инде, бетте. Хәер, совет чорында аны 50 яшьлекләр уйный иде – халык артисты исемен алу өчен.

Ләйсән Рәхимова: Аннары, хатын-кыз артистка рольләр дә әллә ни күп түгел. Классик драматургияне алсаң, кем генә бар инде анда?

Елена Калаганова: Джульетта, Дездемона, Катерина, Катарина, Леди Макбет, Кабаниха – шуның белән шул... Убырлы карчык.

Ләйсән Рәхимова: Икенче яктан, көтеп утырасы түгел. Кем нәрсә тиеш соң миңа? Үпкәләп йөрүләр дә бул-

гандыр инде ул. Ник үпкәләргә иде, тот та үзең эшлә бит шунда.

Елена Калаганова: Чоры башка иде, андый уй күнелгә килеп тә карамаган инде. Роль бирделәрме – эйбәт, юк икән – утырасың. Ул хо-рафатлар да юктан гына тумыйдыр, бар бит теге: сәхнәдә кадак тапсаң, димәк, тиздән яңа роль бирәчәкләр. Бик бәйле профессия. Театрга эшкә килүдән алып, диимме инде шунда. Ничек итеп алалар театрға эшкә? Артист сәләтен билгели торган критерийлар юк бит. Кинода бар ул, мәсәлән, буең фәлән, тышкы кыя-фәтең төгән... Ә монда кем билгели? Син йә туры киләсең бу театрға, шушы режиссерга, йә юк. Шуңа эшкә алганда яратып алалардыр инде ул артистны. Аннары көндәлек мәшәкать басадыр: әйтәләр бит...

читтән килгән режиссер белән баш режиссерның аермасы нидә? Читтән килгән режиссер ул – мөхәббәт чыпчыгы: яратып эшли, яратып куя да, барысын үбеп-кочаклап, өенә кайтып китә. Ә баш режиссер – театрың тормыш иптәше: төсә уңган халатлар, бигудилар аның өлешенә тия.

31 нче аудиоязма (19 октябрь)

Ләйсән Рәхимова: Кичә Илтөзәр⁶ белән дә сөйләшеп утырдык: прима-ны прима итүче тамашачы бугай ул. Тамашачы сине яратмаса, прима итеп танымаса, режиссерның төп рольне бирүеннән генә берни үзгәрми.

Лена Калаганова: Әйе, туксанынчы елларда бар иде әле андый күренеш. Кассадан билет алганда сорыйлар иде: бүген кайсы состав уйный, фәлән актриса уйныймы, дип. Аннары бетте ул. Соңгы прима кем булды икән?

Ләйсән Рәхимова: Алсу Гайнуллина прима иде минем өчен.

Лена Калаганова: Әйе, ул гажәеп, һәръяклап. Андый артистлар белән бергә уйнау да... Күп нәрсә партнердан да тора бит, артистны артист итүче дә, юк итүче дә – партнер. Ул бер реплика әйтеп куярга мөмкин, бер ым, бер хәрәкәт житә – син шуңа ияреп ачыла башлыйсың.

Ләйсән Рәхимова: О, «раскол»⁷-лар буламы ул сездә? Аны менә юри ясап була микән, планлаштырып?

Лена Калаганова: Юктыр. Аның бөтен төмә дә шул очраклы булуында бит. Чып-чын тормыш драматургия-

СПЕКТАКЛЬ ТУРЫНДА

Спектакль-сөйләшү. Пәрдәнең теге ягында калган тормышка күзәтү. Артистның беренче тапкыр сәхнәгә чыгуы. Роль эшләве, үз персонажына образ эзләве һәм шуңа тәэсир итә торган көндәлек тормыш. Артистның иң куркыныч төше. Тамашачы белән үзара мөнәсәбәт. Зал белән сәхнә арасындагы күзгә күренмәс чик. Буыннар бәйләнеше, театр йолалары. Сәхнә тормышының төрле этаплары һәм ияреп йөри торган амплуа. Театр кайда тәмамлана да тормыш кайда башлана. СПЕКТАКЛЬНЕҢ ИҖАДИ ТӨРКЕМЕ

Авторлары:

Йолдыз Миңнуллина

Ләйсән Рәхимова

Елена Калаганова

Рольләрдә: Ләйсән Рәхимова, Елена Калаганова

Ут кую буенча рәссам: Ләйлә Мөхәммәтгалиева

Композитор, саунд-дизайнер – Ислам Вәлиев

Сәхнә хәрәкәтен куючы – Нурбәк Батулла

Спектакль татар һәм рус телләрендә бара

се: шушында, шушы мизгелдә туа торган нәрсә. Алдан уйланылса, син аңа әзер булып торасың инде, ихласлыгы югала, кыйммәте бетә. Ә болай, урынлы булганда, башта егылып көлә башлайбыз, аннары тамашачы кушыла. Үзенә күрә бер аңлашу-берләшү, көләшү паузасы: пьесадан тайпылдык, кире кайттык.

Ләйсән Рәхимова: Мин үзем алай «раскол»лар тарафдары түгел, ләкин хулиганлыкны яратам. Берсендә... «Баскетболист» спектакле бу, Марсель Хәкимовичның соңгы эше. Анда баскетбол командасы, имештер, һава шарына утырып, ярышка китә. Ике кеше генә утыра инде аңа, калганнары кәрзиннең икенче ягыннан чыга. Без, бер төркем артистлар, чыгучыларны каплап торабыз. Озатучылар, имеш. Һәм шар күтөрелгән мизгелдә, бер артист гел шул кәрзингә ябышып, очып китәсе килгәндәй итә иде, үрелеп инде. Бер показда мин моңа чын-чынлап ябышырга булдым. Кәрзиннең аскы торбасына тотыным да шар өскә күтәрелә башлады. Озатучы артистлар каттылар да калдылар: хәзер залга борылырга кирәк, ә болар миңа карап торалар. И сүккән иде шунда цех директоры: ул шар ике генә кешене күтәрерлек итеп ясалган булган.

33 нче аудиоязма (20 октябрь)

Елена Калаганова: Иң катлаулысы – монологлар. Партнер юк. Без әйткән булабыз инде, бу очракта партнер – тамашачы, дибез. Ләкин тамашачы бит тыңлап кына утыра. Бөтен энергия синнән килә, синең тавыштан. Тавыш үзгәрә, энергия үзгәрә. Элекке чорны карасаң, анда бөтенләй көйләп сөйли иделәр бит, хәзер ул безгә артык театраль булып тоела, театр сөйләмә дәрәҗәсә, интонацияләр көнкүрешкә якыная.

Ләйсән Рәхимова: Әйе, грим салу да юк инде хәзер, без гадәти косметика кулланабыз, сездә ничектер.

Елена Калаганова: Жәңлекләрне уйнаганда гримсыз булмый инде. Без ТЮЗ бит. Ләкин кимедә ул, әйе.

Ләйсән Рәхимова: Кыяфәтне танымаслык итеп үзгәртүләр дә үткәндә калды. Театр тормышка якыная, гадиләшә. Образга кергәндә дә, гадәттә, үзеңнән ерак китмисең бугай: шул ук мин, ләкин башка шартларда. Хәер, менә «Тормышмы бу?» спектаклен уйнаганда алай түгел, анда мин үземне бөтенләй онытам. Бөтенләй башка кеше, мин түгел.

38 нче аудиоязма (8 декабрь)

Ләйсән Рәхимова: Ул жәңлекләр – аерым бер мәхәббәт тарихы. Бик яратам мин жәңлекләрне уйнарга, әле студент чактан ук. Бер кабан дунгызы бар иде минем: жир сөрөп килә-килә дә аннан бер якка авып китә. Аны тезләнеп уйныйсың, башкача булмый, алар бит менә доң-доң итеп сикереп киләләр. Тезләрнең рәте калмады инде ул жәңлекләрне уйный-уйный. Артистларның күбесенең шулай.

Елена Калаганова: Миңа 20 ел элек әйткән иде табиблар: йә басып, йә ятып кына уйнагыз, тезләнәргә ярамый дип. Тыңлыйммы соң мин: менә интегәм хәзер. Бүгенге акылым булса... Еланлы уйныйсы калган. Менә әле генә тамагын туйдырган буар елан, мәсәлән...

Ләйсән Рәхимова: Йә аю. Кышкы аю. Яшь чакта тәҗрибә җитми шул, менә хәзер уйныйсы иде ул жәңлекләрне.

41 нче аудиоязма (14 декабрь)

Елена Калаганова: Ә син киләчәкне уйлыйсыңмы? Театрдан матур чакта китәргә иде дип?

Ләйсән Рәхимова: Мин уйламаска тырышам. Гомумән, киләчәкне уйламаска.

Елена Калаганова: Ә мин, беләсезме, балачактан шуны уйлыйм.

Без үскәндә ТЮЗда бер артистка бар иде, олы яштыда иде инде. Өстәвенә, травести – кечкенә малайларны, пионерларны уйный торган җиңел сөякле артист. ТЮЗ зәхмәте – 70 яштыда чеби булып уйнау, диләр. Менә шул... Ул маймыл булып уйный иде. Хәтерә китә башлагач, реквизит өчен җаваплы итеп куйдылар, аннары гардеробта эшләде, аннары вахтада, аннары югалды. Мин кечкенә идем, ләкин авыртуын, газабын аңлый идем кебек шул апаның.

Ләйсән Рәхимова: Ул чикне тотып алу кыендыр ул. Хәтер киткәнә дә тоймыйсыңдыр, бәлки.

Елена Калаганова: Хатын-кызлар тоймый бугай. Үзеңдәге шул сәхнә бизгәген вакытында туктатасы иде. Артист, дибез. Нигә кирәгебез бар соң безнең? Элек театр дөньяны үзгәртә дип сөйләләр иде. Үзгәрттеме соң?

Ләйсән Рәхимова: Мин алай уйланмыйм никтер. Мин яратам. Шушы эшнә яратам, профессияне.

Елена Калаганова: Мин дә шулай бугай.

44 нче аудиоязма (20 декабрь, премьера алды)

Елена Калаганова: Премьера көненә роль җитешеп бетми инде ул, тиешле градусы соңрак җыела, аңа вакыт кирәк. Мин менә бер спектакльне көненә ике-өч тапкыр уйнаган гастрольләрне яратам. Анда аның ниндидер яңа яклары ачыла башлай, рольгә ияләшсәң, ул урынына утыра.

Ләйсән Рәхимова: Яңа спектакльләрдә мин гел дулкынланам. Сәхнәгә чыккач онытыла ул, ләкин спектакль алдыннан – бик! Әле тагын җырлыйсы да булса. Рольгә кереп җырлау җиңелрәк. Үзең булып җырлау каушата.

Елена Калаганова: Спектакль уйнаган саен оеша бара, җиңеллек килә, импровизация кушыла, тамашачыны тоя башлайсың. Әнине мин премьераларга чакырмаска тырышам, соңрак килеп каравы хәерле.

¹ Ләйсән Рәхимова – Татарстанның атказанган артисты, Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры актрисасы.

² Елена Калаганова – Татарстанның атказанган артисты, Казан дәүләт яшь тамашачы театры актрисасы (ТЮЗ).

³ Фирдания Садриева – Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, озак еллар Мәдәният институтының Театр факультеты деканы.

⁴ Фәрит Бикчәнтәев – Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театрының баш режиссеры.

⁵ Марсель Сәлимович – 1966–2002 елларда Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театрының баш режиссеры.

⁶ Илһәм Мөхәммәтгалеев – Татарстанның атказанган артисты, Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры актеры, Ләйсәннең ире.

⁷ Артистларның берәр көтелмәгән хәлдән тыела алмый көлеп җибәрүе, образдан чыгып алулары.

*Һәр җисемнең үз исеме
булган кебек, телебездә
туганлык мөнәсәбәтләр
белдерә торган аерым сүз-
ләр бар. Башка телләр белән
чагыштырганда, андый сүзләргә
туган телебез тагын да баерак
шикелле.*

Беркөнне мәктәп янында оныкла-
рымны көтеп тора идем. Ишектән
өч укытучы кыз чыгып, минем белән
исәнләшеп үтеп китте дә, берсе боры-
лып: «Әбиегезнең хәле ничек?» – дип
кызыксынды. Мин хатынымның
әнисен күздә тотып: «Аның вафатына
25 елдан артты шул инде», – дигәч,
кыенсынып: «Гафу итегез, мин сезне
кем беләндер бутадым, ахрысы», – ди-
де. Укытучыларның берсе мине таны-
ды: «Ул бит Чулпан Хәнифовнаның
әтисе», – дип китеп бардылар.

Чынлап та, кайбер гаиләләрдә
оныклар тугач, ир белән хатын бер-
берсенә «әби», «бабай» дип эндәшә
башлый. Теге кыз да миннән әбинен
түгел, ә үз хатынымның хәлен сораган
инде. Ләкин миңа болай бер-береңне
«әби», «бабай» дип атау ошамый. Ник
әле мин үз хатыныма «әби» дип әй-
тергә тиеш? Ул бит минем әбием түгел.
«Әби» сүзенен мәгънәсе башка, ул
хатынга түгел, башка туганнарда
торган сүз. Безнең татар халкында
бер-берең эндәшер өчен матур сүзләр
житәрлек. «Хатыным», «ирем» дип әйтү
матур яңгырамаса, «хәләл җефетем»,
«матурым» дип әйтергә була. Советлар
заманында телгә кереп калган «иптә-
шем», «тормыш иптәшем» дигән
сүзләр дә күңелемә ятмый. Никахны
теркәгәндә ЗАГСТА: «Без сезне ир
белән хатын дип игълан итәбез», –
диләр бит. «Без сезне иптәшләр дип
игълан итәбез», – дип әйткәннәрен
бер дә ишеткәнем юк.

Туганлык мөнәсәбәтләре бик ка-
дерләп сакланган бездә. Гаиләнең һәр
кешесенә эндәшә торган матур сүзләр-
ребез дә бар. Оныкларыбыз өчен без –
әби белән бабай, балаларыбыз өчен –
әти белән әни, кияүләр гомер-гомергә
хатынының әти-әнисенә «әби», «бабай»
дип эндәшкән, бу сүзгә беркем дә
гаепкә алмаган, киленнәр «әткәй»,
«әнкәй» дигән. Олырак балалар үзләр-
неннән кечеләрне – «энем», «сеңлем»,
ә болары, үз чиратында, аларны «апа»,

«абый» дип атый. Кода-кодагылар
бер-берсенә «кода», «кодагый» диләр.
Минемчә, көпчәк уйлап чыгарырга
кирәкмәгән кебек, бер-беребезгә
эндәшер өчен яңа сүзләр уйлап табасы
юк. Булган сүзләрне дөрес итеп кул-
лырга гына кирәк.

Хәниф ГӘРӘЕВ.
Минзәлә шәһәре.

*Без – сугыш чоры балалары
турында бик күп язылды
инде. Аны язып кына бетерер-
лек түгел. Ул елларның авырлы-
гы һич кенә дә истән чыкмый.*

Сугыш башланганда миңа – 5, энемә
2 яшь иде. Әтибез Мөбарәкҗан белән
аның дүрт бертуган абыйсы сугышка
китте. Әти белән Вагыйз абыйның бер
арбага утырып киткәннәре әле дә күз
алдымда. Әхмәтҗади һәм Мостафа
абыйларга әйләнеп кайтырга насыяп
булмады. Әти белән Сәетҗад һәм
Вагыйз абыйлар кайтса да, озак яши
алмадылар. Вагыйз абый 47 яшендә,
Сәетҗад абый 49 яшендә, әтибез
50 яшендә вафат булдылар.

Тормышның бар авырлыгы әниләр-
гә калды. Безнең әнкәй дә көне-төне
колхоз эшендә булды. Иртән мичкә
ягарга өлгермәгән көннәре дә була иде.
Андай көннәрдә без энем белән
салкын өйдә калтырап, әнкәйнең
кайтканын мич башында көтеп утыра-
быз. Беркөнне энем мич башыннан
егылып төште. Ничек тырышсам да,
күтәрәп мич башына менгерә алма-
дым. Көне буга икәү салкын идәндә
утырдык. Кич белән әнкәй кайтып,
ишекне генә ачып кергән иде, авыл
советыннан килеп, заемга язылырга
алып киттеләр. Әнкәй таң алдыннан
гына елап кайтты да тагын амбар
алдына ашлык сугарга китте. Ул көнне
дә мичкә ягарга өлгермәде.

Бөтен ашаган ризыгыбыз бәрәңге
иде. Язга таба анысы да санаулы гына
кала. Әле ярый сыерыбыз, ике баш
сарыгыбыз булды. Сыеры булган
кешеләр ачлыктан бик интәкмәде.
Авылга бер сепаратор, әнкәйләр кич
эштән соң шунда сөт аертырга бара,
төне буга аергалар. Без иртүк барып
чират ала идек. Атнага бер көн май
язалар. Безгә аның әйрәне генә кала,
мае – нәрәткә. Әле тагын сепаратор
өчен дә алып калалар.

Беркөнне әнкәй үзебезнең сыерны жигеп тырмага китте. Бик эссе көн иде ул. Сыер тырмаларын сөйрәп кайтып килмәсенме?! Артыннан елап әни кайтып житте. Сыер абзарга кереп тын да алырга өлгермәде, йодрыгын болгап бригадир килгән. Көне буена жир тырмалаган мескен сыерның сөте кайдан булсын?

Әнкәйләрнең арыш урагына төшкән көн иде. Газизә апа белән берәз арыш башагын уганнар. Каршыларына колхоз председателе Латыпов абый белән авыл советы председателе Муллахмәт абыйлар чыккан. Әнкәйләрне кәнселәргә алып киттеләр. Без шул тирәдә уйнап йөри идек, тизрәк йөгереп өйгә кайттым. Самавыр эчендә берәз уылган арыш бар иде, аны яшердем. Берәздән өйгә килеп, бөтен жирне актардылар, табарлык әйбер юк иде. Авыл советы председателе, акт язабыз, судка бирәбез, ди. Әнкәй дә, без дә идәнгә егылдык. Шунда Латыпов абый: «Ире сугышта, ике баласы бар, бернәрсә дә язмыйбыз», – диде. Мин аңа гомерем буена шушы сүзләре өчен рәхмәт укыдым. Бу язмам да аның рухына дога булып барсын.

1943 елның апрелендә ике таякка таянып әткәй кайтып керде. Май аенда авылга военком Тукбаев һәм табиблардан торган комиссия килде. Әткәйне дә чакырдылар. Карадылар да, китәргә тиеш, дип таптылар. Икенче көнне Пучыга киттек. Андагы халык! Кайсы елый, кайсы би... Бәхетләре булгандыр инде, шул көнне Казаннан комиссия килеп төшә. Әткәйне һәм тагын ике ир-атны кире борып кайтаралар. Әткәй шуннан соң авылда бер ай торды әле. Шул китүдән 1946 елда ике култык таягына таянып кайтты. Без – бәхетле, әтибезне сугыштан каршы ала алдык. Бу бәхет бик күпләргә насыйп булмады. Иң үзәкне өзгәне – сугыш ятимнәренә ул вакытта да, аннан соң да, хәзер дә бернинди ярдәм күрсәтелмәве. Аларның әтиләре дә кайта алмады, дәүләт тә аларны кайгыртмады. Әтиләре исән кайтканнар тора-бара фатирлы, машиналы булды. Ә бит ул машина, фатирлар иң беренче чиратта сугыш ятимнәренә бирелергә тиеш иде.

Мөҗәһидан МОРТАЗИН.
Мәслим районы, Исәнсеф авылы.

Алан авылында район мәгарифе үсешенә зур өлеш керткән педагоглар Гөлсинә һәм Айрат Кыямовлар гаиләсе яши. «Теләче» спорт мәктәбенең өлкән тренеры Айрат Әхмәт улы кул көрәше спорты буенча республика, Россия, Европа, Дөнья чемпионнары үстерсә, Гөлсинә ханымны шигъри жанлы балалар тәрбияләгән татар теле һәм әдәбияты укытучысы буларак беләбез.

Алан мәктәбенең ул чактагы легендар директоры Дадуков Павел Андреевич шушы белем йортын тәмамлаган Сауш авылы кызы Гөлсинәне – пионервожатый, совет армиясе сафларынан яңа гына кайткан Айратны интернатка тәрбияче итеп эшкә чакыра. Егетнең физик әзерлеген күрү, аңа физкультура укытучысы булырга тәкъдим итә. Мәктәптә өч ел эшләгәч, махсус белем кирәклеген аңлаган Айрат Әлмәт физкультура техникумына укырга керә. Бу вакытта алар инде Гөлсинә белән гаилә корып, кызлары Айсинә үсеп килә. Диплом алганнан соң Кыямовлар гаиләсе кабат Аланга әйләнеп кайта. Икесе дә жиң сызганып эшкә керешәләр. Физкультура укытучысы Айрат коллегалары белән берлектә спортзалны төзекләндерә, волейбол һәм баскетбол мәйданчыкларын яңарта. Теләче районы яңадан торгызылганчы ук, Алан урта мәктәбенең волейбол, баскетбол буенча жыйма командалары, жиңел атлетика, чаңгы кебек спорт төрләрендә укучылары алдынгылыкны бирми. Ул елларда спорт залы кичләрен авыл яшьләрненән гөрләп тора. Шулай да Айрат абый өчен иң беренче урындагы спорт төре, мөгаен, кул көрәшедер. Районда армрестлингка нигез салучы һәм аны үстерүче ул. Бу эшкә 1992–1993 елларда районның шул чактагы спорт һәм яшьләр эшләре бүлеге житекчесе Хәлил Шәйхетдинов тәкъдиме белән алына. Радик Карабаев, Илназ Мөҗипов, Диләрә Мөҗипова, Тәүхидә Сәлахова, Зөлфия Салихова, Андрей Ершов, Ришат Зәйнетдинов – Айрат Кыямовның танылу алган шәкертләре. Илназ Мөҗипов белән алар Улан-Удэ шәһәренә, Ришат Зәйнетдинов белән хәтта Бразилиягә кадәр барып житәләр.

Бу спортчыларга Илфат Имамиев, Инсаф Габдуллин, Динар Мифтахов исемнәре дә кушылып, жиңүләр саны тагын да ишәя. Әлеге егетләр Россия чемпионатлары белән генә чикләнмичә, Европа һәм Дөнья беренчелекләрендә нәтиҗәлә көрәшәләр. Радик, Ришат, Андрей, Илфат һәм Динар Россиянең спорт остасы исеменә лаек була.

Айрат Әхмәт улы соңгы ун елда Россия жыйма командасы тренеры. Күп тапкырлар «Елның яхшы тренеры» исеменә лаек була. Аның педагоглык стажы – 39 ел. Шуның 23 елын – Алан урта мәктәбендә физкультура укытучысы, калган елларын «Теләче» спорт мәктәбендә укытучы-тренер булып эшли. Татарстанның атказанган физкультура һәм спорт хезмәткәре. Югары категорияле укытучының фидакар хезмәте район мәгариф бүлегенә, район хакимиятенә, Татарстан Мәгариф һәм фән министрлыгының күпсанлы Мактау грамоталары, Рәхмәт хатлары, Россия Федерациясе Президентының Мактау грамотасы белән бәяләнә.

Кыямовларның кызлары Айсинә белән уллары Айнура да үзләре кебек актив, эшчән булып үсә. Хәзер икесе дә гаиләләре белән Казанда яши, икесе дә педагогик эшчәнлек алып бара. Айнура 86 нчы мәктәптә физкультура укытучысы, Айсинә – балалар бакчасында тәрбияче.

Көчле гаилә – көчле ил нигезе дияргә яратабыз. Һәм бу шулай да. Кыямовлар гаиләсе кебек ныклы гаиләләр күп булганда гына илебиз ныгыр, бернинди сынауларга да бирешмәс.

Фәнил НИГЪМӘТЖАНОВ.
Теләче районы.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтөп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур., 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru

РОЗА. ЯЗ. КИЛДУРАЗ

Мин аны бер күрдә ук авыл тормышы ту-
рындагы фильм геройларына охшаттым.
Марина Ладынина, Нонна Мордюкова,
Татьяна Доронинаялар тудырган образларны
хәтерлисезме?.. Жир жимертеп эшлиләр,
шаян сүзләре белән көлдерәләр... Тәвәккәл,
гади, авылча беркатлы, балаларча ихлас,
үжәт тә үзләре – жебеп тормыйлар инде...
Юк, ул алардан да кызыктырак.

Эльмира
ЗАКИРОВА

Атаклы «Коммуна» хужалыгы экономисты Роза – Татарстан Республикасының атказанган икътисадчысы Рауза Гарифжан кызы Хәмидуллина – бүгенге героebыз. Республика агросәнәгать комплексы уздырган конкурслар-
да жиңеп, «Иң яхшы икътисадчы» исемен дә яулый, Татарстан Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгы-
ның, Буа районы Авыл хужалыгы идарәсенең бик күп Мактау грамоталарына, дипломнарына, Рәхмәт хатларына да лаек була ул. 46 ел баш экономист булып эшләгән Раузаның тормышы, уңышлары, табышлары үзе бер матур кино кебек. Менә ул – балачагы белән сабуллаша, юллар чатында... Кай арада сылу кыз булып житешкән дә ар-
миядән кайткан Хәбибулланың йөрәген яулаган! Биби-
һажәрнең уңган килене, Лилия белән Илнарның кадерле әнисе, Алия, Хәсән, Ясминәнең яраткан дәү әнисе... Данлыклы «Коммуна»ның алыштыргысыз баш икътисад-
чысы булып эшләгән еллар... Сигез председателънең һәркайсы белән килешеп эшли белгән баш белгеч. Ул – «компьютер» да, «цифрлар патшасы» да, «соры карди-
нал» да... Житмәсә, кызы Лилия: «Ә сез әти белән әниненч
ничек танышканын беләсезме?» – ди дә кызык вакыйга сөйләп китә. «Алар парлап жырлый да әле», – дип, шул жырларны искә төшерә. «Әти ел саен әнигә туган көнендә үзенчәлекле бүләк бирә...» – дип тә ымсындыра... Мин ин-
де Раузаларның ап-ак чөчәктә утырган чия, алмагачларын күргәндәй, пион, флоксларының хуш исен тойгандай булам. Менә ул фирменный юкасын пешерә, токмачны күпләп кисеп куя. Ара-тирә кабатланган «шуны әйтмә келим», «ызба», «эленге», «үгә кер»ләр тагын...
Әйдәгез, Килдуразга – шул кинога!

Сагыну жьыры

Килдураз дидем дә, Рауза Иске Лащы кызы икән бит. Хәбибулласы да. Хәер, бүген инде Лащы Килдуразга ку-
шылып беткән. Ике авылны күл һәм мәдәният йорты белән мәктәп кенә аерып тора. Моннан илле ел элек тә шулай булган.

Жәйге кичләрдә клуб янына яшьләр жьелган. Хәби-
булла да велосипедында килеп туктаган. «Кызлар, кай-
сыгызны велосипедта бер уратып килим?» – дип чакы-
руына, бер чаярагы – шәмәхә жирлеккә эре чөчәкләр төшкән кыска итәкле күлмәк кигәне – кара чөчләрен толымлап үргән Апуш Раузасы: «Минем сәпиткә утыр-
ган юк, әйдә йөртеп кара!» – дип, менеп тә утырган. Егет белән кыз шулай дуслашып киткән. Икесе дә ма-
тур жырлылар, Хәбибулла оста гармунчы да икән әле.

Илһам Шакиров, Әлфия Авзалова, Габдулла Рәхимкулов, Флера Сөләйманова пластинкаларын тыңлап, аларның җырларын отып калулар, бергә кино караулар...

...Сагынып сөйләр хатирәләр күп яшьлектә! Рауза да әнә шул елларга алып китә.

– Ун классны бетердем дә, кая барырга да белмим. Эти дә, әнкәй дә бер киңәш тә бирә алмый. Әнкәй врач булуымны тели инде. Бик еракка да жибәрәселәре килми: өч малай арасында үскән бердәнбер кызлары бит мин. «Атаң да авырый. Минем дә әле ашказаны, әле баш авырта. Буада училищедә укырсың да, аннары институтка керерсең», – ди әнкәй. Аттестатымны алдым да Буа медучилищесына килдем. Карап йөрим: анда скелетлар, ыржайган тешләр, башлар... Котым очты! Үлсәм дә эшләмәчәкмен врач булып дип кайтып киттем. Эти мине и укытма кели инде! Дәрәс әзерләшәргә дә булыша, математикалардан бергә мәсьәләләр чишәбез. «Әнә кәңсәләрдә Гөлфия утырамы... Бик әйбәт эш! Син дә тот та барып кер Лаешка, кызым!» – ди ул. Бара да белмим бит әле ул Лаешка! Эти белән документлар илтеп кайттык башта. Аннары үзем генә имтиханнар бирергә киттем. Барысын да «биш»кә тапшырып кердем дә! Өч ел укыганның соң, Лаеш авыл хужалыгы техникумын кызыл дипломга тәмамлап – 100 кешедән бишебезгә генә эләкте ул – туп-туры Килдуразга кайттым. Практиканы да үзәбездә үткән идек бит. Юлама белән экономист булып килгән Гүзәл и эшләтеп тә куйды ул чакта! Булдырасың дип мактый-мактый, бертуктаусыз заданиеләр биреп кенә тора. Баш та күтәрми эшлим. Бөтен саннарны яттан беләм! Хужалык таблицасындагы саннар – мин ясаган саннар инде!

Хәбибулла белән йөрибез шулай. Ул шофер, армиядән генә кайткан әле. Мин диплом алып кайтуга үләнештек тә! Ничәнче елда үләнештек әле, Хәбибулла?

Күрше бүлмәдән Хәбибулланың тавышы ишетелә.

– Ә, әйе, 1973 елда, – дип җөпләп куя Рауза.

«Сагыну җыры» исә Хәбибулла белән Рауза җырына әйләнә:

Ак чәчәкләр кебек кар ява, / Хәтерләтеп ямьле май кичен. / Шомырт чәчәк аткан тугайда / Йөргән идек икәү нур кичеп...

Туйда да парлап җырлыйлар шул «Ак чәчәкләр»не...

Әнкәйнең догалары

...Кызы Лилия тугач, декрет ялында ике генә ай утыра Рауза – бухгалтер ярдәмчесе итеп эшкә чакырлар. Хәбибулла да көне буга эштә: Буа шикәр заводына чөгәндер ташый. Ике елдан исә колхозның баш экономисты итеп куялар. Фермадан сводка да җыя Рауза, сөт күрсәткечен, аның майлылыгын да ала шунда. Һәр гектардан алынган уңыш һәм ашлыкның тулай җыеми, шикәр чөгәндеренә еллык уңышы, һәр сыердан савылган сөт, ашлык житештерү, акча кереме, уртача бер кешегә хезмәт хақы, рентабельлек, икътисадый күрсәткечләр... Очы-кырые күрәнмәгән эшләр! Аңа өйдәгеләре килеп ялгана: иртән көтү куасы, сыер савасы, сарык йоны аласы, мичкә ягасы...

«Бисмилласыз ашарга утырмагыз, бисмилласыз эш башламагыз», дип гел әйтә торган иде әнкәй.

– Кайнамам Бибиһажәр бик акыллы иде. «Бар, бар, эшләгез, баланы үзем карыйм», – дип алып кала иде Лилия-безне. Кызыбыз да «дәү әни» дип, артынан да калмый йөрдә. Әнкәй биш вакыт намазны укый. Чиста-пөхтә, сабыр-түзем иде. Аш-суга да оста. Соңгы юлга озатканчы, уналты ел гел бергә яшәдек. Бик дус булдык. Ул мине Хәбибуллага караганда да якынарак күрә кебек иде. Кешеләргә дә гел мактап сөйли торган булган. (Күз яше аша елмая.) Гел булышырга, ярдәм итәргә тырышты инде. Без кайтышка бәрәңгеләргә кадәр әрчеп куяр иде.

– Хәбибулла, әнкәй нәрсә пешерә иде әле?

Ул һәрвакыт шулай: ни булса да Хәбибулланыннан сорап раслата өйрәнгән.

– Эремчек пирогы, – ди Хәбибулла.

– Әйе шул! Әнкәйдән ипи салырга, ипи белән бергә мичкә эремчек пирогы да тыгарга өйрәнәп калдым. Камыр изәргә, камыр куярга үз әнкәемнән өйрәнгән идек инде. Кибеткә ипи кайтмады, жаным. Куйбышев поезды туктап торганда, аннан да ипи ала идек. Бер тәңкәгә алты ак ипития иде. Шулай бит, Хәбибулла? (Хәбибулла бер тәңкәгә җиде кара ипи алуларын искә төшерә.)

Әнә шулай матур яшәдек. Үзем дә инде кеше җаена торам мин. Әрләшә белмим. Әрләшсәм дә, үзем башлап гафу үтенәм, беренче булып сүз башлыйм. Характерым шундый. Сөйләшми тора алмыйм. Берәрсе белән үпкәләшсәм, борчылып йөрм, дуслашмый булдыра алмыйм. Ачу, үпкә саклап йөрү гөнаһ ул. Иң беренче булып дәшсәң, савабы сиңа була. Аллаһы Тәгалә сине гафу итә. Лилиягә 15 яшь тулганда Илнарыбыз туды. Кайнамам аны күрәп кенә кала алды, озак та тормый дөнья куйды. Мин эшкә киткәндә инде аны үз әниемә кертәп калдыра идек. Улыбызны Мансура әбисе үстереште. Ике яклап та бабалары балта осталары иде балаларның. Әллә шуңа: Илнардә йорт салырга, ремонт ясарга, төзелеш эшенә хырыс булып үстә. Гаиләсе белән үзә салган йортта яшәп ята хәзер. «Газпром трансгаз Казань» оешмасында өлкән мастер булып эшли. Университетның тарих факультетын тәмамлады, Буа ветеринария техникумында, КХТИда газлаштыру буга белгечлеккә укыды. Лилиянең кызы Алиядә дә бар ул сәләт: рәсемнәр ясый. Казандагы 7 нче балалар сәнгать мәктәбенә йөри. Илнардә белән Энженең Хәсәнә дә, Ясминәсе дә каратә белән шөгыйльәнә, ярышларда гел призы урыннар яулыйлар. Аллаһка шөкер, балалар тырыш, максатчан булып үстәләр. Әнкәйләрнең догаларыннандыр да, дим. Игелекле, тәүфыйлы булып үссәннәр, укысыннар, күп белемнәр алсыннар дип телләр иде бит. Лилиябез башта Арча педучилищесын кызыл дипломга тәмамлады, аннары Казан дәүләт университетында укып филолог, көнчыгыш телләре белгече дигән диплом алып чыкты, аспирантурада укыды. Бүгенге көндә Татарстан Дәүләт Советында эшли.

Керемнәрне һәм чыгымнарны анализлап, ай саен икътисад бюросы утырышында ЧЫГЫШ ЯСЫЙМ.

Розадан үрнәк алыгыз!

– 46 ел дәверендә сигез хужалык житәкчесе белән эшләргә туры килде. Кайсы белән бер генә ел, кайберләре белән унар ел. Жәүдәт Хөсәенов белән 28 ел эшләдек әнә. Шактый кырыс, таләпчән житәкче иде ул. Кая каршы сүз әйтү! «Ярый, Жәүдәт», «Әзер булыр, Жәүдәт Салихович», дип кенә җавап бирә идек. «Коммуна» – республикада иң алдынгы хужалыкларның берсе булгач, Президент та, авыл хужалыгы министры да, хужалык житәкчеләре дә гел килеп тора безгә. Казанга да, республика районнарына да киңәшмәләргә еш йөрибез. Жәүдәт Хөсәенов исә минем саннар, цифрлар белән «коралланып» бара анда. Шуны әйтмә келим әле: дүшәмбе, шимбә көннәрендә иртүк глава планеркага йә киңәшмәгә җыя торган иде. Председатель тәнәфескә чыккан арада да шалтырата инде: «Роза, сөт ни өчен 100 граммга төшкән? Белдеңме?» – ди. Миңа Роза дип дөшәләр иде шулай... Сорасын белеп торам инде. Ә ул: «Тиз, тиз белеш!» – дип куалый. Сводкаларны карыйм, зоотехника шалтыратам. Сөт күрсәткечләре 100 граммга да төшмәскә тиеш! Эшебез плюс «биш» белән бәйләнгән! Менә шулай эшләдек. Безнең команда көчле иде. Баш агроном Рөстәм, баш инженер Жәгъфәр, баш зоотехник Фарислар белән һәрчак киңәшләшеп эшләдек. Мине «соры кардинал» диләр иде. Бөтен эшнә беләм, күзгә артык чалынмыйча, күренмичә генә агрономны да, сыер савучыларны да өйрәтеп торам. (Көләп җибәрә.) Кайчак председателгә: «Эшли алмыйм моны», – дисәм, «Ничек кенә эшлисез әле! Башың Ленин башы кебек синен!» дигән сүзләрен хәзер дә көләп искә алалар. «Главалар килә. Иң беренче мине чыгаралар. Күрсәткечләребез шундый, баш саны шуның кадәр дип әйтергә әзер бул», – дип кисәтеп куюлары әле дә күз

алдында. Район житәкчеләре, белгечләр, журналистлар өерә белән басуларны карап йөри. Күз алдына китерәсезме: мин, кәгазьләремне күтәреп, артларыннан чабам. Бүгенге савымны да, уртача айлык артымны да, ничә гектар чөгәндәр чөчәлгәнән, бөртекчеләр ничә гектар икәнән дә чатнатып әйтергә тиешмен. «Коммуна Роза, ничек әле безнең анда?» – дип кычкырса, шундук кирәкле саннарны тезә башлайсың инде! Белмим дип әйтеш юк, кая ул! (Көлә.) Күп цифрлар башта иде. Ул елларда Татарстан Президенты Минтимер Шәймиев тә, авыл хужалыгы һәм азык-төлек министры Марат Әхмәтов та еш килә иде Килдуразга. Марат Готович минем җаваптан соң: «Коммуна» экономисты Розадан үрнәк алыгыз», – дип мактап та куя иде әле. И матур да сөйли инде! И җайлы да кеше инде! (Елмая.) Менә шулай, аз чыгым тотып, күбрәк продукция житештерелсен, колхоз үссен, баесын, авыл кешеләренә хезмәт хақы түләр артсын дип чаба торгач, 46 ел үткән дә киткән. (Уйга кала.) Нәкъ шул елларда колхозда хезмәтне яңача оештыру алымнары кертелде бит. Игенчелектә, фермаларда аренда, подряд ысуллары белән эшлиләр, кырларда эшнә технологик карталар нигезендә башкаралар. Чек белән түлибез. Колхозда икътисадны анализлау бюросы оештырылды. Ул елларда ягулыкка, техникага, минераль ашламага, ит-сөт, ашлыкка бәяләр тотрыклы иде, шуңа күрә продукциянең үзкыйммәтен исәпләү җиңел булды. 90 нчы еллар башында базар мөнәсәбәтләренә күчкәч, бәяләр ычкынды, дистәләргә тапкыр күтәрелде, ә колхоз житештергән продукция бәяләре түбән калды. Бу продукциянең үзкыйммәтен кискен күтәргә китерде. Хужалык зыянга эшләсә, хезмәт хақы да түләр булмый бит...

...Рауза икътисад серләрен әнә шулай аңлатып та бирде. Отпускка чыкмыйча эшләгәнән дә әйтсәм, шаккатырсыз. Бер елны 365 көн эшләгән хәтта! Кайсы елны – 299, кайсы елны – 304 көн, 327 көн дә бар... Ул лаеклы ялга чыккач та ун ел эшли әле – алыштыргысыз белгеч чөнки!

– Яңача эшләргә дә өйрәнәсез бит, беләсез бит, дип торсалар да, 65 яшем тулгач, кайттым да киттем качып. (Көлә.) Хужабыз Сәлим Даутов ун көн килде чакырырга. Капканы бикләп куйдым, ачмадым. Дөбердәтә-дөбердәтә дә капканы, кайтып китә... Күрше авылга – Өчмунчага йөрәп эшлисе. Дежур машина кайсы көнне килә, кайсы көнне юк... Житәр, дидем. Ә шулай да сагындыра эш. Күрешсә, сүләшсә килә. Хәзер дә күрсәләр качаппа алалар... Үдә дә тик торган юк анысы. Яңа эшнә табып кына торам. Каттык та оетам, гөбәдия, юкалар да пешерәм. Бакчага да житешәм. Кунак чакырырга, кунак сыйларга яратам. Кеше өзелми бездән.

...Тиздән тагын күпләп кунаклар килер. Балалар, оныклар кайтыр. Матур язда, 31 майда Рауза ханымга 70 яшь тула! Кылт итеп кызы Лилия сүзләре искә төшә. «Әти ел саен әнигә туган көнәндә ландышлар бүләк итә. Зоянең арьягына урманга барып, ап-ак ландышлар җыеп кайтабыз бергәләп...» Ничиксез, майның энҗе чәчәкләре дә бизәр Рауза бәйрәмен. Сөю гөлләре ландышларга никадәр аклык, ярату сыйган! Юбилеең котлы булсын, Килдураз кызы!

КУРТКА ТЕКТЕМ

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар ғына түгел, кайчак үзөбезне үзөбез дә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

Лилия ГӨРӘЕВА

Мин тегүче түгел. Ләкин бик тә тегәргә яратам. Әле мәктәптә укыганда ук әниң тәбәлдерекле «Подольск» машинасында чәчәкле ситсыдан үземә дә, сеңлемә дә күлмәкләр теккәләдем. Ул күлмәкләрне профессиональ тегүче күрсә, елар иде, мөгаен. Белеп түгел, чамалап кына тегү бит... Кирәге чыгар дип алып куйган яхшы тукумаларын бозсам да, үзе дә тегәргә маһир әни артык ачуланмады, «иңатыма» ирек бирде. Үзем теккән киёмнәрне университетта укыганда шактый киеп йөрдем әле. Хәзер шул фотоларга карыйм да елмаеп куям. «Суык оста» теккәнлегә күренеп тора инде. Безнең якта профессиональгә житеп бетмәгәннәрне шулай «суык оста» диләр.

Ничектер берара онытылып торган иде, үз тормышымны корып, балалар үстергәндә теге «маһир»лыгым тагын баш калкытты бит! Бигрәк тә кызымны «кинәндердем» күлмәкләр тегеп. Бәләкәй кызларга күлмәк тегү жан рәхәте бит ул!

Улыма да тектем. Аның әллә дүртенче, әллә бишенче классста укыган чагы булды микән, бер елны аңа кышкы куртка – бишмәт тегәргә булдым. Нишләп кибиеттән яки базардан әзерен генә сатып алмаганбыздыр? Бәясен кыйммәтсендек микән, әллә ошаганы булмадымы, белмим.

Тукума кибиетеннән шактый калын һәм нык метр ярым караңгы зәңгәр төстәге тукума сатып алдым. Эчлегенә вак кына зәңгәр шакмаклы бумази тукума сайладым – жылы булсын. Боларны кышкы курткага дип алганымны белгән сатучы жиң эчлегенә шома тукума карарга киңәш итте. Ике-өч кибиеттән эзли торгач, табигый жеңләрдән тукуылган караңгы зәңгәр сатин таптым. Эченә ике катлап куярга калын синтепон алгач, «үзем теккәч арзангарак төшәргә тиешле» бишмәтнең тукумасына ғына тотылган акча базардагы әзеренең бәясен узды да китте. Әле шуңа өстәп замогын, теймәләрен дә сатып алырга кирәк.

Кирәкле тукумалар алынып беткәч, ниһаят, минем «иңат» процессы башланды! Бишмәтнең өлгесен үзем сызарга булдым. Малайлар фигурасына өлге ясавы алай катлаулы эш түгел, такта шикелле туп-туры бит аларның гәүдәләре. Тегүченең девизы: «Жиде кат үлчә, бер кат кис!» Жиде генә түгел, житмеш кат үлчәп, өлгеләремне тукумага турылап салдым. Аллага тапшырып, бисмиллаһ...

Ул кичне ирем дә, балалар да алдагы көнне пешкән ашны ғына жылытып ашады. Бишмәт белән матавыкланып, ашарга пешерергә житешмәдем. Кая житешим? Биштә эштән чыктым. Аннары балалар бакчасыннан кызымны кереп алдым. Аннары инде... үзегез беләсез, тукумаларымны идән тутырып жәеп, куртканың тышлыгын кистем.

Иртәгәсен эштә чак түзеп утырдым. Башымда куртка ғына. Бүген кесәләрен тегәсе булып... Алгы якта дүрт кесә булырга тиеш – аста икәү, күкрәк турысында икәү. Аннары

алтакта белән арттактаны тоташтырыммын... Иртәгә эчлеген кисәрмен...

Бүген дә ашарга әзерләргә вакытым булмаячагын уйлап, кайтышлы кибиеттән әзер пилмән сатып алдым. Безнекеләр кибиет пилмәннен яратмый. Бу юлы да борыннарын жыера башлаганнар иде, күземнең агы белән бер генә карадым. «Бәләш пешермимме тагын? Куртка тегәсем бар, вакытым юк!»

Ашап-эчеп бетергәч, барысын да кухня ягыннан (ул минем «эш кабинетым» да) «сөрөп» чыгарып, янәдән «иңатыма» чумдым. Теккән кеше белә инде – караңгы төстәге тукумаларны көн яктысында тегүе күпкә жайлырак. Тик ни хәл итим, көн яктысында мин эштә шул... Теккәнемне сүтеп, сүткәнемне кабаттан тегә торгач, ниһаят, куртканың тышкы ягын тегеп чыктым. Бер көндә тегәрмен дигән идем, кая ул?! Ө урамда ноябрь башы. «Көзге куртка белән салкын. Кайчан тегеп бетерәсең инде?» – дип, теге малай да шыңшый. Озын сүзнең кыскасы, ул куртканы тегеп чыгарга ун көнләп вакытым китте. Шул ун көнне гаиләм юньле ризык ашамады, үзем туйганчы йокламадым, өйләр жыештырылмады, дәресләр әзерләнмәде... Машинаның ничә энәсен сындырдым, төннәр буена ут яндырып, ничә киловатт электр энергиясе сарыф иттем. Машина тыкылдаган тавышка күршеләр дә юньләп йокламагандыр...

Ө куртка үзе болай ярыйсы ғына чыкты. Жентекләп тикшерсәң, килмәгән жырләре шактый булса да, улым, шатланып, шуны киеп мәктәпкә китте. Тик... бер ай да узмады, замогы ватылды, дип кайткан беркөнне. Жил керерлек булмасын дип, замокны тыштан каплап планка да теккән идем. Абайламыйча, тукуманы үтәли тишеп куела торган металл теймәләр дә замок өстенә туры килгән. Хәзер ватылган замокны алмаштырып өчен башта планканы сүтәргә, теймәләрен алырга кирәк... Уйлап-уйлап тордым да, монысы урамда уйнаганда кияргә булыр, дип, шул ук көнне улыбызга кибиеттән икенче куртка сатып алып кайттым. Саран ике түли диләр, шулай булды. Үзем теккән ул куртка улыма инде күптән кечерәйсә дә, истәлек булып, авылдагы шкафта һаман да эленеп тора әле...

Фото: ru.freepik.com

– Туебыз алдыннан гел бер теләк теләдем: кунаклар алдында егылып оятка калмасам ярар иде, дидем. Мин инде бу вакыт сизелерлек аксый идем. Аягым кайчакта ычкынып китә... Кинәт егылам андый вакытта – сизми дә калам. Җитмәсә, кыш иде бит, аяк асты болай да тайгак. Аксасам да, моны бөтен кеше күрми дип уйлаган чагым әле бу минем... Кафедан барысы да чыгып киткәч, үзбезнекеләр генә калгач, диванга барып аудым. «Ахырдә барыбер егылдым», – дип көлдем инде. Әмма көне буге бирмәдем!..

Гөлнур САФИУЛЛИНА

КҮЗГӘ КҮРЕНМӘС КАНАТЛАР

Ә бит барысы да әйбәт була. Әдилә Имамиева (ул чакта Вәлиуллина әле) гап-гади кыз булып үсә. Гаиләдә икенче бала: үзеннән өч яшькә зуррак апасы, уника яшькә кечерәк сеңлесә бар. Әнисе әйтүе буенча, тугыз аен тутырып, вакытында туган, тәпи киткән. Сыйныф-ташлары арасында да аерылып тормаган. Читтән караганда аерылып тормаган... Беренче билгеләрне башлангыч классларда ук сизсә дә, бу хакта беркемгә әйтергә кирәк санамаган Әдилә. Хәтта югары классларда укыганда физкультура дәресенә кергәч, башкалар арасында үзенең иң көчсезе икәннен инде аңласа да, өйгә кайтып зарланма-

Фото: Анна Арахамия

ган. Чаң сукмаган. «Классташларымнан хәзер: «Аксаган кебек тоелмый идемме сезгә?» – дип, махсус сораганым бар. Юк, берни сизми идек, диләр. Яшътәшләремнән физик үсеш ягыннан калыша башлавымны норма дип уйлады. Үземнең бер үзенчәлегем дип белдем», – ди ул.

Утырган урыннан авыррак тору, баскычлардан култыксага тотынып кына мену, башкалар кебек кинәт кенә йөгереп китә алмау... Сәер, аңлашылмаган чирнең башы булган икән болар. Казан химия-технология университетына укырга кергәч, сизелер-сизелмәс аксый башлавының сәбәбен белергә теләп, беренче тапкыр үзе неврологка бара. Табиб кабинеты ишек төбөндә чират торулар, бер үк сорауларга кат-кат җавап бирүләр, диагнозсыз кире борылып чыгып китүләр... Боларның очы-кырые булмас кебек тоела. Республика клиник хастаханәсендә табиблар консилиумга жыела: япъ-яшъ кызның бөтен гәүдәсендә атрофия башлануы күз алдында, тик төнөндәге мускул тукымаларының нигә болай зәгыйфьләнүе билгесез.

Анализлар сөендерми: алар мускулларның үлә генә баруын күрсәтә.

– Мин әле ул вакытта үземне алда ни көтәсен аңлап та бетермәгәнмендер. Шуннан соң әбиләргә йөрү башланды. Өшкерүчеләргә, күрәзәчеләргә... Алдан ук әйтәм – йөрмәгез. Алар бары сезнең күңелне юатырлык сүз генә сөйләчәк. Иртәгә безнең белән ни буласын беребез дә белми. Чирле түгел, сәламәт кеше дә белми аны. Шуңа күрә бүгенге көн белән яшәргә өйрәнергә кирәк. Мин шуңа өйрәнәм менә...

Юк, язмыш белән килешү алай тиз генә булмый әле, әлбәттә. Моңы аңлау өчен үзеңне Әдилә урынына куеп карарга да кирәкмидер. Син 17–18 яшьлек янып торган кыз бала,

төп-төз атлап йөргән жирдән кинәт аксый башлавыңны сизсәң. Һәм ул аксау арта бара, арта бара... Интернеттан үзенекенә охшаган диагнозы кызларны эзләп таба Әдилә. Тик охшаган гына шул... Аларның барысы да инде туганда ук шушы диагноз белән туган: «Моңа геннар гаепле, тик табигатьнең бу ялгышын төзәтү инде мөмкин түгел – бернинди дәва юк», – диләр. Ә Әдиләнеке бит бөтенләй башка – ул сау-сәламәт туган кеше. Киләчәк – кара пәрдә кебек.

Авыр уйларның очына чыга алмый ятканда аның торышына... мәхәббәт килеп керә. «Мин бу тарихны сөйләргә бик яратам!» – дип елмая ул.

Ранас – Балык Бистәсе районы Яңа Арыш авылы егете. Әдиләнең әнисе туган авыл бу: кыз кечкенәдән кунакка барып йөри анда. Студент булгач та әбиләренә гел кайтып тора. Көз, II курста укыган чагы. Күрше егете армиягә китә икән, озату мәҗлесенә кунак кызы Әдиләне дә чакыра. Яшьләр арасында Ранас та була. Шунда беренче тапкыр бер-берсен күрәләр... Икенче көнне бергә юлга чыгып, бер машинада Казанга киләләр. Дүрт ел очрашып йөриләр.

– Кияүгә чыкканда авыруым сизелә иде инде. Ранас белән бу хакта бик күп тапкырлар сөйләштек. Никадәр генә авыр булса да, барысын да ачыктан-ачык әйтергә тиеш идем. «Минем белән киләчәктә нәрсә буласын түгел, иртәгә, берсекөнгә нәрсә буласын да белмим. Бәлки, урынга ук калырмын», – дия идем. Хәзер дә елыйсым килә... Миңа барыбер, дия иде ул. «Мин сине югалтудан куркам, сине башка кешеләр кыерсытыр дип куркам», – дия иде. Күп елаштык инде без икәү...

Кайнатам белән кайнамам ялгыш бер сүз әйтмәделәр, кырын карамадылар. «Ничек авырый башладың соң?» – дип сораштырудан узганы

юк кайнамамның. Кайткан чакларда, жир җимертеп эшли алмасам да, тик утырмаска тырышам. Өй юа, чыгып бәрәңге казый алмасам да, ашарга пешерә алам бит...

Әдилә гаиләне әни булу дип тә аңлый – бала көтә башлый. Ә ул юкта юк... Кабат табибларга йөрү башлана. Невролог: «Кемдер баласын урында яткан килеш тә күтәрә, син таба аласың. Бу халәтең бала алып кайтырга киртә түгел», – ди. Икеләнү-шикләнүләренә оныттырып, күңелдә өмет туа... «Чирем туачак балама күчмәсме?» – дигән курку да чигенә: табиблар «юк», диләр. Әнисе генә гел: «Узмасаң узмассың инде, кызым, борчылма», – дип юата. Әдилә – алар өчен һаман бала, аны югалтудан курку булгандыр инде бу.

Никахларына өч ел дигәндә кызлары Динә туа. И-и, ул көннәр...

– Кызым 36 атналык булып туды. Баланы наркоз белән ярып алдылар. Йокыга киткәнче авырым бар иде, уяным – инде юк. Алып килделәр баланы: әллә минеке ул, әллә юк... Кызым каршында бик оят, әмма 40 көнгә кадәр аны алыштырмадылармы икән дип аптырадым. Операциядән соң авыртуым да көчле: башкалар кебек түгел бит – атлаган саен сызланам.

Икенче көнне аякка басуга күрдем баланы. Күрдем дә... палатадан чыгып киттем. Стенага тотына-тогына барам – палата табибын эзли. Минем янга әнине керттегез әле, дип сорарга теләм. Кулларымның көче юк – баланы үзем күтәрә алмаячакмын. Өстәвенә, «Мать и дитя» палатасына салдылар, бала гел үз янымда булачак. Алдан ук табибларга: «Миңа ярдәм кирәк», – дия алмадым. Әлеге дә баягы – авыруым турында кычкырып әйтергә теләмәү, аның белән килешмәү иде бугай бу... Шулай барганда коридорда бер жыештыручы апа туктатты. «Сеңлем, сиңа кем ки-

Иң авыры – үз өстендә эшләү, читләргә биргән киңәшләреңне үзең тоту.

рәк?» – ди. Сөйләп бирдем. «Бар, кер палатаңа, көт», – диде ул. Мине шуннан соң аерым палатага урнаштырдылар, әнине дә керттеләр. Бала тудыру йортыннан без туры авылга кайттык – 40 көн әниләрдә яшәдек. Анысы да бик дәрәс булмагандыр: әни янында үзем дә балага әйләнәм бит. Ул мине дә җәлли, баланы да...

Әдилә кызын кочагына кысып-кысып сөя алмый – куллары тыңламый. Баланы кулында гына тирбәтеп йоклатып та булмый. Анысының җае табыла: коляскага салырга өлгәргәсә, эченә куеп селкетә. Динә өчен әнисенә эченә ятып тору хәзер дә иң рәхәт мизгелләренә берсе – ул аны тынычландыра. Кызын бала чүпрәгенә салып, дүрт ягыннан тиз генә җыеп күтәреп коляскага күчәрү – үзе бер вакыйга. Әдилә өчен вакыйга...

Бала әкрән генә үсә, ә чир... чир көчәя бара. Күңелдәге авыр уйлар да. «Тиз арым, кулымнан бер эш килми. Мин беркемгә дә кирәк түгел», – дип уйлый ул. Үзенә берәүне дә якин китерми: хәленнән килмәсә дә, булышуларын да теләми. Үзен дүрт стена арасына бикләгән – кеше арасына чыгудан туктаган еллар бу. Авыруы белән берничек тә килешә алмаган, аны кабул итмәгән вакытлар.

– Читтән караган кеше мине ДЦП белән авырый дип белә инде. Хәрәкәтләрем нәкъ аларныкы кебек хәзер... Дәрәс түгеллеген дә беләм, тик балалар церебраль параличы белән авырганнар миңа караганда җиңелрәктер кебек тоела. Алар бит җиргә нык басып торуның, тиз-тиз атлап баруның, җилләр белән узышып йөгәргәңнең ни икән белми. Алар боларны югалтмаган...

Төгәл диагнозы куярлар, авыртуның сәбәбен ачыкларлар, терелермен дигән өмет күңелдә яшәгәндә барыбер җиңелрәк була әле. Ә аннары: «Шансларым бармы?» – дигән сорауга бер профессор: «Яңадан тусагың гына инде», – дип

җавап бирә. Кешене өмет яшәтә, ә Әдиләгә өметсез яшәргә өйрәнергә кирәк була.

«Мине дингә килүем коткарды», – ди ул. Хастаханәләрдә ятканда, санаторийларда булганда палатада гел намазлы, яулыклы апалар белән туры килә. Сөйләшә, кызыксына, сораулар бирә... Әмма шуннан ары китми. Бер-бер артлы ике дус кызы дингә килә аның: күңелгә аларның да нәсыйхәте керәдер. Дүрт ел элек ураза алдыннан авылга кайта ул. Дус кызына: «Уразада бер намазны булса да укып карарга теләм», – ди. «Ә нигә берсен генә? Әйдә, биш вакытын да укы әле син», – ди дусты.

– Авырган кешегә бик зур сабырлык кирәк. Ә ул үзеннән-үзе килми. Дин безне, беренче чиратта, сабырлыкка өйрәтә. Сабырлыгым булмаса, гел өйдә – дүрт дивар арасында тора алмас идем... Дингә килгәч, әкрән-әкрән булса да, бүгенге халәтемне кабул итү башланды. Моңарчы бит «нигә» дигән сорауга гына җавап эзли идем, «нәрсә өчен» дип уйларга кирәк икән. Жирдәге миссиям, күрәсеп, бүтәндер. Әгәр авырмасам, дингә килмәс идем. Сәламәт булсам, ир күзенә генә дә карап ятмас идем. Тырышлык миндә кечкенәдән бар. Берсендә үземә авылыбыздагы һәр йортта булып чыгарга дигән максат куйган идем. Бездә – Саба районы Түбән Утар авылында мин кермәгән йорт юк!

Котылгысыз хәлне кабул итүнең биш эмоциональ стадиясә бар диләр белгечләр: килешмәү, ачу, сатулашу, депрессия, кабул итү. Әдилә – инде соңгысына җиткән. Тормышка кире кайту өчен иң беренче чиратта үзегне кызганудан туктарга кирәк, дип саный ул. Иң мөһиме – «урыннан» торырга, туктаган җирдән атлап китәргә. «Азык-төлек технологы» дигән дипломын шкапка куя да, маникюр ясарга өйрәнә башлый. Аның да

хәлелен – япон маникюр дигән. Берәү дә бу ниятенә барып чыгышына ышанмый. Ә ул булдыра!

– Мин генә шушы хәлдә, миңа гына кыен дип уйлый идем. Ә бит минем кебекләр, өйдә генә утыручылар – миллионнар! Шуны оныт-маска кирәк: бу минутта синнән дә зуррак сынау кичерүчеләр бар... Һәм әгәр хәлең авыр икән, тагын да авыррак хәлдәгеләргә булышырга тырыш, диләр. Дәрәс киңәш ул. Шул очракта юлыңа синнең үзегә булышучылар да чыга... Тауга карап тау да булмыйлар. Эшләмәгән кешенәң вакыты күп – гел социаль чөл-тәрләрдә утыра ул. Ә анда идеаль тормыш: барысы да сау-сәламәт, бәхетле, кайдадыр сәяхәт итә, балалар, матур йортлар... Минем үземне болар да шактый бетергәндер. Кеше тормышына кызыгырга ярамый. Чын тормышны күрим дисәң, урамга чыгарга кирәк... Авыр хәлгә тарыгач, без, гадәттә, паникага биреләбез. Ә бит Аллаһы Тәгалә шундый сынау җибәрә икән, ул аннан чыгу юлын да бирә. Үз кулыңнан килгәнне эшләргә һәм Аңа ышанырга кирәк.

Үз кулыңнан килгәнне эшләргә. Ә Әдиләнең кулыннан бик күп килә икән бит! Маникюр остасы булырга укып чыга да клиентлар җыя башлый. Ә бөтен дөньясы дүрт стена белән чикләнгән кеше аларны кайдан табарга тиеш? Тәвәккәлләп, танылган җырчыларга, блогерларга яза ул. Жырчы Айгөл Бариева, Зөлфирә Шәйдуллина, блогер Айгөл Тимер аның ишеген шулай ачып керәләр. Алар артыннан башкалар иярә.

Вакыт уза. «Син инде үзегә башкаларны өйрәтә аласың, тотын», – дигән киңәшне аңа клиентлары бирә. Синнән була ул, диләр. Һәм Әдилә укыта башлый – маникюр серләренә өйрәтү буюнча онлайн-курслар ачып җибәрә!

– Укыта башлагач, ышанычым тагын да артты. Үземә кул селтәргә

Клиентларым – минем өчен дөнья белән элементә: алар миңа аралашу шатлыгы бирә.

кирәкми икән әле, дим. Иң беренче дәрестән соң бик арыдым, әмма кызымны алырга барырга кирәк иде. Жәй иде ул. Чыгып киттем шундый зур горурлык белән... Минем гел башкаларга файдалы буласым килә иде. Клиентларымның күбесе белән шактый яқынайдык. Эшләгәндә сөйләшүем аңлашыла инде – миңа бит аралашырга кирәк. Тик мин генә түгел, алар да сөйли. «Сиңа килеп күңелемне бушаттым әле», – диләр. Кайчак үземне психолог кебек хис итәм. Әллә ни киңәшләр бирә алмасам да, кайчак бит кешегә тыңлаучы булуы да житә. Ә мин тыңлый беләм...

Үз-үзен кызганып утырырга вакыты юк хәзер Әдиләнәң. Гел эзләнүдә, рухи яктан да, физик яктан да гел үсүдә ул. Психолог белән эшли, хәзрәтләрнең вәгазләрен, дус кызларының киңәшләрен тыңлый. Моңарчы жөрәт итмәгән нәрсәләргә курыкмыйча тотына. Кинезиолог белән очрашкан – файдасын күргән үзәндә. Туклануын үзгәрткәргә тырыша – нутрициолог белән эшли. (Әдиләгә артык килограмнар жыярга берничек тә ярамый, чөнки урыннан торып китәргә тагын да авыррак булачак.) Якын арада остеопатка барырга жыена. «Миңа спорт белән шөгыльләнәргә ярыймы?» – дигәч, табиблар аңа «Әйе» дә димәгән, «юк» дип тә әйтмәгән. «Авыртуның сәбәбен белмәгәч, җавап бирү авыр. Кем белә, бәлки мускулларыгыз тагын да зәгыйфьләнәр, көчсезләнәр?» – дигән булганнар. Шул сүздән куркып, берара спорт белән бөтенләй шөгыльләнми башлаган. Ә узган ел өйләренә тренажер алып куйганнар. Кыш буге шунда йөргән Әдилә. (Кышын, гомумән, урамга чыкмаска тырыша ул: карда йөри алмый – егыла, егылса, тора алмый.) «Көннәр жылыткач, урамны әйләнәп кердем – аякларым күпкә ныгыган, димәк, шөгыльләнүем кирәк булган», – ди. Әйе, үзгәрешләр бар. Иң мөһиме: үзе туында, чире туында сөйли ала ул хәзер. Оялмыйча! Нишләтәсез, чир агач башларыннан түгел, кеше башларыннан йөри.

– Әйе, мин быел урамга чыга башладым. Күптән түгел кызымның ачык дәресе булды менә – аңа да кердем. Элек каршыма кемдер килсә, туктап басып торып, аның үтеп киткәннән көтә идем – минем ничек авыр итеп атлаганымны күрмәсен, янәсе. Ә ул көнне балалар бакчасына кергәндә, бер тапкыр да туктамадым. «Ярар, карасыз карагыз, мин менә шундый инде», – дип әчтән уйладым да, китеп бардым.. Кешеләрдән качып бик арыдым.

Әни буларак, ир хатыны буларак, Әдилә нәрсә белән аерыламы? Башка әниләр кебек кызы белән урамда йөри алмавы беләндер, бәлки. Узган ел Динә аңа әллә ничә тапкыр: «Әнием, нигә син минем белән йөрергә чыкмыйсың? Әти белән түгел, нәкъ менә синең белән чыгасым килә», – дигән. Утырып елаган Әдилә... Динәгә инде быел 5 яшь: күп нәрсәне аңлый. Әнисенең иң беренче ярдәмчесе ул хәзер. «Әни, утыр, мин үзем, син егылып китә күрмә», – дип кенә тора. Кызы йөри торган балалар бакчасы – өйләреннән ерак түгел. Аяклары йөрәп торган кешегә ерак түгел... Динәне бакчага бирер алдыннан Әдиләдән бигрәк әниләре кайгыра: «Кызым, ничекләр йөртәрсен икән?!» – диләр. Ә ярдәм итүчеләр табыла! Беренчедән, сөңсә Азалия аларда торып укый – кайтып өлгәрсә, ул ала. Динәнең тәрбиячесе күрше йортта гына яши икән: «Үзем алып чыгам, борчылмагыз», – ди. Тиздән мәктәпкә – эзерлек группасына йөри башлаячаклар, кызларын бию түгәрәгенә бирәселәре дә килә. Әмма Әдилә инде тыныч: «Иманым камил – Аллаһы Тәгалә тагын ярдәм итәчәк», – ди ул.

Өйдәге бөтен эшнә дә үзе эшли Әдилә. Идәнне дә юа. Дөрес, швабра белән: тезләнеп йөрүе авыр түгел аңа, аннары торып китү чирәк. Башкалар кебек камыр да куя, бөлешен дә сала. Әмма бөлешне духовкага тыгу аның өчен авыррак – анысы Ранас өстендә. Идәннән 5 литрлы суны күтәрәп куярга да көчә житеп бетми: Динә булыша.

Башка хатын-кызлардан аермалы бер ягы бар – Әдилә кишеткә йөрми. Бу вазыйфа аларда әтиләре өстендә.

– Ранас кишеткә йөрергә бер дә авырсынмый – исемлек кенә сорый. Әмма минем дә бик барасым килә, әлбәттә. Күрше йорттагы азык-төлек кишетенә керәсем, базарга барасым, озаклап карап йөрисем, балага, иремә, үземә киём сайлыйсым килә. 20–30 ел элек тусам да, мин боларның барысыннан мөхрүм булып идем – заказ биреп кенә нидер китертү турында бөтенләй белмәс идем. Ә хәзер, шөкер! Аллаһы Тәгаләгә рәхмәтле булырга гел сәбәпләр табыла... Миңа рәхмәтле булырга да өйрәнергә кирәк. Кеше яхшылыкка бик тиз ияләшә һәм шулай тиеш дип уйлый башлый. Менә, мәсәлән, ирем дә миңа берни тиеш түгел: без туганнар түгел, ир белән хатын гына. Әмма гаиләбез өчен бик күп эшли ул. «Син булмасаң, нишләр идем?!» – дим аңа. Ансыз ипи чыгып алу да проблемага әйләнәр иде бит. Әйе, ул миңа берни тиеш түгел. Теләсә, бөтенләй чыгып та китә ала – көчләп тотмыйм. Без, бәлки, шуңа күрә дә бергәдер. «Мин беркайчан югалмаячакмын», – дип тә әйтәм аңа. Шулай дигән булам инде – анысы Аллаһы Тәгаләгә генә мәгълүм... «Мин беләм, җимешем», – ди ул.

Әдилә моңарчы хыялларын гел арткы планга күчереп яшәгән. Яңа күлмәк, яңа пижама нәрсәгә, мин бит өйдә генә утырам, каш, керфек ясатмыйча да тора алам, дип уйлаган. Ә хәзер ул аларны чынбарлык итәргә омтылып яши. Иң зур хыялы – диңгез күрү. Әллә кайдан, ерактан үзенә чакырып торучы диңгезгә таба беренче адымнар инде ясалган. Калганы – вакыт эше... Үзе яшәгән подъездда ук офисы булуын тели ул. Иң якын кешеләренә дингә килүен, намазлы булуын тели. Аллаһы Тәгаләнең ярдәменә һәм үз-үзенә ышанганда һәркемнең иңенә канатлар үсә бугай. Күзгә күренми, әмма хыялларга яқынайта торган канатлар. Әдиләдә дә бар алар!

Сорауларга Казан шәһәрәндәге 21 нче студентлар сырхауханәсенә табиб-эндокринологы һәм табиб-рентгенологы Айсылу ӘХӘТОВА җавап бирә.

? Иртән һәрвакыт аяк-кулларым, йөзем шешенеп уянам. Төнгә каршы суны күп эчмәскә тырышсам да, булышмый. Кайчагында шешенү кичкә тагын да арта. Моңың сәбәбе нидән булырга мөмкин?

Иртәнгә якта шешенеп уянуның сәбәпләре күп була ала. Мәсәлән, тозны күп куллану, калкансыман биз белән бәйлә проблемалар, кайчагында йөрәк авырулары. Шешенү шулай ук кешенең яшәү рәвешенә дә бәйлә булырга мөмкин. Кичекмәстән терапевтка мөрәҗғәгать итегез. Үз чиратында, ул сезне профильле белгечләргә юллар.

? Соңгы айларда йокыга китә алмыйча интегәм. Баштарак, төнгә берләргә кадәр йоклый алмый ята идем, хәзер иртәнгә бишләр җитә. Тынычландыра торган үләннәрнең, даруларның шифасын күрмим. Бәлки, мелатонин гормоны җитешмидер?

Канда яки селәгәйдә мелатонин гормонының күләмен ачыклау кыен түгел. Ләкин күп очракта табиб өчен бу анализның әһәмияте юк. Йокысызлыктан интегүчеләрне сомнолог яки невролог дөвалый. Йокыны көйләр өчен көндәлек режимны үзгәртү генә дә тиешле нәтиҗә бирә. Бу – үз вакытында йокларга яту, кичен гаджетлар кулланмау, ятар алдыннан күп ашамау, кофе, чәй кебек ярсыткыч эчемлекләр эчмәү, салкынча һавалы бүлмәдә йоклау.

? Муенлы киём кисәм, шарф урансам, тыным беткән шикелле. Бу калкансыман биздә проблемалар барлыгын сөйләме?

Дөрестән дә, калкансыман биз зурайса яки анда төеннәр барлыкка килсә, муенлы киёмнәр уңайсызлы башларга мөмкин. Сәбәбен ачыклар өчен терапевтка яки эндокринологка күренергә һәм калкансыман бизгә УЗИ ясатырга кирәк.

? Кулыма, беләгемә көрән төстәге пигмент таплар чыкты. Алар сипкелдән зуррак. Гадәттә, мондый таплар өлкән яшьтәгеләрдә генә була, ә миңа әле 25 кенә яшь. Бу нәрсә белән бәйлә икән?

Мондый көрән таплар гадәттә өлкән яшьтәгеләрдә була. Кояш астында күп булган, кызынырга яраткан яшь кешеләрдә дә еш очрый. Кышын күзгә бик ташланмыйлар, ә менә язын, җәен аларның төсе җетеләнә. Моңы булдырмас өчен, кояштан саклы й торган кремны һәр ике сәгать саен тирегә сөртеп торырга кирәк.

? Миңа 43 яшь. Ирен читләрендә кара төкләр үсә башлады.

Хатын-кызларның йөзәндә мондый төкләр булырга тиеш түгел бит, сәбәбен ничек белергә һәм моңың белән ничек көрәшергә? Хатын-кызларның ирен читләрендә төкләр үсә башлау күп очракта организмда «ирләр гормоны» артуын белдерә. Кайчагында калкансыман биздә ниндидер тайпылышлар булганда яисә канда пролактин яки кортизол күләме артканда да шушы хәл күзәтелә. Төп сәбәбен болай гына ачыклау мөмкин түгел, эндокринологка күренегез.

СОРАУ—ҖАВАП

Кадерле укучылар!

«Сорау–жавап» рубрикасына сездән сораулар кабул итәбез.

Жавап бирүче белгечләр: педиатр, гинеколог, стоматолог, невролог, хирург-ортопед, кардиолог, иммунолог-аллерголог, гастроэнтеролог, эндокринолог, офтальмолог һәм башкалар.

Үзегезнең һәм балаларыгызның сәламәтлегенә кагылышлы сорауларыгызны – 8 (843) 2-22-09-77 телефоны аша,

Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 нче йорт адресы буенча яисә ssuum@yandex.ru электрон адресына «Сорау–жавап» дип язып җибәрә аласыз.

**Сорауларга табиб-педиатр
Люция ГЫЙНИЯТОВА җавап
бирә.**

2 Оныгыма ун ай. Дүрт аяклап мукәләми, корсагына ятып шуыша. Аягына да басмый. Килең әллә ни аптырамай, вакыты җиткәч, басар, ди. Балалар ничә яшьтә аякларына баса башларга тиеш? Оныгымның корсагына ятып шуышуы берәр патология түгелме?
Бер яшенә кадәр баланың хәрәкәтләнергә өйрәнүендә берәз тоткарлыктар булырга мөмкин. Кемдер тизрәк утыра, тизрәк мукәли, тизрәк йөрер ките, ә кайсыдыр балада болар соңрак башлана. Гадәттә, без ун айлык баладан инде үзе генә утыра алуын, тезләренә һәм кулларына таянып мукәләвен, тотынып баса башлавын көтәбез. Баланың хәрәкәтләнергә өйрәнүе берәз соңарса, моның гадәти тоткарлык кынамы, әллә берәр тайпылыш нәтиҗәсеме икән ачыктарга кирәк. Мин сезгә баланы неврологка күрсәтергә киңәш итәм.

2 Улыбызга 14 яшь. Уч төпләре һәм аяк табаннары сары төстә. Тәненең башка өлешләре андый түгел. Райондагы балалар табибы моңа игътибар итми. Бу берәр чирнең билгесе түгел микән?

Уч төпләре һәм табан астындагы тән тиресенең генә саргылт төстә булуы күп вакыт ниндидер патология билгесе түгел. Бала яшел һәм ачык сары төстәге яшелчә, җиләк-жимешләренә еш һәм күп кулланмыймы? Бу очракта сәбәп каротинда булырга мөмкин, ул шулай тән тиресенә саргылт төс кертә. Ничек кенә булмасын, тән тиресенең нидән саргылт булуын ачыктарга, аны игътибарсыз калдырмаска кирәк.

2 5 яшьлек балабыз төнлә торып икенче урынга күчеп ята. Иртән бу хакта үзе хәтерләми. Мондый хәл еш кабатлана. Безгә кайсы табибка күренеп, нинди тикшеренүләр узарга кирәк?

Башка урынга барып ятканчы баланың ни эшләвен белү мөһим. Лунатизм вакытында ул йоклаган килеш бүлмә буйлап йөрергә, ниндидер гади генә эшләр башкарырга мөмкин. Баланың йокысы бозылганда йокы гигиенасын саклау бик мөһим. Аны гел бер вакытта ятарга күнектерегез, йокысы туярлык булсын. Йоклар алдыннан ул дулкынланмаска тиеш. Төнлә торып йөргән сизсәгез, уятмагыз, тыныч кына үз урынына илтеп салыгыз. Әгәр бала төнлә торып ишәкләрне ачса, пычак ише куркыныч предметларга тотынса, уянып йөрүе атнага өч тапкырдан күбрәк кабатланса, баланы неврологка күрсәтегез.

2 Кызыбызга 3 яшь. Йоклаганда тирли. Бүлмәдә эссе түгел, өстенә дә калын итеп япмыйбыз шикелле. Тирләүнең сәбәбе нәрсә була ала?

Бу еш очрый торган проблема. Аның сәбәбе күп очракта бик гади – балага эссе. Бүлмәдә җылылык 22 градус икән, баланың өстенә ябарга кирәкми. Гадәттә балалар төннең беренче яртысында тирли. Күрәсез, бу аларның метаболизмы белән бәйле, кич белән бала бик актив булса, йокларга яткач та, тирән йокыга талганчы тәнненнән җылы бүленеп чыгу дәвам итә. Башка төрле җитдирәк сәбәпләр юклыгын ачыктар өчен, баланы педиатрга күрсәтергә киңәш итәм.

2 Кызыбызга 12 яшь. Иреннәренең тиресе чатный. Ирен кырыйлары да купшакланып тора. Моның сәбәбе нәрсә була ала?

Авыз кырыйлары һәм иреннәренң корылыгы организмның үзәнчәлегеннән дә, баланың үзе дә сизмичә гел иренен ялап йөрүеннән дә, дерматит аркасында да булырга мөмкин. Нилектән шулай икән ачыктар өчен дерматологка күренергә киңәш итәм. Аңарчы баланың иреннәрен даими дымландырып торыгыз. Моның өчен дымландыргыч кремнар (эмолентлар), махсус бәлзәмнәр бар. Алар нейтраль тәмдә һәм иссез, балага куллану өчен уңайлы булырга тиеш.

Нәниләргә күчтәнәч!
Телефон камерасын QR-кодка якынайтып,
аудиоформатта язылган әкиятне
балагызга тыңлатыгыз.

Сезнең беренче тәэсирне кабатлар өчен икенче мөмкинлегегез булмаячак, дигән Коко Шанель. Кеше турында беренче фикер, очрашып, берничә секунд үтүгә үк туа. Килешсездер, кем белән генә күрешсәк тә, иң элек аны бәялибез. Бу автомат рәвештә була. Шуңа күрә дә тышкы кыяфәт, манералар, мимика, сөйләшү бик мөһим. Беренче тәэсиргә таянып, яңа танышыбызга никадәр ышана алуыбыз, аны ничек кабул итәсез, аның белән аралашуыбызны давам итү-итмәвебез турында нәтижә ясыйбыз. Димәк, беренче секундларда ук уңышлы киләчәккә нигез салынырга мөмкин. Моның өчен этикет буенча эксперт Айсылу ГАРИПОВА киңәшләрен онытмыйк.

БЕРЕНЧЕ СЕКУНДЛАР

Тышкы кыяфәт

Әлбәттә, бу беренче тәэсирнең төп компоненты булып тора, чөнки иң элек күз кешенең тышкы кыяфәтенә төшә: киём, причёска, аяк киём, куллар... Исегездә тотыгыз: эlegant кешеләр һәрвакыт яшенә, фигурасына, ел фасылына карап киенә.

Буй-сын

Төз буй-сын – үзеге ышану, үз дәрәжәгә белү күрсәткече. Ул әйләндирәдәгеләрне жалеп итә, статуслы итеп күрсәтә. Шуңа күрә дә гәүдәгезне туры тотып, горур йөрергә өйрәнгез: туры сын, берәз күтәрелгән ияк, иңсәләр, куллар киеренке хәлдә түгел, ачык караш. Бервакытта да ашыгып-кабаланып йөрмәгез, хәтта соңга калсагыз да. Ашыгу хәерлегә илтми. Берничә минут язмышың хәл итми, ә менә сезнең хактагы беренче тәэсирне бозарга мөмкин.

Сөйләм

Образыгыздан бигрәк, сөйләшү манерагыз сезнең хакта күбрәк сөйли. Шуңа күрә сөйләмәгезне контрольдә тотарга тырышыгыз, «паразит сүзләр» кулландан тыелыгыз, басымны да дәрәс куя белегез. Әңгәмәдәшебезгә безнең тавыш та зур йогынты ясый. Шундый кешеләрне очратканыгыз да бардыр: матур итеп киенгәннәр, пөхтәләр, беренче карашка симпатия уяталар, ә инде аралаша башлагач бөтенләй башка тәэсир тудырырга мөмкин: тавыш тембры ямьсез, авыз эчендә «ботка пешерәләр», сөйләмнәре дәрәс түгел. Болар белем һәм культура дәрәжәсенең түбән булуын сиздерә.

Беренче булып исәнләшә:

Ир-ат – хатын-кыз белән;
Яшь кеше – өлкән кеше белән;
Үтеп баручы – басып торучы белән;
Соңга калучы – көтеп торучы белән;
Бүлмәгә керүче – бүлмәдәгеләр белән;
Хезмәткәр – җитәкче белән;
Хезмәттәшләр – бер-берсе белән,
кем беренче күреп ала, шул исәнләшә.

Кул бирешү

Хатын-кыз – ир-атка, өлкән кеше – яшь кешегә, эшлекле этикетта вазыйфасы буенча югарырак торган кеше күрешер өчен беренче булып кулын суза. Бу хәрәкәт кыска (кулларны ике-өч тапкыр селеккәләп алу), ышанычлы һәм кискен булырга тиеш. Исәнләшеп, күзләргә туры карыйлар. Исәнләшергә дип сузылган кулны күрмәмешкә салышу – әдәпсезлек. Шулай ук утырган килеш тә кулны өстәл аркылы сузмыйлар. Торып, өстәл артыннан чыгарга кирәк.

Социаль үбешү

Бу төр исәнләшү бөтен илләргә дә һәм социаль төркемнәргә дә хас түгел. Эшлекле этикетта ул бөтенләй урынсыз. Бары тик якыннарың белән генә үбешеп исәнләшергә ярый. Кочаклап үбешү турында сүз бармый, биткә җиңелчә генә иреннәренә тидереп алабыз.

Аралашу барышында тәэсир күпме вакыт эчендә туа?

Билгеле булганча, беренче очрашуда әңгәмәдәшегез сезнең беренче 20 сүзегезне игътибар белән тыңлый. Бу вакыт эчендә ул сезнең тавышка, аның тембрына, артикуляциягә, интонациягә, сүз байлыгына игътибар итеп, кәефегезне, белем һәм культура дәрәжәгезне, ни дәрәжәдә әдәпле булуыгызын үзе өчен билгеләп куя һәм нәтижеләр чыгара. Акыллы һәм зирәк кешеләр конфликтлы ситуацияне ничек тә урап узарга тырыша, сүз көрәштерми.

ПСИХОЛОГЛАР ФИКЕРЕНЧӘ, СӨЙКЕМЛЕ КЕШЕЛӘР

- елмаялар;
- юмор һәм әдәп хисе бар;
- комплимент һәм башка игътибар билгеләренә саран түгелләр;
- оптимист, күтәренке рухлылар, кызыклылар;
- үзләренә ышанычлары бар, дустанә мөнәсәбәт саклыйлар, аралашучаннар;
- игътибарны үзләренә алмыйлар, киресенчә, әңгәмәдәшләре белән кызыксыналар;
- башкалар уңышына сөенә беләләр;
- үтенечне ишетәләр, кулларыннан килгәнчә ярдәм итәргә әзерләр;
- тышкы кыяфәтләре бик күркәм.

ВАКЫТ КИРӘК

«Бала тапканнан соң ирем белән аңлашылмаучылыктар туа башлады...» Яшь әниләрдән бу хакта еш иштергә туры килә. Йоаксызлык, баланың көн режимын жайга салырга тырышу, сабийны төнгә ашатулар – әлеге мәшәкәтләр вакытлыча булса да, ир белән хатын арасында проблемалар китереп чыгарырга мөмкин. Яшь әни, ирем мине аңламый, дисә, яшь әти, хатыным суынды, дип уйлый. Сәбәп хатын-кызның үз тәннән оялуыннан да булырга мөмкин. Аннары гормоннар да бөтенләй башкача эшләп чыгарыла. Бала тапканнан соң интим якынлык нинди булырга тиеш? Җавап табарга тырышабыз.

ОРГАНИЗМНЫҢ ТЕРНӘКЛӘНҮ ВАКЫТЫ

Бала тапканнан соң беренче 6–8 атнада гинекологлар якынлык кылудан тыелып торырга киңәш итә. Бу чорда хатын-кызның организмы тернәкләнә, жәрәхәтләр урыннар төзәлә, аналык кечерәеп элекке хәленә кайта. Аналык муентыгы да ябыла, чөнки ул бала тапканда ачыла һәм сузыла. Вакытыннан иртәрәк якынлык кылынса, аналыкка инфекция керергә мөмкин. Күп хатын-кызларга алты атнадан соң да җенси тормышка кайту авыр. Статистика буенча, хатын-кызларның 64 проценты бала тапканның беренче елында төрле сексуаль дисфункцияләр кичерә. Тагын бер сораштыру нәтиҗәләре буенча, бала тапкан хатын-кызларның һәр тугызынчысы ярты елдан соң да яратышырга әзер түгел. Баланы ярып алган очракта тернәкләнү чоры тагын да озаккарак сузыла. Гомумән, организм гадәти халәтенә тулысынча 1,5–2 елдан соң гына кайта.

ЯШЬ ӘНИНЕ НИЛӘР БОРЧЫЙ?

✓ Корылык

Моңың аркасында якынлык кылганда авырту, кычыту тоярга мөмкин, җенси якынлыктан соң хәтта канлы бүлендекләр килүе ихтимал. Гадәттә, гормональ фон күрәк циклы тәртипкә килеп, овуляция башлангач тигезләнә. Кагыйдә буларак, бу – бала табып бер-ике ай узгач була. Әмма баланы имезгәндә эстроген түбән дәрәҗәдә саклана. Табигый майлану барлыкка килгәнчә, су нигезендә ясалган лубрикантлар кулланырга була.

✓ Тәннең камил булмавы

Бала тапканнан соң яшь әнигә физик яктан тернәкләнү өчен дә вакыт ки-

рәк. Барлыкка килгән корсақ, тән тиресенең шәлперәе хатын-кызны борчуга салмый калмый – алар үз тәннәннән ояла башлый. Әмма шуны онытмагыз: сезне яраткан ир моңа игътибар да итми. Ничтә спорт залына барырга ашыкмагыз. Ә менә өйдә ясыя ала торган махсус күнәгүләр комплексын куллана аласыз.

✓ Ирнең мөнәсәбәте үзгәрү

Бу – киң таралган күренеш. Кайбер ир-атлар аеруча кайгыртучанга әйләнә, икенчеләре читләшә кебек. Әлеге проблеманы бары тик утырып сөйләшү генә хәл итә. Хәзер аңа да, сезнең кебек үк, яңа рольга ияләшү авыр. Бала карау процессына әти кешене дә җәлеп итәргә кирәк. Ул да бу авыр «фән»не үзләштерсен.

✓ Интим якынлык вакытында кичерешләр үзгәрү

Бу вакытлыча гына проблема. Гормоннар тәртипкә киләчәк, ә менә аналык җиңсәсен нормага китерергә Кегель буенча махсус гимнастика ярдәм итәр. Оча сөягә төбә мускулларын ныгыту өчен, көн дәвамында ике-өч тапкыр уңар кат бот арасы мускулларын ике-өч секундка кысып алыгыз.

✓ Күкрәктән сөт бүленеп чыгу

Оргазм вакытында күкрәкләрдән сөт бүленеп чыгарга мөмкин. Бу куркыныч түгел: барысына да окситоцин гаепле. Мондый уңайсызлык белән очрашмас өчен, бала имезеп, берәр сәгать узгач кына якынлык кылырга киңәш ителә.

✓ Якынлык вакытында авырту тою

Беренче өч айда хатын-кызларның 20 проценты бу проблема белән очраша. Ә инде авырту озаккарак сузыла икән, гинекологка күренергә кирәк.

БАЛА ТАПКАННАН СОҢ СЕКСУАЛЬЛЕК НИГӘ КИМИ?

● Яшь әни игътибары беренче айларда бары сабыена гына юнәлсә өчен, хатын-кыз физиологиясе табигый тарафыннан шулай формалашкан: гормональ фоны үзгәрә – тестостерон һәм эстроген эшләнеп чыгу кими. Шулай ук бала тапканнан соң пролактин актив эшләнеп чыгарыла. Ул гормон сөт бизләрен бала имезергә әзерли. Әмма шунысы бар: овуляцияне һәм проблема цикли. Интим тормышта килеп чыкса, бу хакта ачыктан-ачык сөйләшергә; кирәк икән, табибларга, психологларга, сексологларга барырга оялмагыз.

2024
гаилә елы

Ньюкки. Гөмбәле соус белән бәрәңге чумары

Алинә һәм Тимур ГОМӘРОВлар – Казанда яшәүче яшь гаиләләрнең берсе. Тимур Татарстан Республикасының инвестиция-венчур фондында цифрлаштыру стратегиясе буенча директор урынбасары булып эшли. Алинә исә фатирлар ремонтлау белән шөгыльләнүче компаниядә житәкче ярдәмчесе. 5 яшьлек Амалия һәм 3 яшьлек Асельнең эти-эниләре дә әле алар.

– Казаныбызның матур урыннарын карарга, паркларда йөрергә яратабыз, – ди Алинә белән Тимур. – Кичләрен балаларыбыз белән жәяү йөрөп керә торган гадәтебез бар. Берәр тын, аулак кафега сугылып, кичке ашны ашап чыгабыз...

Алинә үзе дә пешерергә бик ярата. Яңа рецептларны сынап карап, гаиләсенә күңелле сүприз ясау ошый аңа. «Беркөнне генә кечкенә кызыбыз: «Ярый әле безнең әниебез булгансың. Син шундый тәмле пешерәсең!» – дип мактаган иде. Мондый сүзләрдән соң тагын да тәмлерәк ризыклар әзерлисә килә, – дип елмая Алинә. – Ниндидер бер аеруча яраткан аш-суыбыз юк, төрлесен әзерлибез. Балаларга баллы камыр ашлары, каймаклы соус белән пешкән ризыклар бик ошый». Менә бу гөмбәле-каймаклы соус белән әзерләнган бәрәңге ньоккилары да Гомәровлар гаиләсенә яраткан ашларыннан. Сөзгә дә ошамый калмас ул, әзерләп карыйк әле.

Кирәк

4 бәрәңге;
100 г он;
60 г каты сыр (пармезан);
тәменчә тоз-борыч.

Соус өчен

100 мл үсемлек мае;
1 баш суган;
200 г чи гөмбә;
200 мл сөт өсте (33%);
бер тотам петрушка.

Эш барышы

■ Бәрәңгене пешереп суытабыз. Кабыгы белән мичтә пешерсәгез, тагын да яхшырак. Жылымса бәрәңгеләрне вак угычтан уабыз.

■ Пармезан сырын да вак угычтан уабыз. Пармезан урынына башка берәр каты сыр алырга мөмкин.

■ Уылган бәрәңгә белән сырны катнаштырып, тәменчә тоз-борыч сибәбез.

■ Бәрәңгәгә аз-азлап кына он куша барып, камыр басабыз. Онны берьюлы салып бетерергә кирәкми. Камыр артык тыгыз булмаса тиеш.

■ Камырны кул белән бау шикелле тәгәрәтәбез. «Бау»ны 2 см зурлыгындагы вак кисәкләргә бүләбез. Һәрбер кисәктән шарчыклар әвәлибез.

■ Бер баш суганны турап, үсемлек маенда кыздырып алабыз. Атланмай куллансагыз, бәрәңгә чумары тагын да тәмлерәк булачак.

■ Суган янына туралган гөмбәне кушып, кыздыруны давам итәбез. Гөмбәнең суы беткәч, каймак өстибез, тәменчә тоз-борыч сибәбез.

■ Бәрәңгә чумарларын кайнап торган тозлы суда пешерәбез. Алар тиз пешә, өскә йөзеп чыкканнан соң ике-өч минуттан эзер була. Суга берничә тамчы май да тамызырга мөмкин.

■ Эзер чумарларны табадагы соуска салып, бер-ике минут «сикертәп» алабыз һәм туралган петрушка белән бизәп, кайнар килеш табынга чыгарабыз.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото һәм видео: Анна Арахамия

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка яқынайтыгыз >>

Файдалы «Нутелла» һәм «ладду»

Тиздән жәй! Юка күлмәкләр, сарафаннар киеп йөрер чак житә. Жәй көне зифарак күренәсе килсә дә, кул үзеннән-үзе баллыга үрелә. Баллы яратучыларга бик тәмле һәм файдалы берничә рецепт тәкъдим итәбез. Алар сезнең буй-сыныгызга һич кенә дә зыян салмас.

ЯСМЫК КОНФЕТЛАРЫ

Кирәк

- 150 г яшел ясмык;
- 200 г хөрмә жимеше (финик);
- 180 г төрле чикләвек (120 г – конфет өчен, 80 г – бизәр өчен);
- 5 аш кашыгы какао порошогы (3 аш кашыгы – конфетка, 2 аш кашыгы – бизәргә);
- 1 чәй кашыгы спиртсыз ваниль эссенциясе.

Эш барышы:

Конфет өчен үзегез яраткан теләсә кайсы чикләвекне куллана аласыз. Мәсәлән, миндаль, фундук яки әстерхан чикләвеге. Хөрмәләрне 1 сәгатькә салкын суга салып торабыз. Аннары суын саркытып, төшен алабыз. Ясмыкны төнгә суга салып калдырып, иртән йомшарганчы пешерәбез. Чикләвекләрне кызган коры табада 7 минут чамасы киптерәбез. Суынган чикләвекне блендер белән ваклайбыз. Хөрмәләрне дә блендерда издереп, пешкән ясмык, какао һәм ваниль эссенциясен кушабыз. Барысын бергә тагын бер кат издерәбез. Иң ахырдан гына вакланган чикләвекне салып катнаштырабыз. Әлеге массада кечкенә конфетлар ясап, аларның бер ишен – какаода, бер ишен вакланган чикләвектә әвәлибез. 2 сәгать суыткычта тотканнан соң конфетлар әзер.

ШОКОЛАДЛЫ ФИНИК ПАСТАСЫ

Әлеге паста шикәрсез һәм майсыз әзерләнсә дә, хөрмә һәм банан аңа баллы тәм бирә.

Кирәк

- 250 г хөрмә (төшсез);
- 2 банан;
- 2 аш кашыгы какао порошогы;
- 1/4 чәй кашыгы дарчин;
- 1 аш кашыгы лимон суы.

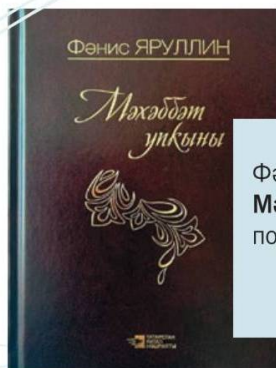
Эш барышы:

Хөрмәне юып, төшеннән аралыйбыз. Жимешләр йомшак булса – 5 минутка, катыларын 15 минутка кайнар суга салып торабыз. Суны түгеп, жимешләрне берәз сыгабыз. Блендер белән хөрмәне паста хәленә килгәнчә ваклайбыз. Бананны чистартып, какао кушабыз һәм блендер белән издерәбез. Хөрмә белән бананны бергә кушып туглыйбыз. Лимон суы өстибез. Хөрмә пастасын пыяла банкага тутырып, капкач белән каплайбыз һәм суыткычта саклайбыз. Шоколадлы хөрмә пастасы әзер. Кыздырылган чикләвек тә кушып жиберсәгез, файдалы «нутелла» булачак.

Фото: ru.freepik.com

ТАТАРСТАН КИТАП НЭШРИЯТЫНДА БАСЫЛГАН ЯҢА КИТАПЛАР

Фәнис Яруллин.
Мәхәббәт уккыны ●
повестьлар. – 351 б.

Каюм Насыри.
**Халык ижаты
әсәрләре, татар этно-
графиясе материал-
лары.** – 319 б.

Татарстанның халык шагыйре, Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Фәнис Яруллинның «Мәхәббәт уккыны» китабында «Яралы язмышлар», «Бүләк», «Мәхәббәт уккыны» повестьлары урын алган. «Яралы язмышлар» әсәренең беренче кисәгендә әти-әнисез калган балаларның язмышы, алардан баш тарткан әти-әниләрне туры юлга бастыру кыйссалары Миңсылу исемле няня тарафыннан сөйләнә. Икенче өлешендә исә уллыкка алынган балаларны күрергә Америкага сәяхәткә баян ителә. «Бүләк» һәм «Мәхәббәт уккыны»нда исә хыянәтнең аяныч нәтижеләргә китерүе тасвирлана. Фәнис Яруллинның әлеге китабы уникаль китаптан торган сериянең жиденчесе.

Төзүчесе – Сәвия Хәкимова
Мөхәррире – Илһам Ногманов

Күренекле мәгърифәтче, тарихчы, этнограф, тел белгече һәм әдип Каюм Насыри (1825–1902) гомере буйы халык ижатын, көнүзгә һәм йолаларын туплаган. Әлеге китапка татар халкының мәкальләре һәм әйтемләр, табышмаклары, сынамышлары, җырлары, бәетләре, әкиятләре, риваятьләре кергән. Тормыш-көнүзгә, йорт-җир, киём-салым, татар ашлары, төрле ышанулар һәм гореф-гадәтләр белән бу җыентыкта танышырга мөмкин. Ул мәктәп укытучылары, тәрбиячеләр, әти-әниләр өчен дә кызыклы һәм файдалы булып дип уйлыйбыз.

Төзүчесе һәм мөхәррире – Раилә Мөхсинова
Гарәп графикасындагы аерым текстларны гамәлдәге язуга күчүче – Хужидәхмәт Мәхмүтов

Рифат СӘЛАХ
әзерләде.

Кучкар. Ижади эш өчен уңышлы чор. Ай башында берәз сүлпәлек сезелер, ләкин бу вакытлыча гына. Тиздән талантыгыз белән балкысыз, сезгә игътибар итәрләр, күтәреләр. Иртәгәсә өчен ышанычыгыз ныгыр.

Үзгәбозау. Кай тарафка барасын язмыш үзе әйтә. Бары аның шартлы билгеләрен күрергә генә кирәк. Ә алар күп булачак. Закон бозу, низаглашу, җитәкчеләр белән сүзгә килүдән сакланыгыз. Иң мөһиме: ашыкмагыз!

Игезәкләр. Күңелле вакыйгалар, яхшы хәбәрләр, актив аралашу көтелә. Үзгәбозау күптән борчыган сорауга җавап алырсыз. Интеллектуаль һөнәр ияләре һәм эшмәкәрлек белән шөгыльләнүчеләр аеруча зур уңышларга ирешер.

Кысла. Беренче урынга өй һәм гаилә чыгачак. Ышанычлы мөнәсәбәтләр кору, планнар төзү чоры. Айның беренче яртысында команда белән эшләү уңышлы булса, икенче яртысы ялгыз башкарыла торган эшләр өчен кулай.

Арыслан. Күңелгез үзгәрешләр тели, яңалыкка омтыла. Яңа эшләр башлау, статусны ныгыту, тотрыклы элементлар булдыру өчен яхшы вакыт. Хәзер төзелгән эшлекле килешүләрнең нәтиҗәсә яхшы булачак.

Сәмбелә. Дөньяга, кешеләргә булган шикләрегез шактый кимер. Башкаларның да үзгәбозау карата җылырак мөгамәләсен тоярсыз. Сораган ярдәмгез игътибарсыз калмас, булышучы кеше табылачак. Язмыш сезгә хәерхаллы.

Бизмән. Барысы да сез теләгәнчә генә барса, тормыш кызыклы булмас та иде. Ияләнгән даирәгездән чыгып, яңа юллар, яңа партнерлар эзләргә туры килер. Ижади фикер йөртүче Бизмәннәр уңышка ирешәчәк.

Чаян. Интуициягез шулкадәр көчле: эчке тавышыгызын тыңласагыз, оттырмассыз. Дәрәс юлны, дәрәс җавапны, үзгәбозау өчен кирәкле кешеләрне нәкъ менә хәзер табарсыз. Һич көтмәгән җирдән табыш алырсыз.

Укчы. Үзгәбозау ирекле хис итәрсез. Бу исә максатка ирешүдә иң зур ярдәмчегез булып. Читтән караганда сезгә фәрештәләр булыша кебек тоела. Шикле, авантюралы эшләрдән ерак тора күзгәбозау, алар файда бирмәс.

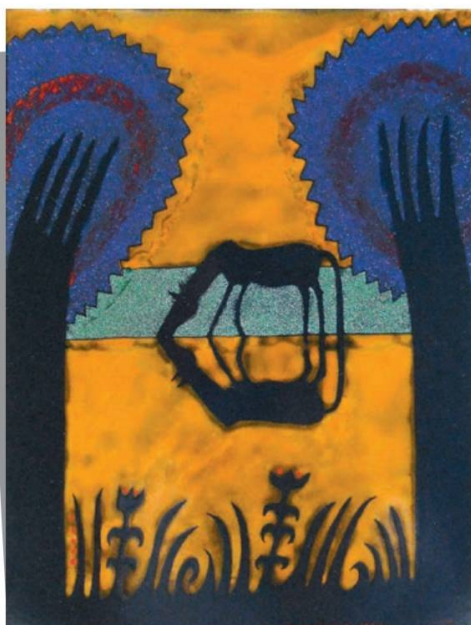
Кәҗәмөгез. Язмыш үзенең юмарт кулы белән күңелле яңалыклар, көчле энергия, кирәкле элементлар бүләк итә. Матди хәлегебезне җайлап җибәрер өчен яхшы форсат килеп чыгар. Яңа эшләр башлар өчен кулай чор.

Суояр. Чынбарлык үзенең хис-кичерешләр ягын күбрәк күрсәтәчәк. Иҗат, уйлап табу, тоңыру, хобби белән шөгыльләнүчеләргә икеләтә уңыш елмаячак. Фикердәшләрегезнең рухи ярдәмен тоярсыз. Эштә хәерле яңалыклар көтелә.

Балыклар. Кирәкле кешеләр сезне үзләре эзләп табачак. Позитив, шәп энергияле булуыгызга күпләр кызыгырлык. Нинди эшкә алынасыз да җиңел генә башкарып чыгачаксыз.

йолдызнамә
июнь

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзерләде.

МИЛЛИ РУХ

Чаллы рәссамы, гамәли сәнгать остасы, Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе Хәмзә Шәрипов 1957 елда Пермь өлкәсенең Барда районы Аклыш авылында туган.

– Дүртенче сыйныфтан башлап Верещагино мәктәп-интернатында укыдым, Пермь сынлы сәнгать училищесында белем алдым. Аннары туган авылга кайтып, мәктәптә рәсем, сызым һәм хезмәт дәрестәрен укытым, армиягә киттем. Аннан кайткач та әнием мине авыл мәктәбендә укытыр дип көткән иде, әмма ижат дөньясы үзенә тартты. 1987 елны Ленинградның В. И. Мухина исемендәге югары сынлы сәнгать-сәнәгать училищесын тәмамлап, татар сәнгатенә хезмәт итәргә өметләнеп, Чаллыга килдем. Башта каланың Сынлы сәнгать фондында эшләп, шөһәрнең мәдәни үзәкләрен, клубларын, «КамаАЗ»ның административ биналары интерьерларын бизәдем, Чаллыда, Түбән Камада, Алабугада күләмле батиклар ижат иттем. 90 нчы елларда рәсем сәнгатендә тулысынча үз ижатым өстендә эшли башладым. 1999 елдан – Татарстан Рәссамнар берлеге, 2000 елдан Россия Рәссамнар берлеге әгъзасы мин. 2006 елдан – «Европа-Азия» Халыкара гуманитар академиянең шәрәфле әгъзасы. Үз ижат йөзегне табу өчен башта шәхес булып формалашырга кирәк, дөньяга үз карашларыңны булдыру да шарт. Дөнья мәдәнияте һәм сәнгате белән танышу киң карашлы ижатчы булырга ярдәм итә. Гомумән, күңелендә тупланган рухи кыйммәтләр белән башкаларны сөендерү – ижат кешеләренең иң зур вазыйфасы ул, – ди рәссам.

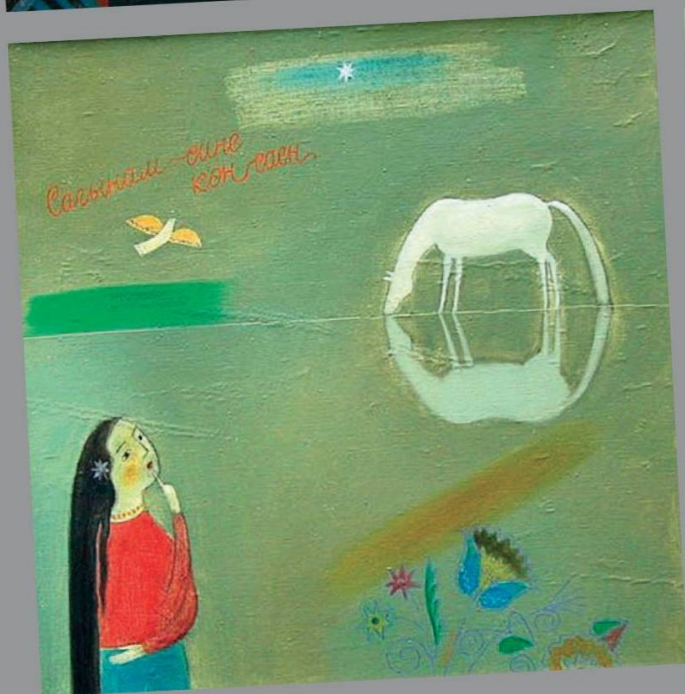
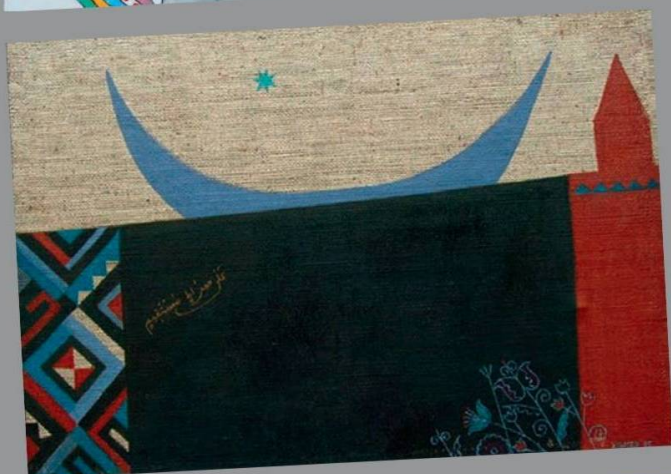
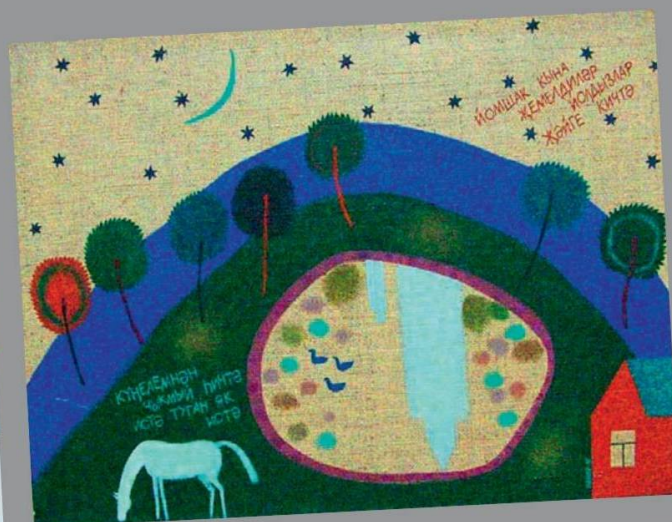
Оста 2014 елда рәссам С. Гыйләжетдинов белән берлектә Венгриянең Кечкемет каласында урнашкан Халыкара эмаль үзәгендә дә ижат итеп алган. Бу шөһәрчәктә рәс-

самнар колониясе инде IX гасыр ахыры – XX гасыр башында ук булган... Соңгы тапкыр Будапештка 2018 елда барып, ике шәхси күргәзмәсен ачкан.

2019 елда Санкт-Петербургта эмальле әсәрләр буенча оештырылган биенналедә катнашып, «Яңа исемнәр» номинациясендә җиңүе дә – зур вакыйга. Кайнар эмаль кулланып ижат итәр өчен махсус мич сатып алган ул, һәм тагын әллә никадәр әсәрләр туган. Чаллы дәүләт педагогика институтында ике ел белем биргәндә дә андагы студентларны шушы сәнгать төренә төшендергән. Ул бит гомумиләштереп, стильләштереп ясауга өйрәтә торган алым булып та тора. Кама дизайн һәм сәнгать институты студентлары, Алабуганың Мәдәният һәм сәнгать көллияте укучылары өчен шулай ук төрле осталык дәрестәре биргән. Гомумән, халкыбызда сынлы сәнгать белән кызыксыну бар, Хәмзә Шәриповны лекцияләр укырга чакырып торалар... Хезмәтләренә берникадәр Россия, Татарстан, Төркия, Кипр музейларында, Мәскәүдәге Ш. Мәржани исемендәге фәнни һәм мәдәни программалар үсешенә булышлык итүче фонд тупланмасында һәм төрле шәхси тупланмаларда саклана.

Рәссамның күргәзмәләре төрле елларда Пермь, Мәскәү, Санкт-Петербург, Симферополь, Будапешт кебек шөһәрләрдә узды. Хәмзә Шәрипов әсәрләре белән таныш булган Төркия сәнгатькәрләре 2013 елда аның шәхси күргәзмәсен Япониядә Төркия илчелегенә караган Төрөк мәдәнияте үзәгендә дә ачтылар. Татар сынлы сәнгате ижатын ерак Япониядә дә таныта алган бердән-бер рәссамыбыз ул Хәмзә Шәрипов.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

ХЭМЗЭ ШЭРИПОВ

ЗМК – знак молочного качества!

Яшел Үзән сәт эшкәртү комбинаты житештергән продукцияләр кулинар шедеврларыгызны әзерләргә искиткеч туры килә!

«Яшел Үзән сәт эшкәртү комбинаты» акционерлар җәмгыяте,
Татарстан, Яшел Үзән шәһәре, Карл Маркс урамы, 48 нче йорт

+7 (84371) 4-08-83

ЗМК белән бергәләп
эрәмчәк коймагы
әзерләгез!

РЕКЛАМА

